

Utomnordiska invandrares erfarenhet av introduktion och integration i Norrland

Förord

Föreliggande rapport har tagits fram inom ramen för analyssamverkan mellan länsstyrelserna i de fem nordligaste länen. Analysen har utförts på konsultbasis av Sweco Eurofutures på uppdrag av länsstyrelserna. För de resultat som presenteras ansvarar konsulten. Arbetet med analyssamverkan har letts av en styrgrupp bestående av Marita Forsell, Länsstyrelsen Gävleborg, Katarina Gustavsson, Länsstyrelsen Norrbotten, Hans Halvarsson, Länsstyrelsen Jämtland, Patrik Sällström, Länsstyrelsen Västerbotten, samt undertecknad.

Hans Wiklund
Kanslichef

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2. Uppdraget	5
1.3 Syfte och frågeställningar	6
2. METODER.....	7
2.1 En programteoretisk utgångspunkt	7
2.2 Metod för genomförande.....	8
2.2.1 Genomförande i fyra steg	8
2.2.2 Metoder för datainsamling	9
2.4 Rapportens disposition	12
3. INTEGRATION AV FLYKTINGAR OCH ANDRA INVANDRARE	13
3.1 Integrationspolitik och riktlinjer i Sverige	13
3.2 Definitioner av begrepp.....	13
3.2 Integrationspolitiken internationellt	15
3.3 Resultat från studier om integration och introduktion.....	15
3.4 Sammanhållen introduktion – ett kommunalt exempel.....	17
4. FLYKTINGMOTTAGNING OCH INTEGRATION PÅ REGIONAL NIVÅ	18
4.1 Omfattning av invandring och flyktingmottagning	18
4.2 Antal asylsökande i de fem norrlandslänen 2007	18
4.3 Roll och ansvarsfördelning efter nedläggningen av Integrationsverket.....	19
5. AKTÖRERNAS ROLLER OCH ANSVAR I INTRODUKTIONSARBETET	21
5.1 Introduktionsverksamhetens omfattning och aktiviteter	21
5.2 Validering av kunskaper	23
5.3 Samverkan kring introduktion i län och kommuner	23
5.4 Styrkor och svagheter i arbetet med integration i län och kommuner.....	25
5.5 Önskvärda utvecklingsområden	25

6. INVANDRARNAS SYN PÅ INTRODUKTION OCH INTEGRATION	27
6.1 Invandrarnas bakgrund	27
6.1.1 Om målgruppen.....	27
6.1.2 Invandrarnas bakgrund och utseende	27
6.2 Invandrarnas situation i Sverige.....	33
6.2.1 Familjesituation i Sverige.....	33
6.2.2 Boende och flyttningar under tiden i Sverige	34
6.2.3 Sysselsättning idag	36
6.2.4 Kontakter med myndigheter	38
6.3 Introduktionen – Kartläggning och planering	40
6.3.1 Validering av erfarenheter från hemlandet	40
6.3.2 Individuell handlingsplan	40
6.3.3 Deltagande i aktiviteter under introduktionsperioden	41
6.3.4 Tid som används för aktiviteter under introduktionen.....	42
6.4 Genomförandet av Introduktionen.....	43
6.4.1 Kvalitet avseende undervisning om villkor och förhållanden i Sverige	43
6.4.2 Kvalitet avseende svenskundervisning.....	44
6.4.3 Kvalitet avseende arbetspraktik.....	45
6.5 Livssituationen och framtiden.....	46
6.5.1 Omdömen om livssituationen och framtiden.....	46
6.5.2 Önskemål om boende i framtiden.....	48
6.5.3 Upplevelser av diskriminering	51
6.5.4 Omdömen om första åren i Sverige och möjligheterna till introduktion	52
6.6 Kommentarer från intervjuer med invandrare.....	55
7. LÄNSSTYRELSENS ROLL I INTEGRATIONSARBETET	57
7.1 Länsstyrelsens representanter om det ”nya” ansvaret	57
7.2 Olika aktörer om Länsstyrelsens roll som stöd för det egna arbetet.....	58
8. ANALYS OCH SLUTSATSER	59
8.1 Invandrarna situation och önskemål.....	59
8.2 Länens situation och arbete idag	59
8.3 Måluppfyllelse – håller den programteoretiska modellen	60
8.4 Behov och prioriteringar för framtiden	61
8.5 SWECO EUROFUTURES sammanfattande bedömning av möjliga utvecklingsområden	63
REFERENSER	64

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Länsstyrelserna i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län leder och samordnar det regionala utvecklingsarbetet i respektive län. I detta arbete är gemensamma analyser av förhållanden i Norrland som storregion viktiga. Mot bakgrund av att stora pensionsavgångar väntas öka de närmaste åren, är de fem länen angelägna om att hitta effektiva vägar avseende invandrades möjligheter att komma in på arbetsmarknaden.

Norrlandslänens satsning på nyanlända invandrare är angelägen. Det framgår inte minst av en tvåårig programberedning som tillsattes år 2005 av Sveriges Kommuner och Landsting där förutsättningar för att förbättra integrationen av nyanlända invandrare i arbetslivet studerats.¹ Beredningen har först tagit del av olika styrdokument som rör målgruppen. Därefter har ingående studier genomförts i ett antal fallkommuner. Beredningens arbete visar särskilt att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna är otillräckliga. Undervisningen i Sfi är alltför allmän. Mål som finns inom området är otydliga och resursplaneringen är obefintlig. Resultaten visar också att det krävs en effektivare kommunal verksamhet där planering samordnas mellan olika verksamheter om introduktionen för nyanlända invandrare skall kunna förbättras. Detta gäller såväl inom enskilda kommuner som mellan kommuner. Det gäller också mellan kommuner och andra aktörer t ex arbetsförmedlingen, arbetsgivare och branschorganisationer.

1.2. Uppdraget

SWECO EUROFUTURES har under hösten år 2007 genomfört en analys av utomnordiska invandrades erfarenheter av introduktion och integration i Norrland. Analysen har genomförts på uppdrag av länsstyrelserna i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. En central utgångspunkt för analysen har varit att invandrare och deras erfarenheter och kunskaper är viktiga utvecklingsresurser som bör tas till vara på ett bättre sätt i de fem berörda länen.

Flyktingar och utomnordiska invandrare har tillfrågats för att ge svar på frågan om hur dessa målgrupper har uppfattat den introduktionsverksamhet och det integrationsarbete som bedrivits under deras första tid i Sverige. Frågor har också ställts till olika aktörer som i sin profession arbetar kring den aktuella målgruppen. Det gäller t ex personal vid introduktionsenheter, tjänstemän på arbetsförmedlingar, personal inom vård- och omsorg, anordnare av Sfi-undervisning samt personer som är verksamma inom förenings- och näringsliv.

En viktig målsättning med analysen är att de resultat som framkommer skall främja det utvecklingsarbete som planeras inom verksamhetsområdet i syfte att tillgodose de aktuella målgruppernas behov. Resultaten skall också kunna användas som beslutsunderlag i samband med formulering av regionala program och som grund för prioriteringar av utvecklingsinsatser inom de fem län som kartläggningen omfattar.

¹ Programberedning för Integration i arbetslivet. Introduktion – ett sätt att göra nyanlända delaktiga i svenskt arbets- och samhällsliv? Sveriges Kommuner och Landsting, 2007.

1.3 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med detta uppdrag är att ur olika perspektiv kartlägga och belysa vilka förutsättningar som finns för målgruppen invandrare och flyktingar när det gäller deras möjligheter till arbete och vilja till kvarboende i norra Sverige. För att ge svar på detta omfattar kartläggningen frågor om deras erfarenheter av introduktionsverksamhet och andra aktiviteter de kan ha kommit i kontakt med den första tiden i Sverige. Kartläggningen omfattar även frågor om målgruppernas livssituation i stort och deras erfarenheter av kontakter med svenskar och svenska myndigheter.

Önskemål har funnits om att kartläggningen skall visa på de invandrades flyttströmmar till och från de olika länen i regionen. I och med att beslut fattades med uppdragsgivaren om att studera personer som nyligen kommit till Sverige, mellan år 2004 och 2006 har denna del av uppdraget tonats ned. Statistik som funnits att tillgå har inte varit tillräckligt aktuell.

För att visa på insatser som de nyanlända flyktingarna och andra invandrare får ta del av under sin introduktion har olika aktörer som arbetar kring målgruppen tillfrågats. Syftet med detta har dels varit att ge en bild av olika aktiviteter som de tillfrågade invandrarna kan ha mött under sin introduktion, dels att få underlag till bedömningar av vad som kan vara angeläget att utveckla. Samverkan mellan olika aktörer för att de skall kunna tillgodose målgruppens behov på bästa sätt är ytterligare en fråga som blir belyst i detta uppdrag.

Kartläggningen har fokuserat olika frågor utifrån uppdragets målsättning ”att belysa hur utomnordiska invandrare och flyktingar ser på sina möjligheter att få tillträde till den svenska arbetsmarknaden och ett fortsatt liv i Sverige”. En översiktlig bild av den integrationspolitik som förs på nationell och regional nivå redovisas som en del av uppdraget. Vissa jämförelser görs också med erfarenheter som framkommit inom området på nationell nivå.

Sammantaget omfattar kartläggningen frågeställningar inom följande områden:

- Integrationspolitik regionalt, nationellt och internationellt
- Beskrivning av flyktingmottagning och utbud i introduktionsverksamheten
- Roll och ansvarsfördelning – samverkan mellan olika aktörer
- Introduktionsverksamheten – planering och genomförande
- Flyktingar och andra invandrades uppfattning om introduktionsverksamheten och möjligheter till integration
- Flyttströmmar för den målgrupp som kartläggningen omfattar
- Hur den invandrade bedömer sina möjligheter inför ett fortsatt liv i Sverige med tonvikt på arbetet och kvarboende i Norrland
- Styrkor och svagheter med den introduktionsverksamhet som erbjuds, samt möjligheter och hinder för fortsatt utvecklingsarbete
- Önskvärda utvecklingsområden för arbetet med integration och introduktionsverksamhet
- Länsstyrelsens uppdrag inför det fortsatta arbetet

2. Metoder

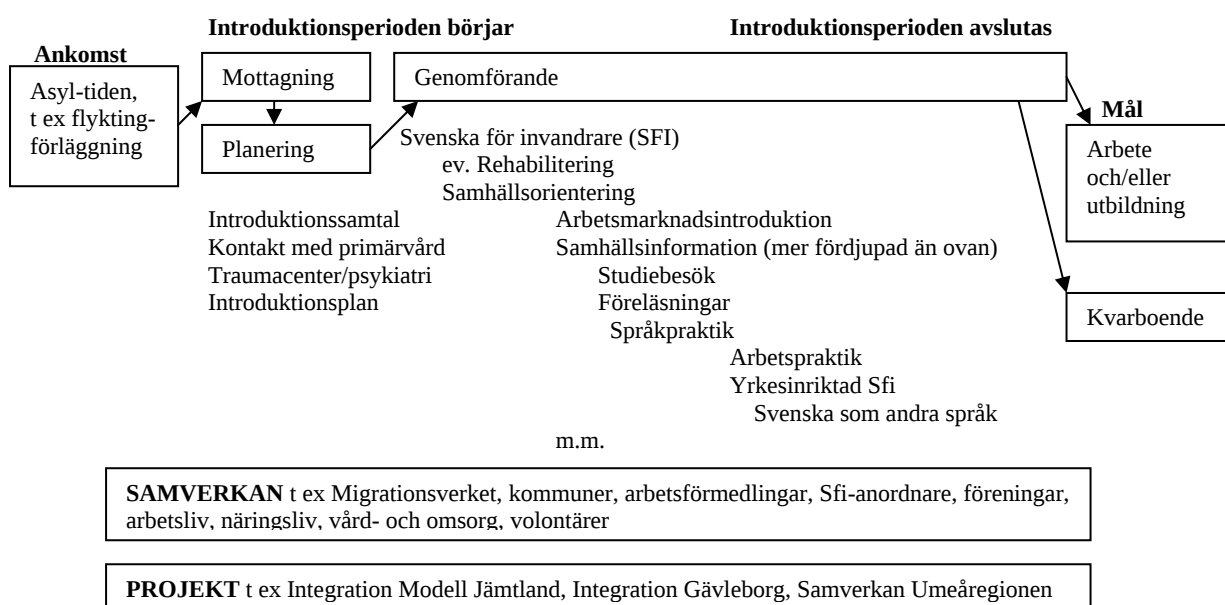
2.1 En programteoretisk utgångspunkt

SWECO EUROFUTURES har i genomförandet av kartläggningen utgått från ett programteoretiskt angreppssätt² där programteorin beskriver en kedja av händelser där det ena förväntas leda till det andra för att i slutändan leda till det önskade målet. Den programteoretiska ansatsen syftar framför allt till att pröva programteorins hållbarhet och omsätta lärdomarna i praktisk nytta i den dagliga verksamheten. Programteorin i detta uppdrag beskriver framförallt introduktionsperioden - för de flyktingar och andra invandrare som får ta del av denna verksamhet - från asyltidens avslut fram till dess att introduktionsperioden avslutas. Utifrån programteorin görs i analysen bedömningar av hur personer som invandrat till Norrland uppfattar att olika delar av integrationen och aktiviteter som introduktionen omfattat har fungerat. Upplever de att introduktionen omfattat "rätt saker"?

I och med att den programteoretiska ansatsen på ett tydligt sätt redogör för olika beståndsdelar i en logisk kedja fram till dess slutpunkt, säkerställer den att "rätt" saker fokuseras i utvärderingen. Slutpunkten på en sådan logisk kedja kan vara verksamhetens avsedda effektmål. I denna utvärdering består slutpunkten av två uttalade mål: att de invandrade och flyktingarna skall få ett arbete och att de ska utveckla en vilja att bo kvar i Norrland.

I figur 1 redovisas en programteoretisk modell över den kedja av aktiviteter som introduktionen i flertalet fall inrymmer och som syftar till att uppnå uppsatta mål; arbete och kvarboende i Norrlandslänen. Introduktionsperioden sträcker sig vanligtvis över två år.

Figur 1. Programteoretisk modell, med fokus på introduktionsverksamheten

² Med programteori avses antaganden om hur önskade utfall skall uppnås. Programteoriutvärdering har utvecklats av bland annat utvärderingsforskaren Carol Weiss. Weiss definition av programteori lyder "The mechanisms that mediate between delivery (and receipt) of the program and the emergence of outcomes of interest." (Weiss Carol H. (1998) *Evaluation – Methods for studying programs and policies* (2d ed) Upper Saddle River, N.J., Prentice Hall).

Målsättningen med det valda angreppssättet är att ge kunskapsunderlag dels om hur introduktionsverksamheten svarar upp mot de berörda målgruppernas behov och önskemål, dels att ge förslag på vad som är önskvärt att utveckla framöver. I denna ansats betonas frågeställningar om orsaker till att det utfall som verksamheten syftat till uppkommit eller inte. Om det visat sig att olika delar av den integrationsverksamhet som erbjudits inte har svarat upp mot de behov som funnits hos målgruppen, görs i utvärderingen en analys av möjliga orsaker för detta. I denna förklarande del av utvärderingen ligger fokus också på att lokalisera avvikelser från programteorin utifrån frågeställningen:

”Har de olika Norrlandslänen fullföljt sina intentioner med introduktionsverksamheten i syfte att personer som invandrat till respektive region förbättrat sina möjligheter till ett arbete och därmed ökad möjlighet till kvarboende?”

2.2 Metod för genomförande

2.2.1 Genomförande i fyra steg

För att ge struktur i genomförandet av kartläggningen har arbetet delats in i fyra steg:

Det *första steget* i genomförandet har omfattat dokumentstudier, dels statistik inom området dels rapporter på nationell nivå, t ex från Sveriges kommuner och landsting, Integrationsverket och Migrationsverket. För att få tillgång till relevant statistik togs kontakter med SCB och med Migrationsverket. I detta steg hölls ett inledande möte med uppdragsgivaren om utvärderingens upplägg och inriktning. Målgruppen för uppdraget fastställdes. Det beslutades också att fokus i intervjuerna skulle ligga på introduktionsperioden vilket framförallt berör flyktingarna inom länen. I detta steg hölls också ett möte med tjänstemän som ansvarar för integrationsfrågor på länsstyrelserna i de fem Norrlandslänen. Syftet med detta möte vara att ta reda på hur länen arbetar kring målgruppen på länsnivå. Det framkom att länen hade kommit olika långt, delvis beroende på att mängden inflyttade flyktingar och utomnordiska invandrare varierade relativt mycket mellan länen. Att det nya uppdraget med att ta över ansvaret som tidigare legat på Integrationsverket inte hade landat fullt ut på länsnivå var tydligt. Utveckling av ett samarbete mellan integrationsansvariga tjänstemän över länsgränserna stod på dagordningen. Det var oklart hur arbetet med de Regionala Överenskommelserna skulle bedrivas fortsättningsvis.

I *steg två* fastställdes frågeunderlag till olika målgrupper/aktörer som skulle tillfrågas i de fem länen. I detta steg låg huvudfokus på att få tillgång till förteckningar inför de totalt 400 telefonintervjuer som inledningsvis planerades. Det visade sig dock omöjligt att få tillgång till sådana förteckningar på grund av sekretess, varför kontakter togs med SCB. Den enda lösning som visade sig vara möjlig var att i stället för telefonintervjuer genomföra en enkät. För att säkerställa att svar från minst 400 personer skulle inkomma gjordes ett större urval. Totalt skickades enkäter till drygt 1 000 personer. I enkäten ställdes frågor inom de huvudområden som uppdraget omfattar, t ex ”Hur ser de invandrades livssituation ut”. ”Upplever de att de har varit utsatta för diskriminering som påverkat deras möjligheter till att få ett arbete, bostad osv.” ”Vilka erfarenheter har de invandrade av de introduktionsinsatser som erbjudits” och ”Hur bedömer de sina framtida möjligheter”. För att få mer fördjupad information genomfördes dessutom ett tiotal djupintervjuer med flyktingar som vid denna tidpunkt deltog i olika typer av introduktionsinsatser. Dessa intervjuer genomfördes per telefon.

I utvärderingens *tredje steg* genomfördes intervjuer med olika aktörer i ett urval kommuner i de fem Norrlandslänen. Dessutom intervjuades de integrationsansvariga tjänstemännen vid de fem länsstyrelserna. Intervjuerna hade flera syften. Avsikten var att de skulle belysa hur olika aktörer arbetar kring målgruppen flyktingar och utomnordiska invandrare. Fokus låg här på introduktionsperioden, varför framförallt gruppen flyktingar berördes. Ytterligare syften med intervjuerna var att belysa hur olika aktörer samverkar, samt att få information om hur arbetet kring målgruppen kan förbättras för att svara upp mot de invandrades behov och förutsättningar. I intervjuerna ställdes också en fråga om förväntningar på länsstyrelsens roll i arbetet gentemot målgruppen.

Avslutningsvis i det *fjärde steget* av genomförandet hölls ett dialogmöte med de länsrepresentanter som ansvarar för integrationsarbetet hos länsstyrelserna i Norrlandslänen. Huvudfokus vid detta möte var att delge resultat som framkommit i utvärderingen och att delge synpunkter som lämnats angående förväntningar och önskemål på länsstyrelsens roll. Målsättningen med detta var att ge stöd till det fortsatta utvecklingsarbetet inom verksamhetsområdet integration vid respektive länsstyrelse.

2.2.2 Metoder för datainsamling

Datainsamling har genomförts på olika sätt, vilket till viss del framgått i presentationen av de olika stegen i genomförandet som beskrivits tidigare. I detta avsnitt görs en mer detaljerad beskrivning av de metoder som använts.

Studier av dokument och statistiskt material

Planering och frågeställningar som tagits upp i utvärderingen har huvudsakligen utgått från målformuleringar i dokumentation som tillhandahållits av uppdragsgivaren. Även annan dokumentation av relevans för detta uppdrag har studerats t ex rapporter på kommunal och nationell nivå. Innehållet i dessa har beaktats vid frågeformuleringar riktade specifikt till målgruppen flyktingar och övriga utomnordiska invandrare. Målsättningen med detta har varit att möjliggöra jämförelser av resultat.

Statistiskt material som rör målgruppen, de personer som invandrat till någon av de fem regionerna och som är bosatta inom dessa regioner, har inhämtats från SCB. Framförallt är uppgifter hämtade från databasen STATIV, vilken tidigare låg under Integrationsverkets ansvar. För att få tillgång till relevant statistik har också kontakter tagits med AMS och med Migrationsverket. Befintlig statistik som tillhandahållits av SCB har använts som grund för att ge en översikt över hur flyttströmmarna varit för de invandrare och flyktingar som besvarat den enkät som skickats ut som ett led i genomförandet.

Enkät och telefonintervjuer riktad till invandrare och flyktingar

Information om flyktingars och utomnordiska invandrares uppfattning om introduktionen och frågor som rör området integration har framförallt inhämtats via enkäter. Totalt har 1 020 enkäter skickats ut. Av dessa utgör 80 enkäter bortfall där enkäter antingen returnerats, där personen haft skyddad adress eller varit förhindrad att svara. Nettourvalet bland dem som haft möjlighet att besvara enkäten uppgår därmed till 940 personer. Av dessa har 411 personer valt att besvara enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 44 procent. Den totala populationen uppgick till 9 525 personer.

Målgruppen för enkäten, populationen, har utgjorts av personer som är födda utanför Norden och som fått uppehållstillstånd i Sverige 2004, 2005 eller 2006. Vid tidpunkten för uppehållstillståndet var de mellan 20 och 64 år. Samtliga personer var någon gång under perioden 2004 till 2006 folkbokförda i något av Norrlandslänen. Urvalsramen har skapats utifrån SCB:s register över totalbefolkningen (RTB) samt SCB:s databas STATIV. Urvalet genomfördes som ett stratifierat obundet slumpmässigt urval, där de fem länen utgjort olika strata.

För att få mer fördjupad kunskap om de invandrades erfarenheter, upplevd diskriminering och framtidsutsikter har enkäten kompletterats med djupintervjuer. Totalt har tio personer tillfrågats. Intervjuerna genomfördes per telefon. Inriktningen för urvalet till dessa intervjuer var att det skulle omfatta personer med olika bakgrund (t ex utbildning, kön, ursprungsland) och att personerna skulle vara bosatta inom olika län. Urvalet till telefonintervjuerna gjordes av Sfi-anordnare i de fem länen och medverkan byggde på frivillighet från de intervjuades sida.

Intervjuer med ansvariga för integration och introduktion i de fem länen

I analysen har olika varianter av intervjuer genomförts med personer som på olika sätt ansvarar för integration och introduktionsverksamhet i de fem norrlandslänen. Totalt har intervjuer genomförts med 34 personer. Flertalet intervjuer har genomförts individuellt på plats i respektive kommun. I några fall har intervjuer genomförts som gruppintervjuer alternativt per telefon. I följande kommuner har intervjuer gjorts med flera olika aktörer: Gävle, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå.

Intervjuerna har haft som huvudsakligt syfte att ge en bild av olika insatser som erbjuds de nyanlända från dess att en flykting/invandrare tas emot och introduktionsverksamheten påbörjas fram till dess att introduktionen avslutas. Intervjuerna har också belyst olika aktörers roller i detta arbete. Avsikten har *inte* varit att ge en heltäckande bild av hur verksamheten ser ut eller vilka aktiviteter som erbjuds i de olika länen. Beskrivningen ger enbart exempel på vad de invandrade kan ha mött under sin första tid som boende i något av norrlandslänen.

Frågor som ställts i intervjuer med aktörer som arbetar professionellt med målgruppen invandrare och flyktingar har bland annat handlat om hur olika aktörer med ansvar för integration och introduktionsverksamhet uppfattar introduktionens innehåll och form, samt vilka förutsättningar verksamheten ger för ett att uppnå ett ökat kvarboende i regionen. Frågor som ställts har också fokuserat på hur olika aktörer samverkar med varandra dels lokalt i den egna kommunen, dels inom det egna länet eller mellan Norrlandslänen. En viktig frågeställning har handlat om att lokalisera styrkor och svagheter i det arbete som bedrivs, samt att visa på områden där det kan vara angeläget med utvecklingsinsatser. För att länsstyrelserepresentanterna skulle få kännedom om hur olika aktörer som arbetar kring målgruppen flyktingar och andra invandrare på kommunal nivå uppfattar deras roll, ställdes även en fråga angående detta i intervjuerna.

I tabell 1 redovisas en sammanställning över olika aktörer som har intervjuats i detta uppdrag.

Tabell 1. Aktörer i de fem länen som har intervjuats i utvärderingen

Län	Aktör	Antal personer
Gävleborgs län	Länsstyrelserepresentant	1
	Invandrarservice - kommunen	2
	Arbetsförmedling	1
	Landstinget	1
Västernorrlands län	Länsstyrelserepresentant	1
	Integrationsenheten – Kommunen	3
	Arbetsförmedlingen	3
	Västernorrlands idrottsförbund	1
	Extern aktör – Sfi anordnare	1
Jämtlands län	Länsstyrelserepresentant	1
	Integrationsservice - kommunen	2
	Praktksamordnare - kommunen	1
	Arbetsförmedling	1
	Landstinget	1
	Sfi-anordnare – extern aktör	1
Västerbottens län	Länsstyrelserepresentant	1
	Flyktingintroduktion - VIVA	1
	Sfi-skolan - kommunen	3
	Praktksamordnare	1
	Arbetsförmedlingen	1
	Landstinget	1
Norrbottnens län	Länsstyrelserepresentant	1
	Invandrarservice – kommunen	1
	Arbetsförmedling	1
	Sfi-anordnare	1
	Välkomsten (utbildning barn och ungdom)	1
Totalt antal intervjuer	Samtliga län	34

Utöver intervjuer och enkäter har SWECO EUROFUTURES fört en löpande dialog med uppdragsgivaren. I de fall det varit nödvändigt att göra förändringar i upplägg har beslut fattats i samråd med uppdragsgivare. Projektledaren från SWECO EUROFUTURES medverkade i samband med en konferens på temat Norrlands tillväxt i november 2007 och redovisade där delresultat från utvärderingen i en muntlig presentation.

2.4 Rapportens disposition

För att underlätta läsningen av rapporten görs här en beskrivning av innehållet i rapportens fortsatta kapitel.

I kapitel 3 redovisas uppgifter om den integrationspolitik som förs i landet. Dessutom redovisas resultat från olika studier som genomförts inom området av Integrationsverket och Sveriges kommuner och landsting de senaste åren. I detta kapitel anges även definitioner av olika begrepp som är vanligt förekommande inom svensk integrationspolitik.

I kapitel 4 redovisas riktlinjer och mål som gäller för arbetet på regional nivå riktat till den aktuella målgruppen.

I kapitel 5 presenteras uppgifter som framkommit i intervjuer med olika aktörer som ur sina olika perspektiv arbetar med introduktionsverksamhet. Syftet med denna redovisning är inte att ge en heltäckande bild av vad som sker i olika kommuner och län utan har snarast målsättningen att ge en översiktlig bild av vad som erbjuds och hur olika verksamheter samverkar med varandra. Frågeställningar om hur olika aktörer bedömer styrkor och svagheter i den introduktionsverksamhet som bedrivs och vad som är angeläget att utveckla är ytterligare områden som presenteras i denna del.

I kapitel 6 redovisas resultat från enkäterna som har besvarats av invandrare och flyktingar som vid något tillfälle under perioden 2004 till 2006 var bosatta i något av de fem norrlands-länen. Uppgifter redovisas huvudsakligen för målgruppen som helhet. Där det har framkommit tydliga skillnader mellan länen redovisas detta specifikt. I avsnittet görs även andra analyser. I denna del av resultatredovisningen redovisas även resultat som framkommit i djupintervjuer med personer som under hösten 2007 deltagit i introduktionsverksamhet.

I kapitel 7 redovisas uppgifter som framkommit om länsstyrelsens roll i integrationsarbetet och den verksamhet som gäller introduktion av nyanlända flyktingar. I denna del redovisas förväntningar som finns på länsstyrelsen och på vilket sätt olika aktörer uppfattar att länsstyrelsen kan vara ett stöd för dem som arbetar inom området.

Avslutningsvis i kapitel 8 görs en analys av de uppgifter som inhämtats vid genomförandet av uppdraget. Här redovisas även slutsatser i form av möjliga utvecklingsområden.

3. Integration av flyktingar och andra invandrare

3.1 Integrationspolitik och riktlinjer i Sverige

Svensk integrationspolitik grundar sig på proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden - Från invandrapolitik till integrationspolitik. Enligt denna utgör samhällets etniska och kulturella mångfald utgångspunkt för den generella politikens utformning och för genomförandet inom alla samhällsområden och på olika nivåer. Politik som riktar sig specifikt till invandrare som grupp bör, enligt propositionen, begränsas till insatser och åtgärder som kan behövas under den första tiden i Sverige. I detta utgör Sfi-undervisningen en viktig del.

I gällande skollag³ framgår att svenskundervisningen för invandrare (Sfi) syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket. Enligt lagen ska deltagarna ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Lagen föreskriver att Sfi under en fyraveckorsperiod i genomsnitt skall omfatta minst 15 timmar undervisningstid i veckan. Kommunen skall i samarbete med Arbetsförmedlingen verka för att eleven ges möjligheter att öva det svenska språket i arbetslivet och att Sfi kan kombineras med andra aktiviteter såsom arbetslivsorientering, validering, praktik, eller annan utbildning, samt med förvärvsarbete. Sfi skall enligt lagen också kunna kombineras med aktiviteter som erbjuds inom hälso- och sjukvården. En revidering av lagen 2005/2006⁴ har inneburit att betoningen i Sfi ligger på renodlad språkundervisning och att samhällsinformation kan anordnas på annat sätt i enlighet med olika individers behov.

Den aktuella kursplanen i svenska för invandrare, Förordning om kursplan för svenskundervisning för invandrare gäller fr o m 1 januari 2007. I kursplanen fastställs att Sfi först och främst skall vara en kvalificerad språkutbildning med fokus på kommunikation. I förordningen framhålls vikten av att öva det svenska språket i arbetslivet. Det framhålls också att Sfi kan kombineras med andra aktiviteter, t ex arbetslivsorientering, validering, praktik eller annan utbildning. Sfi skall även kunna kombineras med förvärvsarbete. Utifrån dessa förutsättningar betonas att det är av stor betydelse att utbildningen är flexibel och anpassad till den enskilde individen och dennes behov.

3.2 Definitioner av begrepp

I tabell 2 följer definitioner av centrala begrepp inom integrationspolitiken och som förekommer i föreliggande rapport. Definitionerna är hämtade på Migrationsverkets webbplats.

³ Skollagen 1985:1100 kap 13 §§ 1-2, 11

⁴ Prop. 2005/06:148, samt Utbildningsutskottet: bet. 2005/06:UbU22, rskr. 2005/06:313

Tabell 2. Definitioner av begrepp

Invandrare	Någon vedertagen definition av begreppet "invandrare" finns inte och har egentligen aldrig funnits. För att i statistiska sammanhang räknas som "invandrare" ska en person vara folkbokförd i Sverige. Ofta görs en indelning i två kategorier; födda i Sverige eller födda i utlandet respektive har svenskt eller utländskt medborgarskap.
Asylsökande	Utlänning som tagit sig till Sverige och begärt skydd mot förföljelse, men som ännu inte fått sin ansökan slutligt prövad av Migrationsverket och/eller migrationsdomstol.
Flykting	Utlänning som har sökt asyl och fått tillstånd att som flykting bosätta sig i Sverige.
Kvotflykting	Utländsk medborgare som före resan till Sverige fått uppehållstillstånd inom den flyktingkvot som regeringen fastställt. Resan hit organiseras och betalas av Migrationsverket.
Skyddsbehövande	Enligt svensk lag kan även andra än flyktingar enligt FN:s flyktingkonvention behöva skydd och därför få uppehållstillstånd i Sverige. Det är personer som har lämnat sitt hemland därför att de: – känner välgrundad fruktan för att straffas med döden eller att utsättas för kroppsstraff, tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning – behöver skydd på grund av yttre eller inre väpnad konflikt eller på grund av andra svåra motsättningar i hemlandet känner välgrundad fruktan att utsättas för allvarliga övergrepp – inte kan återvända till sitt hemland på grund av miljökatastrof.
Upphållstillstånd, UT	En utländsk medborgare som vill stanna i Sverige mer än tre månader måste ha uppehållstillstånd. Kan vara tidsbegränsat eller permanent.
Permanent uppehållstillstånd, PUT	En utländsk medborgare som har beviljats ett permanent uppehållstillstånd har tillstånd att bo och arbeta i Sverige under obegränsad tid. Tillståndet gäller så länge utlänningen är bosatt i Sverige och det förlängs automatiskt.
Anläggningsboende, ABO	Boende som Migrationsverket erbjuder asylsökande under handläggningstiden, normalt en lägenhet i ett hyreshus.
Eget boende, EBO	Under väntetiden kan en asylsökande välja att ordna boendet på egen hand, till exempel hos släkt eller vänner.

För att utomnordiska medborgare skall få tillstånd att bosätta sig i Sverige krävs uppehållstillstånd. De som har fått uppehållstillstånd delas in i kategorier efter grunder för bosättning. Med bosättning avses här både permanent och tillfällig bosättning i Sverige. Redovisningen av grund för bosättning för utomnordiska medborgare rekommenderas enligt SCB ske enligt den indelning som redovisas i tabell 3.

Tabell 3. Grund för bosättning

Skyddsbehov	Konventionsflyktingar enligt Genève-konventionen samt övriga skyddsbehövande enligt Utlänningslagens 3 kap 3 § 1-3.
Humanitära grunder	I första hand personer som på grund av sjukdom, handikapp eller andra personliga förhållanden beviljas uppehållstillstånd samt personer som beviljas uppehållstillstånd då verkställighet inte kan ske på grund av att det inte finns något land där utlänningen kan tas emot.
Familjeband	Med familjeband menas • medföljande familjemedlem • återförening av familj • familjebildning med person född utomlands • familjebildning med person född i Sverige • adoption
Arbete	Arbetsstagare, gästforskare och egna företagare.
Studier	Upphållstillstånd för studier på högskola, folkhögskola och gymnasium.
Övrigt	Upphållstillstånd på andra grunder än ovan, exempelvis pensionärer enligt EES-avtalet och vissa personer med tidsbegränsade tillstånd p.g.a. verkställighetshinder, vandelsanmärkning och medicinska skäl.

3.2 Integrationspolitiken internationellt

För att kunna bedöma hur integrationspolitiken ser ut i EU:s medlemsstater tillsatte EU-kommissionen i januari 2006 en expertgrupp. Syftet med uppdraget var att identifiera hinder för etniska minoriteter på arbetsmarknaden och i övriga samhället. Resultat från kommissionens arbete redovisas i en rapport ⁵. I denna identifieras olika hinder för etniska minoriteters inträde på arbetsmarknaden. Bland totalt 14 hinder som identifierats anges bland annat brister i utbildning, språk och i erkännandet av utländskt förvärvade färdigheter och utbildningar, begränsningar för utländska medborgare att få konkurrera om vissa typer av jobb, svårigheter att få tillgång till medborgarskap, boendesegregation, svartarbete, diskriminering och svaga incitament att arbeta på grund av välfärdssystemen. För att komma till rätta med situationen ombads medlemsstaterna arbeta med tre samtida strategier: icke-diskriminering, politik för lika möjligheter och ett aktivt mångfaldsarbete i företag och organisationer. EU-kommissionens rekommendationer handlar bland annat om att politiker måste prioritera integrationsfrågorna, anpassa den generella politiken, identifiera och ta bort hinder som försvårar integration, utveckla riktade insatser mot målgruppen samt att stödja lärande processer och utveckling av ny kunskap. I EU-kommissionens rapport lyfter man särskilt fram goda exempel inom olika politikområden. Sverige får beröm när det gäller möjligheten till utbildning och validering av utländska kvalifikationer samt för arbetet mot diskriminering. Särskilt bra är politiken i Sverige, anser kommissionen, när det gäller tillgång till arbete och eget företagande. Bestämmelserna för icke EU-medborgare på arbetsmarknaden är allra mest gynnsamma i Sverige och stödet till egenföretagande ett föredöme.

3.3 Resultat från studier om integration och introduktion

Ett flertal studier har gjorts de senaste åren i Sverige som rör integration och introduktionsverksamhet. Strax innan Integrationsverket lades ned, under våren 2007 gav verket ut en rapport med titeln: Ett förlorat år – En studie och analys av insatser och resultat under introduktionstidens första 12 månader. Rapporten belyser de två integrationspolitiska mål som presenterades i budgetpropositionen år 2006 och som berör de nyanländas första tid i Sverige:

- Nyanlända vuxna invandrades möjligheter till en snabb etablering skall öka
- Barns och ungdomars möjligheter till en snabb integration skall öka

Det första målet har särskild relevans för denna kartläggning av Norrlandslänen. I studien belyser Integrationsverket målen utifrån 22 indikatorer som rör områdena sysselsättning, validering, utbildning i svenska, praktik, yrkesinriktade utbildningar, hälsa, samt ett par indikatorer som särskilt riktas till barn och ungdomar. Studien visar att det endast är ett fåtal av de nyanlända som får ta del av de arbetsmarknads- och integrationsinsatser som mäts genom indikatorerna. Bland annat menar man att detta beror på att arbetsförmedlingarna och landstingen har en alltför diffus roll i arbetet kring målgruppen. Trots många goda förslag genom åren från olika aktörer, till exempel Invandrarverket, Integrationsverket, Sveriges kommuner och landsting, Riksrevisionsverket, Statskontoret och Finansdepartementet, visar resultat i rapporten att det hänt alldeles för lite inom området. I rapporten lyfter Integrationsverket särskilt fram åtta bristområden som avser de första 12 månaderna i introduktionen vilka redovisas i tabell 4:

⁵ Ethnic Minorities in the Labour Market: An Urgent Call for Better Social Inclusion, 2007

Tabell 4. Bristområden inom introduktionen

Bristområde	
1. samsyn och samverkan saknas	Kommunen får ta för stort ansvar. Arbetsförmedlingen och andra parter tar inte sitt ansvar i att tillmötesgå de nyanländas särskilda behov.
2. introduktion – men inte för alla	Alla deltar inte i introduktionen. Personer som inte omfattas av ersättningsförordningen är ofta okända för kommunens handläggare, trots att de sannolikt har behov av även andra introduktionsinsatser än Sfi t ex anhöriginvandrare.
3. alltför få genomgår hälsoundersökning	Hälsofrämjande insatser och rehabilitering bör genomföras före eller parallellt med introduktionsinsatser då många haft svåra upplevelser pga av krig och förföljelse. Okunskapen om eventuella hälsosamtal är stor hos kommunens handläggare, vilket försvårar planeringen av introduktionen för berörda individer.
4. introduktion på halvfart	Många nyanlända deltar i introduktionsinsatser 20 timmar eller mindre, vilket bidrar till att introduktionen ofta tar längre tid, vilket medför ökade kostnader för försörjning och boende.
5. bara svenska och inget annat	Ofta erbjuds endast Sfi på ett systematiskt sätt under det första året av introduktionen.
6. lång väntan på att tidigare kompetens uppmärksammas	Det tar ofta lång tid innan den nyanländes tidigare kompetens, både avseende utbildning och yrke, valideras så att denna kan tillgodoräknas och tas till vara i planeringen.
7. introduktionsersättning – men inte efter lagens intention	Ofta är introduktionsersättningen beräknad för att motsvara kommunens norm för ekonomiskt bistånd, vilket inte är i enlighet med lagens intentioner.
8. introduktionen är varken jämställd eller individuell	Kvinnor erbjuds generellt sett färre insatser än män bl a som en följd av långa väntetider för barnomsorg, vilket försenar introduktionsstarten för kvinnor.

Sveriges kommuner och landsting tillsatte år 2005 en tvåårig programberedning där inriktningen var att förbättra förutsättningarna för integration i arbetslivet. Uppdraget har bestått av två delar. Den ena handlar om att peka på vilka hinder som finns för att invandrare snabbt ska kunna ta sig in på arbetsmarknaden eller fortsätta med reguljära studier. Den andra avser förslag på förbättringar för att introduktionen skall bli mer effektiv.

Resultat från beredningen som redovisas i slutrapporten från programberedningens arbete⁶ visar att tidig kontakt med arbetsmarknaden är viktigast för att personer som kommer till Sverige skall komma i egen försörjning och för att de snabbt skall integreras i det svenska samhället. Det är i detta sammanhang viktigt att deras kompetens tas till vara så tidigt som möjligt. Det visar sig att den alltför ofta långa vägen till arbete kan förklaras av att personer har en utländsk yrkes- och/eller utbildningsbakgrund. Målgruppen har också allt för få kontakter med svenskar och olika nätverk som skulle kunna bidra till ökad integrering. Ytterligare svårigheter som framkommer i programberedningens utredning handlar om att kommunerna i alldeles för hög utsträckning får ta ansvaret för åtgärder riktade till målgruppen utan stöd från staten eller andra aktörer. Ofta är det svårt att sätta in individuella åtgärder tidigt i introduktionen. Brist på flexibilitet och samordning av introduktionen är ytterligare områden som försvårar de nyanländas möjligheter att få en god och effektiv introduktion i Sverige.

Programberedningen pekar på en mängd förändringar som krävs för att åstadkomma reella och långsiktiga resultat när det gäller att effektivisera vägen till arbete. Dessa förändringar

⁶ Yrkesidentitet före etnicitet – Att synliggöra nyanländ kompetens. Slutrapport från Programberedningen för integration i arbetslivet. Sveriges kommuner och landsting. Stockholm, 2007.

berör framförallt introduktionsverksamheten och synliggörande av den kompetens som många nyanlända flyktingar och invandrare har med sig från hemlandet, men också åtgärder för att motverka diskriminering.

3.4 Sammanhållen introduktion – ett kommunalt exempel

Ett exempel från utvärdering på kommunal nivå kring planeringen av introduktionen finns att hämta i Uppsala län. I Uppsala kommun genomfördes under perioden 2004-2005 ett omfattande förändringsarbete för att få till stånd en sammanhållen introduktion där olika aktörer samverkar med varandra på ett tydligare sätt än tidigare. Detta kom att landa i ett nytt samarbetsorgan Introsam⁷ vilket har sin grund i den lokala överenskommelsen för kommunen.

Resultat från utvecklingsarbetet för ökad samverkan presenteras i en rapport från år 2005⁸. Flera saker har visat sig ha betydelse för en mer funktionell introduktionsverksamhet. En avgörande sak som framkom var att samlokalisering av Arbetsförmedling, kommunen och Sfi-utbildning gett betydande positiva effekter för introduktionsverksamheten i kommunen. Samlokalisering har möjliggjort att olika professioner från olika verksamheter satts samman i gemensamma arbetslag. Resultat i rapporten visar att detta öppnat nya möjligheter för Sfi-deltagare att få stöd och hjälp efter sina behov. De fick genom samlokaliseringen också större möjligheter än tidigare att påverka inriktningen på såväl Sfi-utbildning som andra aktiviteter under introduktionen. Att det i kommunen och bland inblandade parter fanns en vilja att implementera erfarenheter från olika projekt (t ex ISAK⁹, Uttalsprojektet¹⁰ och RE-KOMP Hälssospåret¹¹) som genomförts de senaste åren var något som ytterligare hade en stärkande inverkan på introduktionsverksamheten. Möjligheter att implementera olika delar av de projekt som hade genomförts institutionaliserades i den nya organisationen på så sätt att tidigare projektledare för olika utvecklingsprojekt placerades ut i arbetslag. Genom detta underlättades arbetet med att sprida erfarenheter till övrig personal. I utvärderingen framkom ett centralt område där det bedömdes kräva ytterligare utvecklingsinsatser. Det handlade om ett behov av åtgärder som skulle kunna vara ett stöd för deltagare som inte klarar sin utbildning inom den tidsram som gäller för olika Sfi-nivåer. Här planerades enligt kommunens representanter till exempel utveckling av volontärverksamhet och mentorskap, vilket i utvärderingen bedömdes som positivt.

⁷ Introsam är ett samarbete mellan Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, Arbetsmarknadsenheten, Försörjningsstödsenheten, Introduktionsenheten och SFI-utbildningen i Uppsala kommun.

⁸ Uppsala kommun, Utvärderingsenheten. Rapport 2006:1. Utvärdering av svenska för invandrare (Sfi) sammanhållen introduktion.

⁹ Projektet ISAK, *Integrerad svenska som andraspråk med Samhälls-, Arbetslivs- och Kulturorientering*, är ett EU Växtkraft mål 3 projekt som genomförs i samarbete mellan Uppsala kommun och Arbetsförmedlingen. Projektet bygger på en kombination av Sfi och arbetsmarknadsinriktad introduktion. Syftet med ISAK är att utveckla en heldagsmodell för arbetslösa invandras andraspråksutveckling och integration i samhälle och arbetsliv.

¹⁰ Uttalsprojektet delfinansieras av Uppsala kommun, Europeiska Flyktningfonden (ERF) och Folkuniversitetet i Uppsala. Projektet vänder sig till lärare i Sfi som är verksamma inom vuxenutbildning i Uppsala kommun. Syftet med projektet är att ta fram effektiva metoder för uttalsträning, särskilt prosodi. (Def. prosodi, enligt Svenska Akademiens ordbok: Läran om regler för ett språks uttal med avseende på ljuds o. stavelsers sonoritet (hörbarhet), kvantitet (längd), intensitet (styrka) och tonalitet (tonhöjd). Se rapport: 2005:15 Utvärdering av uttalsprojektet, ett utvecklingsprojekt riktat till lärare inom svenska för invandrare(Sfi), Utvärderingsenheten, Uppsala kommun.

¹¹ RE-KOMP är ett utvecklingspartnerskap inom Equal, ESF. Målet för Equal är ett arbetsliv utan diskriminering och ojämlikhet som är präglad av mångfald. Uppsala kommun och Malmö stad är huvudaktörer i RE-KOMP.

4. Flyktingmottagning och integration på regional nivå

I detta avsnitt görs en översiktlig beskrivning av förhållanden i de fem norrlandslänen och deras arbete med integration och introduktionsverksamhet. Innehållet i detta kapitel bygger på statistik och annan dokumenterad information som inhämtats via dokument och webbplatser, men också på information som har inhämtats i samband med intervjuer av representanter inom respektive län.

4.1 Omfattning av invandring och flyktingmottagning

Antalet asylsökande i Sverige år 2006 uppgick till 24 300 personer. Detta var fler än år 2005, då 17 530 personer sökte asyl. Flertalet av de asylsökande år 2006 kom från Asien, framförallt från Irak. Fram till och med november 2007 hade 33 365 personer sökt asyl i Sverige. Drygt hälften av dessa, 17 116 personer, kom från Irak. Näst vanligast är att asylsökande under år 2007 har kommit ifrån Somalia. Totalt fram till november månad rör det sig om 3 008 personer.

Antalet personer som fick uppehållstillstånd av flyktingsskäl, andra skyddsbehov, humanitära skäl och synnerligen ömmande skäl uppgick år 2006 till 19 037 personer. Av dessa fick 10 689 tillstånd enligt den tillfälliga lagen om ny prövning av beslut om av- och utvisning. Av de personer som fick uppehållstillstånd som en följd av flyktingsskäl, andra skyddsbehov, humanitära skäl och synnerligen ömmande skäl fick 3 657 personer tillstånd av humanitära skäl och synnerligen ömmande skäl. Utöver detta fick 1 626 personer tillstånd inom den så kallade flyktingkvoten, medan 4 433 personer fick tidsbegränsade tillstånd. 26 668 personer fick uppehållstillstånd på grund av familjeanknytning. Av dessa var 3 799 anhöriga till personer som fått uppehållstillstånd av flyktingsskäl, skyddsbehövande i övrigt eller av humanitära skäl.¹²

4.2 Antal asylsökande i de fem norrlandslänen 2007

Ett av länsstyrelsens uppdrag är att i överenskommelse med kommuner inom det egna länet komma överens om antalet introduktionsplatser.¹³ I enlighet med den överenskommelse som görs lämnas underlag för undertecknande till Migrationsverket. Kommuner som tecknar en överenskommelse om introduktionsplatser får varje år en statlig grundersättning som för 2007 är på 534 900 kronor. Till det kommer en schablonersättning på mellan 65 900 och 178 300 kronor per person, förutsatt att kommunen har en individuell introduktionsplan för den som tas emot. För de kommuner som tecknar minst treåriga överenskommelser för perioden 2007-2009 lämnar staten extra ersättning med 10 000 kronor per person. Det lämnas även extra ersättningar med 20 000 kronor för personer som avslutar Sfi eller kommer ut i arbete respektive praktikplats.

I tabell 5 redovisas antalet introduktionsplatser enligt överenskommelsen för år 2007, samt det verkliga antalet mottagna fram till och med oktober månad.

¹² Samtliga uppgifter om statistik i detta kapitel är hämtat från Migrationsverkets webbplats: www.migrationsverket.se, 2007-12-16

¹³ Ett undantag finns, det gäller ensamkommande barn, vilka handläggs av Migrationsverket i samverkan med kommunerna.

Tabell 5. Antal invånare, mottagna flyktingar samt antal i överenskommelsen

Län	Antal invånare 31 december 2006	Antal mottagna t o m 31 oktober 2007	Antal i överens- kommelsen 2007
Gävleborg	275 653	651	837
Västernorrland	245 978	499	705
Jämtland	127 020	203	328
Västerbotten	257 581	504	442
Norrbotten	251 886	354	613
Norrlandslänen totalt	1 158 118	2 211	2 925
Riket totalt	9 113 257	17 272	15 449

Av tabellen framkommer att Norrlandslänen i oktober 2007 hade tagit emot 2 211 personer med uppehållstillstånd av utlovade 2 925 i överenskommelsen. Detta motsvarar knappt två procent (1,91 %) av den totala befolkningen i länet. Detta är i princip samma uppgift som gäller för befolkningen i riket som helhet (1,90 %).

I Skolverkets statistik finns uppgifter om antalet personer som deltar i Svenska för invandrare (Sfi). För att ge en bild av hur många personer i respektive län som omfattas av Sfi-undervisning redovisas i tabell 6 en sammanställning över detta.

Tabell 6. Antal elever i Sfi, totalt och fördelat på olika studievägar i 2005/2006

Län	Antal elever i Sfi läsåret 2005/2006	Andel elever i olika studievägar		
		Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Gävleborg	1 234	19	37	44
Västernorrland	999	13	40	47
Jämtland	371	12	48	40
Västerbotten	930	18	26	56
Norrbotten	887	18	35	47
Norrlandslänen totalt	4 421	-	-	-
Riket totalt	52 500	13	38	49

4.3 Roll och ansvarsfördelning efter nedläggningen av Integrationsverket

Den 30 juni år 2007 lades Integrationsverket ned. I samband med detta fördelades det ansvar som tidigare legat på Integrationsverket på länsstyrelserna, Migrationsverket och Arbetsmarknadsverket. Tillsammans har de till uppdrag att samordna mottagande och introduktion. En särskild Samverkansdelegation är inrättad med representanter från länsstyrelserna, Migrationsverket, Arbetsmarknadsverket och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Delegationen har till uppgift att arbeta med uppdraget utifrån respektive myndighets perspektiv. Migrationsverket ska övergripande tillse att det finns beredskap och kapacitet i landet att ta emot nyanlända invandrare. De ansvarar vid behov även för nyanlända invandrades bosättning, samt betalar ut den statliga ersättningen för flyktingmottagande till kommunerna.

Länsstyrelsernas uppdrag är av regeringen sammanfattat i fyra punkter:

- Bedöma kapaciteten för mottagande i länet
- Förhandla med kommunerna

- Verka för regional samverkan i genomförandet av introduktionen
- Följa upp introduktionen och dess resultat i länet

I samtliga fem län har man enats i regionala överenskommelser. I flera av länen har dessa överenskommelser reviderats vid flera tillfällen. Många kommuner har också tecknat lokala överenskommelser för sin verksamhet.

I samband med att Integrationsverket har lagts ned har kravet på regionala överenskommelser upphört. I intervjuer som genomförts med länsstyrelserepresentanter har det framkommit i varierande grad att det finns en vilja att fortsätta att teckna regionala överenskommelser. Dessa kan komma att få en delvis annan struktur som en följd av att kravet på sådana överenskommelser har upphört.

5. Aktörernas roller och ansvar i introduktionsarbetet

5.1 Introduktionsverksamhetens omfattning och aktiviteter

I detta kapitel görs en beskrivning av olika insatser som erbjuds de nyanlända i olika kommuner från dess att en flykting tas emot och introduktionsverksamheten påbörjas fram till dess att introduktionen avslutas. Avsikten är *inte* att redovisa en detaljerad kartläggning över hur verksamheten ser ut i respektive län utan endast att ge en översiktlig bild över olika verksamheter som personer som tagits emot i de olika länen kan ha mött under sin första tid som boende i något av Norrlandslänen.

Omfattning

I intervjuerna med olika aktörer i kommunerna framkommer att innehållet i introduktionsverksamheten och formerna för denna varierar i relativt stor omfattning mellan de kommuner som tillfrågats. I några av kommunerna erbjuds introduktionsverksamhet för samtliga invandrare och flyktingar oavsett vilken bidragsform de får sin försörjning från. I andra kommuner erbjuds introduktionsverksamhet endast för dem som är berättigade till introduktionsersättning. Det är endast dessa som är finansierade av staten. I kommuner där alla erbjuds att ta del av introduktionsverksamhet uppfattas detta generellt sett som positivt. Man menar att behovet av de aktiviteter som erbjuds inom introduktionsverksamheten finns hos betydligt fler än de grupper som har introduktionsersättning, till exempel personer som tagits emot som en följd av familjeanknytning.

I intervjuerna framkommer att omfattningen av introduktionsverksamheten varierar. Även tiden för hur snabbt olika personer får ta del av introduktionsinsatser varierar. Det råder stor enighet hos samtliga intervjuade att det är viktigt att introduktionen påbörjas snabbt för att påskynda människors integration i det svenska samhället och för att de så snabbt som möjligt skall komma ut i arbetslivet. Att vänja personer med att vara lediga eller att de enbart behöver läsa Sfi på halvtid med försörjning leder i vissa fall till passivisering. Samtidigt påpekar flera att alltför långa arbetsdagar kan bli övermäktigt för vissa. Dels är det ansträngande att läsa Sfi i intensiva pass, dels har många nyanlända olika typer av personliga och praktiska svårigheter att lösa. En del är traumatiserade, andra har inte fått barnomsorgen att fungera eller har många barn att ta hand om i familjen.

Aktiviteter

I de kommuner som tillfrågats sträcker sig den totala introduktionsperioden under två år. Under denna tid läser de flesta Sfi. Många har praktik i form av språkpraktik eller arbetspraktik. Ofta erbjuds båda varianterna under introduktionsperioden. Det är också vanligt att kommunerna erbjuder tid för samhällsinformation och information om arbetslivet. I vissa kommuner erbjuds sådan information som en del av det ansvar som åvilar den kommunala introduktionsenheten. I andra kommuner har man upphandlat denna typ av utbildning vilket medför att den anordnas integrerat med Sfi undervisning. Ibland har man en kombination av båda dessa inslag där deltagare erbjuds samhällsorientering i två steg, först mer översiktligt och därefter mer fördjupat. Det finns också exempel på där den här typen av aktiviteter ingår som en del av olika utvecklingsprojekt. Ett exempel är 15-punktsprogrammet i Östersund. I detta projekt får deltagare under 100 timmar olika typer av information parallellt med Sfi undervisningen. Då denna information ges tidigt i introduktionen genomförs programmet med stöd av tolkar.

Det är vanligt att kommuner erbjuder samhällsinformation i föreläsningsform. Kommuner som har haft möjlighet att även erbjuda studiebesök eller information på plats ute i verksamheten till exempel hos försäkringskassa eller hos konsumentrådgivningen upplever oftast att detta är att föredra. Det ger de nyanlända större möjligheter att få inblick i olika verksamheter och kan säkert även påskynda integrationen enligt vissa. Kommuner som inte kan erbjuda detta framför ofta synpunkten att det inte finns tillräckligt med tid för denna typ av aktiviteter.

Kommunerna erbjuder sammantaget en mängd olika aktiviteter under introduktionsperioden även om det varierar en del. Några av de intervjuade menar att aktiviteter som anordnas delvis beror på vilka flyktingar och invandrare som bor i kommunen. En del kommuner har en tydlig övervikt på personer med låg utbildning, vilket ger vissa förutsättningar. Andra har en relativt hög andel högutbildade vilket ställer andra krav. Totalt sett erbjuder de kommuner som tillfrågats följande aktiviteter under introduktionsperioden. Aktiviteterna är uppdelade på planering och genomförande:

Planering	Genomförande
Introduktionssamtal Kontakt med primärvård, tandvård Kontakt med psykiatri, "traumacenter" Hälsosamtal Introduktionsplanering (inkl. uppföljningssamtal) Samhällsinformation på modersmål/tolk Kartläggningssamtal för inplacering i Sfi ev. även yrkeskartläggning Preparandkurs – inledande svenska Projekt kring mottagande och planering <i>(t ex Integration Gävleborg, Gemensam yrkesbedömning i Västernorrland, Sundsvalls kommun, Regionalt samverkansprojekt i Umeå-regionen kring gemensam mottagning av flyktingar)</i>	Svenska för invandrare (Sfi) Samhällsorientering (föreläsningar, studiebesök) Kultur och fritidsaktiviteter (utflykter, hälsoaktiviteter, idrottsevenemang, amatörteater, sömnad mm) Arbetslivsorientering (skriva ansökan, CV, arbetslagstiftning, facklig information mm) Data (t ex jobbansökan) Språkpraktik Arbetspraktik Yrkesinriktad Sfi Anpassad yrkesutbildning (t ex bussförare, undersköterskeutbildning) Orienteringskurser (t ex barnskötare) Kartläggningssamtal inför praktik (ofta med praktiksamordnare) Yrkesvalidering/Yrkesbedömning Validering av utbildning Information och inskrivning vid Arbetsförmedlingen Studie- och yrkesvägledning Rehabilitering (även tillgång till kurator) Svenska som andra språk (SAS) Grundläggande vuxenutbildning Tillgång till "vänfamiljer"/kontaktpersoner Kontakt med volontärverksamhet Språkkafé Språkverkstad Öppet husverksamhet AF Projekt kring genomförandet av introduktionen <i>(t ex Integration modell jämtland, 15-punktsprogrammet Östersund, Projekt idrott/föreningsarbete/integration Västernorrlands idrottsförbund, EU-projektet Akademikerspåret, Luleå)</i>

5.2 Validering av kunskaper

I intervjuerna ställdes frågor om validering. Det framkommer att det är relativt ovanligt att validering genomförs på ett mer formellt sätt. Samtliga tillfrågade kommuner uppger dock att det görs olika varianter av kartläggningar av erfarenheter. I vissa fall förs dessa dialoger i samband med introduktionssamtalen i planeringsstadiet. I andra fall förs samtalen under genomförandet med exempelvis praktiksamordnare alternativt lärcentra i samband med att personer ska ut på praktik. I ett par kommuner är Arbetsförmedlingen ansvarig för valideringen. Arbetsförmedlingen är även inkopplad kring den validering av utbildning som görs av högskolan. Detta är vanligt bland annat i Umeå kommun där man har en förhållandevis hög andel högutbildade flyktingar och invandrare i förhållande till övriga kommuner. I Östersund ingår validering som en central del i ett pågående projekt – Integration Modell Jämtland (15-punktsprogrammet). Detta har inneburit att majoriteten av de nyanlända flyktingar som kommit till kommunen det senaste året fått sina yrkeskunskaper och andra erfarenheter validerade. Denna uppgift har legat på ett inrättat Lärcentrum där en person utsetts att ansvara för att validering genomförs.

Ett flertal aktörer uppger i intervjuerna att validering är ett av de områden som bör prioriteras i det fortsatta arbetet. Man menar att det är ett viktigt led för att invandrare och flyktingar skall ges en reell chans att komma in på arbetsmarknaden och att där på sikt få ett arbete inom en bransch där de tidigare har kunskap och erfarenhet från hemlandet. Samtidigt betonas att kunskaper och erfarenheter från hemlandet ofta inte är fullt översättbara till svenska förhållanden. Som en följd av detta är det dock viktigt att bringa klarhet i vad som behöver kompletteras för att den enskilde ska kunna fortsätta yrkesverksamhet inom det område där man tidigare varit yrkesverksam.

5.3 Samverkan kring introduktion i län och kommuner

Vid frågor som har ställts om samverkan framkommer att det ofta i kommunerna finns ett sedan länge etablerat samarbete mellan introduktionsenheter, Arbetsförmedlingen och Sfi-anordnare. I några fall är representanter från dessa verksamheter samlokaliserade vilket upplevs som en stor fördel i arbetet gentemot den enskilde. Men, det finns också exempel på kommuner där samverkan med Arbetsförmedlingen inte fungerar fullt ut. Framförallt har en osäkerhet om Arbetsförmedlingen framträtt som en följd av den omorganisation som pågår inom Arbetsmarknadsverket. Flera av de intervjuade påpekade, inte minst personalen från Arbetsförmedlingen, att den pågående omorganisationen har bidragit till osäkerhet om den egna rollen och vilka resurser som finns att rikta till den aktuella målgruppen. Osäkerheten handlar t ex om vilka kurser man kommer att kunna erbjuda målgruppen flyktingar och andra utomnordiska invandrare. I intervjuerna framkommer i ett fall att Arbetsförmedlingen upplever samarbetet med kommunen som väl fungerande, samtidigt som kommunens introduktionsenhet uppfattar denna samverkan på totalt motsatt sätt.

Många av de intervjuade uppger att de skulle vilja ha betydligt mer samverkan med näringslivet och olika företag. Några kommuner upplever det som svårt att hitta praktikplatser i tillräcklig omfattning. Av detta skäl skulle man vilja ha tillgång till bättre nätverk och kontakter. Det framkommer även exempel där kontakter med näringslivet är mer gynnsamma. I till exempel Luleå finns representanter från näringslivet inom volontärverksamheten. Detta har främjat kontakter med praktikplatser. I Gävleborgs län finns exempel där företag själva aktivt kontaktat flyktingförläggningar direkt för att värva arbetskraft. Personer som varit intressera-

de har erbjudits bostad och en möjlighet till arbete. I Sundsvall ges ett exempel från ett samarbete med IKEA. Kommunens introduktionsenhet har i dialog med företaget fått information om att det råder brist på truckförare. Detta är information som kommunen tagit till sig och en truckförarutbildning har anordnats.

Många av de intervjuade uttrycker att de samverkar för lite med landstinget. Det finns exempel på gott samarbete, men det finns också flera kommuner som uppger att denna samverkan är obefintlig, trots att behovet av samverkan med såväl primärvård som psykiatri är stort. Flera av de intervjuade menar att det ofta handlar om en intern okunskap inom landstinget kring hur den typ av problematik som finns bland invandrare och flyktingar skall hanteras. Kommuner som har tillgång till "Traumacenter" upplever detta som mycket värdefullt. Inom ett av länen, Gävleborgs län, har man som ett led i den samverkan som finns i den regionala överenskommelsen tagit fram en gemensam mall för genomförandet av hälsosamtal med asylsökande och flyktingar, vilken skall användas generellt inom länet. Nästa steg i processen är att se över den hälso- och sjukvårdsinformation som tillhandahålls riktad till den aktuella målgruppen från landstinget. Detta nämns som en viktig åtgärd även från flera andra kommuner.

När det gäller kontakter med föreningslivet är variationen stor mellan de olika kommuner som tillfrågats. I några av kommunerna har man sedan länge haft ett väl etablerat samarbete med olika föreningar, framförallt med idrottsföreningar, men också med organisationer som Röda korset. Inom ett av länen, Västernorrlands län, pågår ett projekt i samverkan mellan kommunen, länsarbetsnämnden och Västernorrlands idrottsförbund. Projektet omfattar Sfi-utbildning på halvtid och halvtid praktik på olika verksamheter som idrottsrörelsen bedriver till exempel administration och gräsklippning av fotbollsplaner. Projektet ses dels som en möjlighet för invandrare och flyktingar att få ett arbete, dels en möjlighet att använda språket. Det har också erbjudits ledarutbildning inom projektet.

Det finns ett område där många önskar att samverkan kunde utvecklas i syfte att ge möjligheter till att utveckla introduktionsverksamheten och att öka flexibiliteten och utbud i de aktiviteter som anordnas. Det handlar om samverkan mellan kommuner, framförallt inom respektive län, men också mellan kommuner i övrigt. Många kommuner i länen är små och har inte så många flyktingar. Detta får till följd att man inte kan erbjuda aktiviteter av olika slag i så hög grad som man skulle önska. En ökad samverkan mellan kommuner menar flera skulle kunna möjliggöra att olika kommuner skulle kunna specialisera sig på olika utbildningsinriktningar och att man skulle kunna samverka kring praktikplatser. Hinder som nämns för denna typ av samverkan är att det ibland förekommer ett revirtänkande till exempel att små kommuner inte vill bli i beroendeställning till de större kommunerna. I Umeå kommun har VIVA introduktion under år 2006 och 2007 genomfört ett projekt tillsammans med Umeåregionens övriga kommuner: Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Vindeln och Vännäs. Projektet har gällt mottagningen av flyktingar som har fått uppehållstillstånd. Syftet med samarbetsprojektet har varit att förbättra introduktionen i de berörda kommunerna så att den blir effektivare, mer arbetsmarknadsinriktad och att den leder till en snabbare etablering för invandrare i det svenska samhället. Den samordnande mottagningen har möjliggjort en mer likvärdig introduktion oavsett var i länet människor bor. Genom projektet har kommunerna kunnat utnyttja regionens olika förutsättningar när det gäller utbildningsutbud, boendemöjligheter samt arbetstillfällen. I och med att resurser samordnats har en mer flexibel och individanpassad introduktion kunnat erbjudas den enskilde utifrån dennes behov. Projektet har resulterat i att de sex kommunerna tecknat en gemensam överenskommelse med Migrationsverket för perioden 2007 till 2009 om mottagning av flyktingar.

Nedan ges en sammanfattning av hur olika typer av samverkan fungerar enligt uppgifter som lämnats i intervjuerna med olika aktörer i de fem länen:

- Samverkan på länsnivå – påbörjat, i vissa fall utvecklat
- Samverkan mellan kommuner – ofta svagt utvecklat, men i flera fall pågår utvecklingsprojekt
- Samverkan mellan olika aktörer inom kommuner – etablerat mellan några (t ex kommun, AF, Sfi)
- Samverkan med föreningar – svagt, i några fall väl utvecklat
- Samverkan med näringslivet – ofta svagt utvecklat
- Samverkan med högskola – ofta svagt utvecklat
- Samverkan med primärvården – ofta etablerat, ibland svagt utvecklat
- Samverkan med psykiatri – ofta svagt utvecklat, i något fall väl utvecklat

5.4 Styrkor och svagheter i arbetet med integration i län och kommuner

I intervjuerna ställdes ett antal frågor om styrkor och svagheter med introduktionsverksamheten. Det framkom många synpunkter kring båda dessa delar. Här följer en sammanfattning av de svar som lämnats från olika aktörer. Av resultatet framgår att det som ibland är en styrka på motsvarande sätt kan vara en svaghet då något inte fungerar.

Styrkor

Etablerade nätverk mellan aktörer
Goda näringslivskontakter
Samverkan-samsyn finns mellan aktörer
Kommungemensam mottagning av nyanlända
Hälsosamtal och tillgång till ”traumacenter”
Heldagsintroduktion tidigt positivt
Engagemang från föreningar ger kontaktnät
Projekt driver utveckling
Tidig kontakt med praktik har varit positivt
Väl fungerande samarbete med AF

Svagheter

Brist på samverkan mellan aktörer
Ointresserat näringsliv
Revirtänkande/”stuprör”
Brist på samverkan mellan kommuner
Ofta svårt att få psykiatristöd
Sfi på deltid - svårigheter att passa tider
Få kontakter med svenskar
Resurser för utveckling saknas
Praktik kopplat till arbete ovanligt
Omorganisation av AF ger osäkerhet

5.5 Önskvärda utvecklingsområden

I intervjuerna fick olika aktörer precisera områden som de ansåg vara viktiga att utveckla i arbetet med integration och introduktionsverksamhet. Många av de förslag som lämnades handlar om att hitta bättre former för samverkan mellan kommuner och mellan olika aktörer. Det handlar också om att tillse att introduktionen erbjuds tidigt och att den har fokus på arbete, samt att formerna för sfi-undervisningen utvecklas så att den blir mer flexibel och individanpassad.

För att ge en så bred bild som möjligt av hur olika delar av introduktionsverksamheten kan utvecklas, redovisas här en sammanställning av områden som tagits upp i de intervjuer som genomförts:

Att förbättra samverkan och mottagning av nyanlända mellan kommuner

Att öka samverkan kring mottagningen mellan kommunerna inom länen

Att få bort stuprörstänkandet mellan olika verksamheter, för att få en helhet i olika insatser

Att få en så tidig introduktion som möjligt och att intagningen sker kontinuerligt

Nya och förstärkta former för samverkan

Att utveckla samarbetet med Migrationsverket

Att få med föreningslivet i högre grad i introduktionsverksamheten, t ex idrottsföreningar

Att förbättra samverkan med primärvård och psykiatri

Att samordna aktiviteter som anordnas mellan olika aktörer inom kommunerna

Att fundera över olika aktörers roller. Vem kan göra vad tidigt?

Att få till en kommunövergripande introduktion som bygger på samsyn mellan olika aktörer

Att utveckla samverkan mellan olika aktörer där individerna sätts i centrum

Att satsa mer på samlokalisering av olika aktörer som arbetar med introduktion

Att se till att öka andelen med invandrarbakgrund i personalen inom t ex introduktionsverksamhet och vård- och omsorg

Att rannsaka sin egen roll och fundera över hur den kan förändras för att svara upp mot de behov som finns

Att erbjuda ett flexiblere utbud, flexiblere former och individanpassat innehåll

Att se över behovet av specialisering hos olika anordnare, eventuellt som en följd av kommunövergripande samverkan inom länen

Att se till att introduktionsverksamhet sker på heltid för alla

Att läsa teoretiskt är inte tillräckligt, den sociala delen av integrationen måste prioriteras

Att tillse att det ges möjligheter att tidigt i introduktionen diskutera frågor på sitt modersmål

Att verka för större flexibilitet när det gäller intagning till Sfi och åretruntverksamhet, men också utveckla utbudet

Att lägga ned Sfi och starta något nytt som är mer anpassat till arbetsmarknaden

Att utveckla verksamheter anpassade till personer med olika grader av funktionshinder

Att lägga större fokus på helheten i livssituationen, inte glömma bort frågor om barnen och familjen som ett led i introduktionen

Mer fokus på validering av yrkeskunskap

Att få struktur på arbetet med yrkesbedömning

Att förbättra möjligheter till studie- och yrkesvägledning för invandrare och flyktingar som har högre utbildning med sig från hemlandet

Att få mer fokus på möjligheten till ett arbete i introduktionsverksamheten

Gemensamt system för uppföljning och utveckling

Att systematisera den uppföljning som görs så att den blir ett arbetsredskap för utveckling

Att ta tag i SUNE som försvann i och med att Integrationsverket lades ned

Att hitta former för ett neutralt forum för erfarenhetsutbyte och nätverksträffar

6. Invandrarnas syn på introduktion och integration

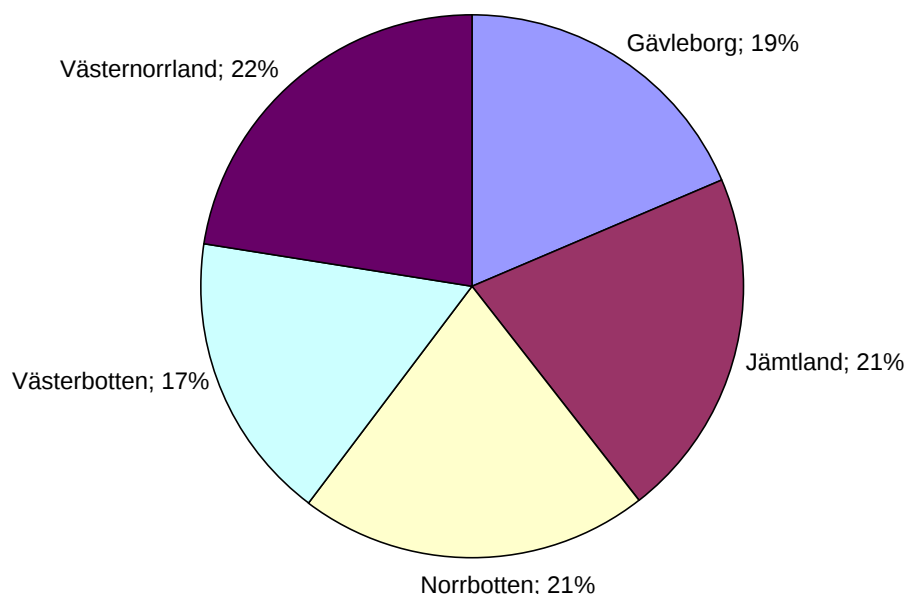
Uppgifter som redovisas i detta kapitel baseras helt på den enkätundersökning som genomförts med invandrare och flyktingar i Norrlandslänen.

6.1 Invandrarnas bakgrund

6.1.1 Om målgruppen

Målgruppen för undersökningen har varit personer 20- 64 år, födda utanför Norden som fått uppehållstillstånd i Sverige mellan 2004 och 2006 och som har bott i något av de fem norrlandslänen någon gång under denna period. Enkäten gick ut till 940 personer och besvarades av 411, vilket gav en sammantagen svarsfrekvens på 44 procent. Svaren är relativt jämnt fördelat efter län som framgår av figuren. I vissa fall har svarande under perioden flyttat ut från Norrlandslänen till andra delar i landet och i dessa fall kopplas de till det Norrlandslän som de bodde i närmast innan flytten.

Figur 2: Svar fördelat på senaste länstillhörigheten

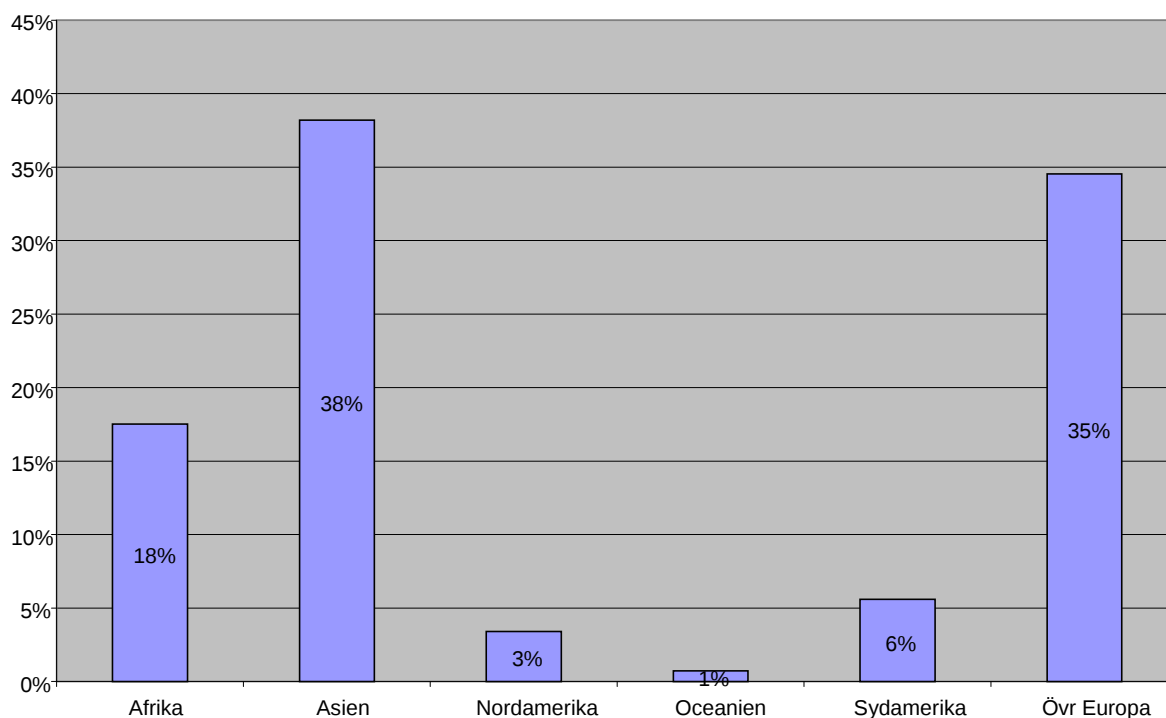

6.1.2 Invandrarnas bakgrund

Födelseland

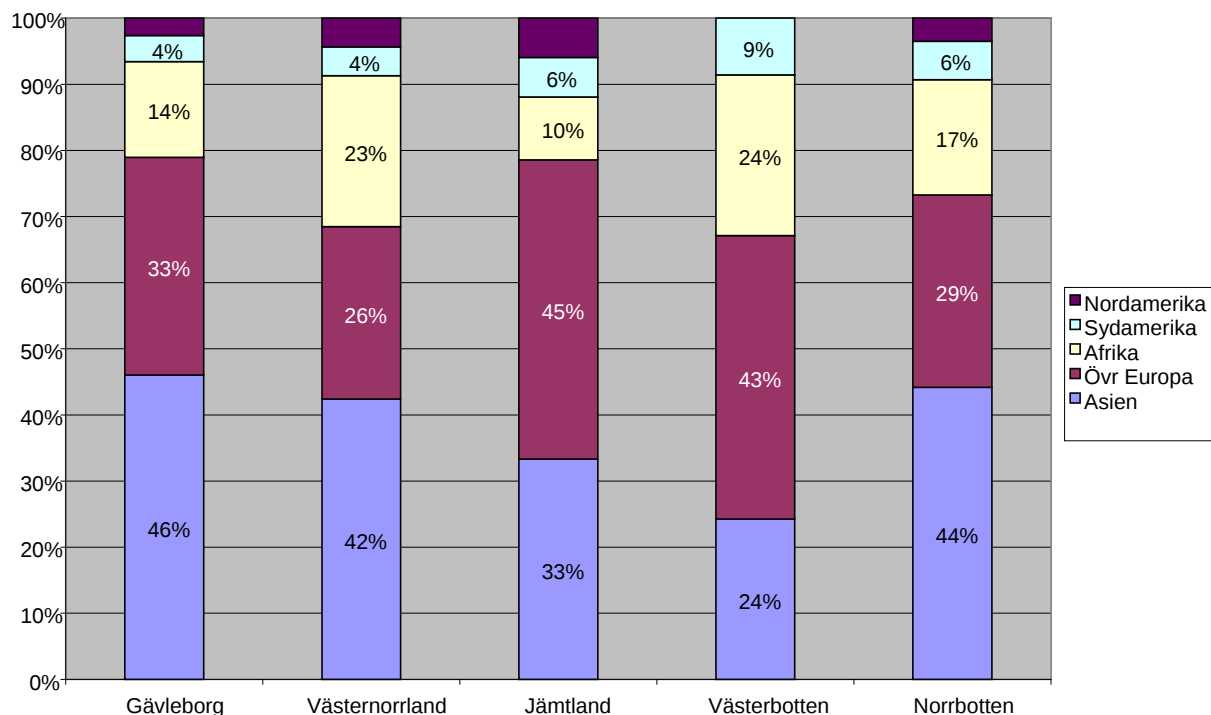
Invandringen från länder utanför Norden har under åren 2004-2006 i huvudsak varit från Asien, Afrika och övriga Europa. Asien och övriga Europa står för nästan tre fjärdedelar av invandringen vilket framgår av figur 3. Invandringen från samtliga landkategorier har varit relativt jämnt fördelat över de tre åren, med undantag från Afrika där merparten har kommit under 2006.

Figur 3: Födelseland fördelat på landgrupper

Det finns en viss skillnad mellan länen i undersökningen beträffande fördelningen av invandrarernas ursprung. Gävleborg, Västernorrland och Norrbotten har störst andel invandrare från Asien, medan Jämtland och Västerbotten har störst andel från Övriga Europa, vilket framgår av figur 4.

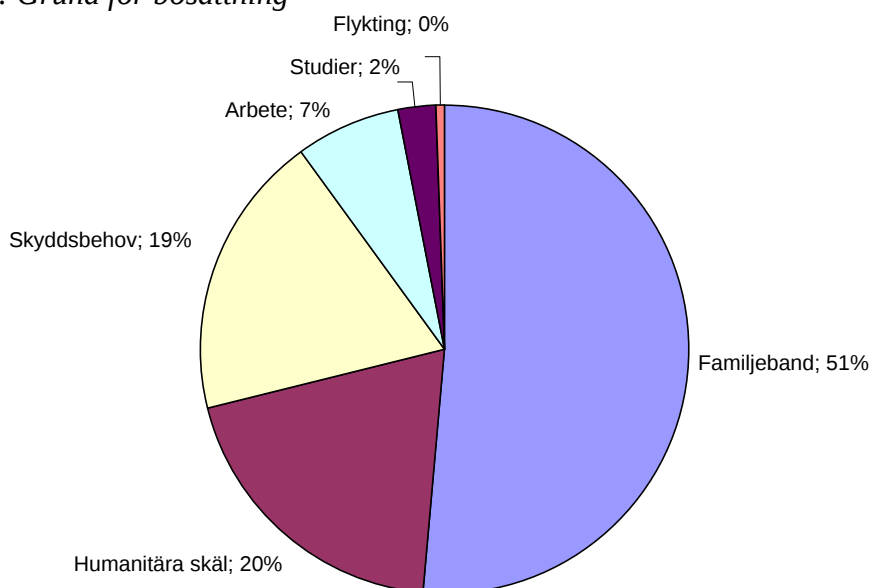
Figur 4: Invandringen fördelat på de fem norrlandslänen

Grunden för invandring till Sverige

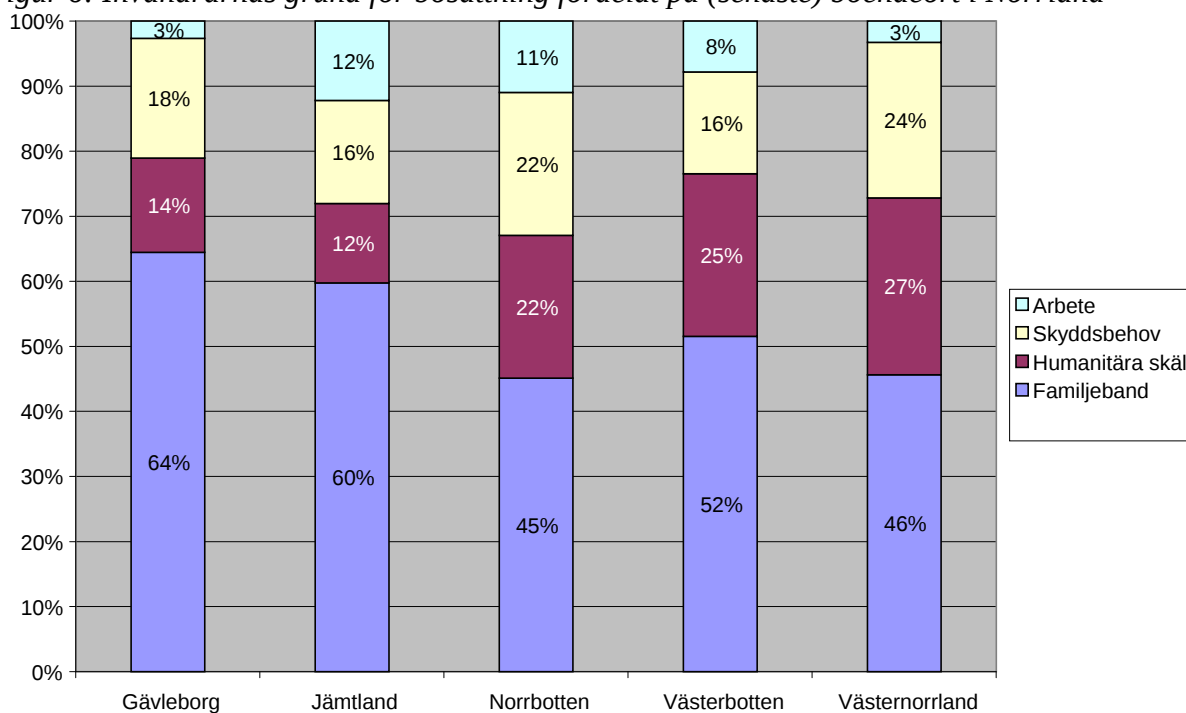
Hälften av invandringen är grundad på familjeband, och en femtedel vardera på humanitära skäl och skyddsbehov¹⁴. Mindre än tio procent handlar om arbetsinvandring eller studier.

Figur 5: Grund för bosättning

Av figur 6 framgår också att de fem Norrlandslänen har en viss skillnad i fördelningen av invandrare baserat på deras grund för bosättning. Jämtland har exempelvis bara 28 procent baserat på skyddsbehov och humanitära skäl jämfört med 51 procent i Västernorrland.

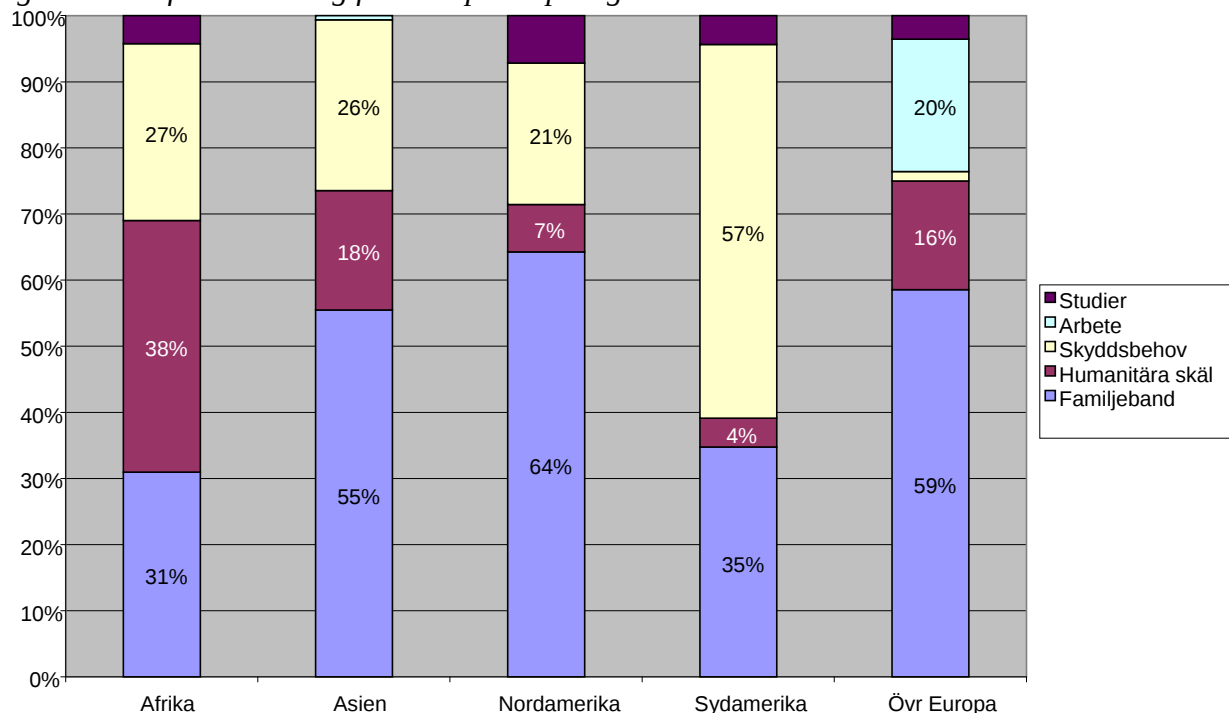
Figur 6: Invandrarnas grund för bosättning fördelat på (senaste) boendeort i Norrland

¹⁴ De som fått uppehållstillstånd av flyktingskäl finns främst inom kategorierna Humanitära skäl och Skyddsbehov men också inom Familjeband. Inom den specificerade kategorin Flykting återfinns bara 2 individer. Kategorin betecknas Flykting enligt 4 KAP. 1 § Utlänningslagen.

Ser man fördelning över landgrupper kan vi se att "Familjeband" utgör huvudskälet för invandring från Nordamerika, Övriga Europa och Asien, medan Humanitära skäl är vanligast från Afrika och Skyddsbehov för invandring från Sydamerika.

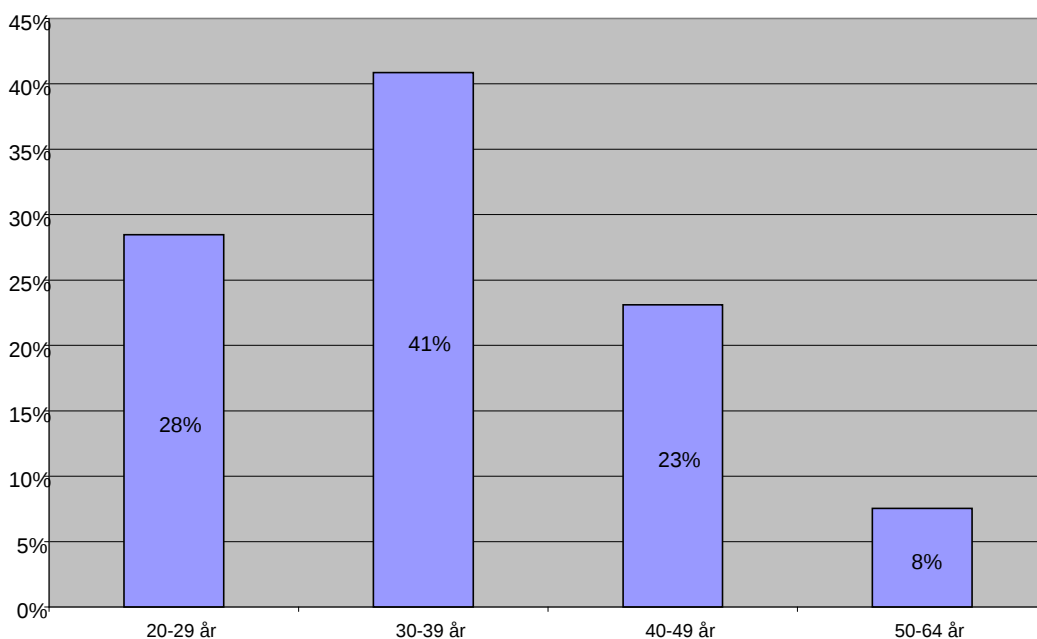
Figur 7: Skäl för bosättning fördelat på ursprungsland

Kön och ålder

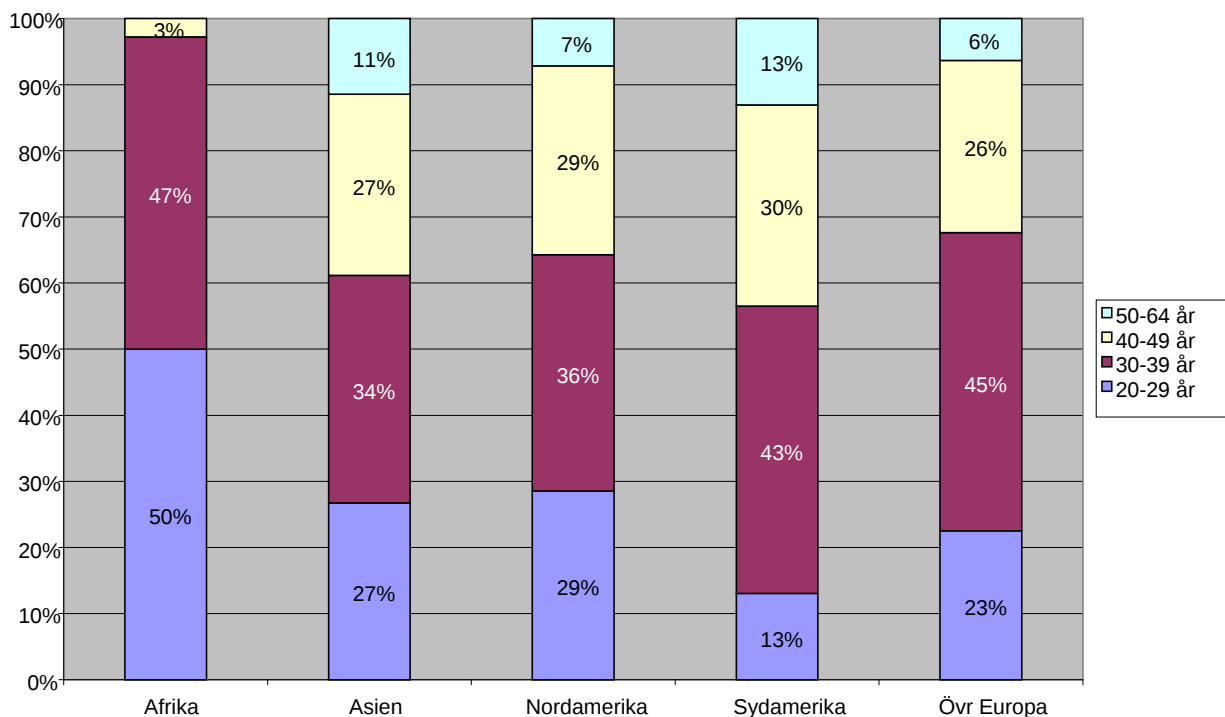
Det är en svag övervikt på kvinnor bland de invandrade, 54 procent mot 46 procent för män. Västernorrland och Jämtland har en något större övervikt på kvinnor, medan fördelningen varit relativt jämn i övriga län. Invandrarnas åldersfördelning framgår av figur 8.

Figur 8: Åldersfördelning

Mer än två tredjedelar av invandrarna är under 40 år. Det är dock stor skillnad i ålder beroende på vilket land invandraren kommer ifrån. Nästan ingen från Afrika är exempelvis över 40 år, medan 43 procent är över 40 år från Sydamerika.

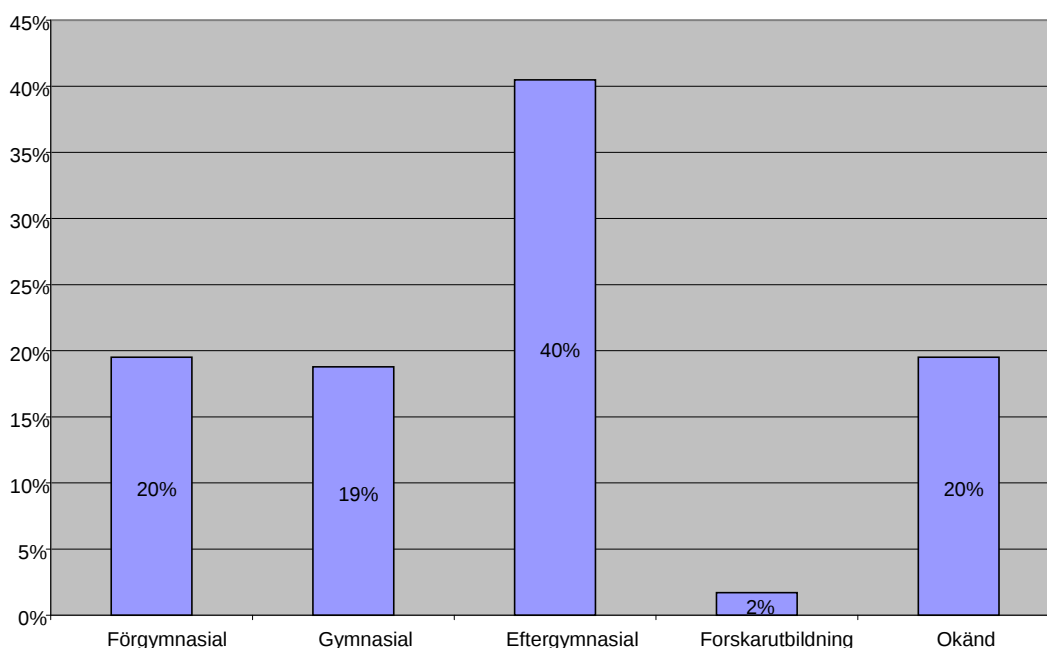
Figur 9: Åldersfördelning per landgrupp

Utbildningsbakgrund

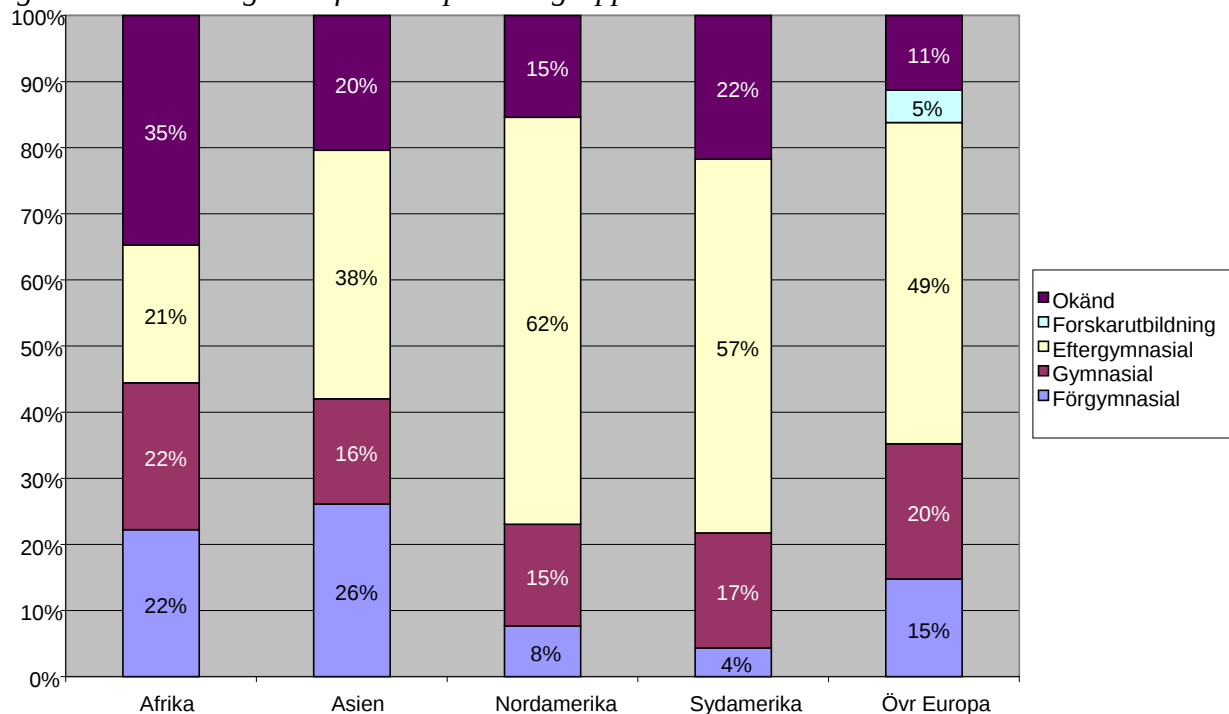
Utbildningsnivån bygger på uppgifter från 2006 och är ofta förknippad med stor osäkerhet. Enligt den har hela 40 procent eftergymnasial utbildning och två procent forskarutbildning.

Figur 10: Utbildningsnivå

Noterbart är också att män och kvinnor har en relativt liknande utbildningsbakgrund. Kvinnor har dock i något högre grad eftergymnasial utbildning medan det nästan uteslutande är män som har forskarutbildning. Utbildningsnivån varierar dock mycket beroende på ursprungsland där invandrare från Afrika och Asien har betydligt lägre utbildning vilket framgår av figur 11.

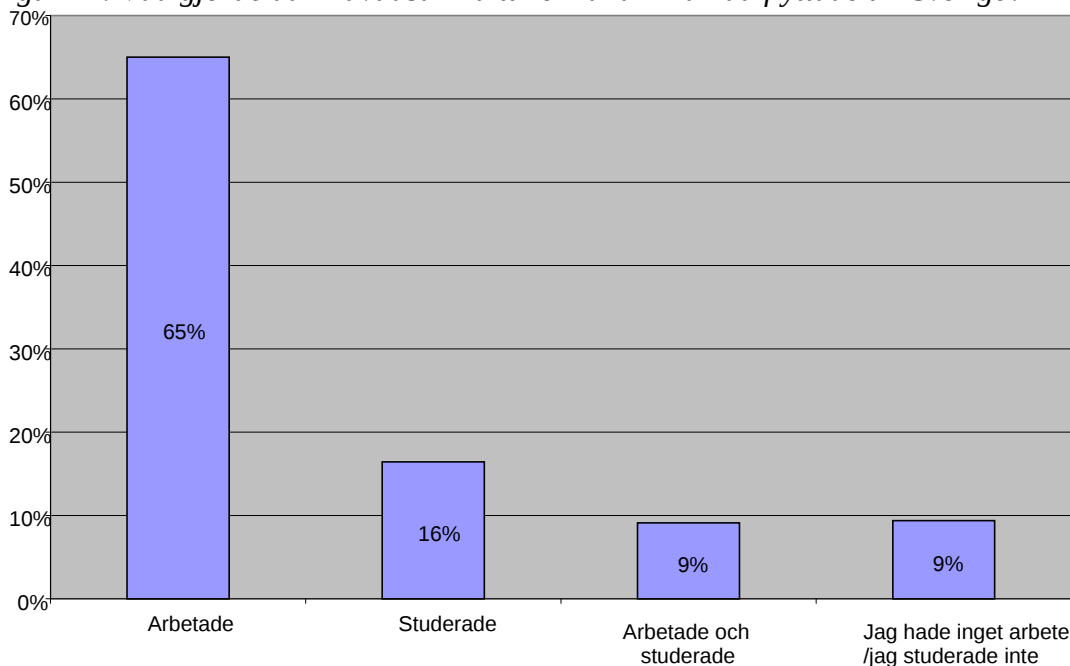
Figur 11: Utbildningsnivå fördelat per landgrupp

Sysselsättning i hemlandet

Den absoluta huvuddelen, 90 procent av invandrarna i undersökningen, uppger att de arbetade eller studerade i sitt tidigare hemland.

Figur 12: Vad gjorde du i huvudsak i ditt hemland innan du flyttade till Sverige?

De som har arbetat påvisar en mycket stor bredd och även ofta en stor akademisk höjd på yrkesinriktningar. Vanligt förekommande har varit sjukvårdspersonal (läkare, sjuksköterskor), affärsbiträden, jurister, ekonomer, arbetare inom tillverkningsindustri, personal inom restaurangbranschen, lärare och egenföretagare. Hos dem som studerat är gymnasiestudier mest återkommande, därefter högskole- eller universitetsstudier med olika inriktningar; allt från juridik, ekonomi, ingenjör och pedagogik till biologi, journalistik och IT.

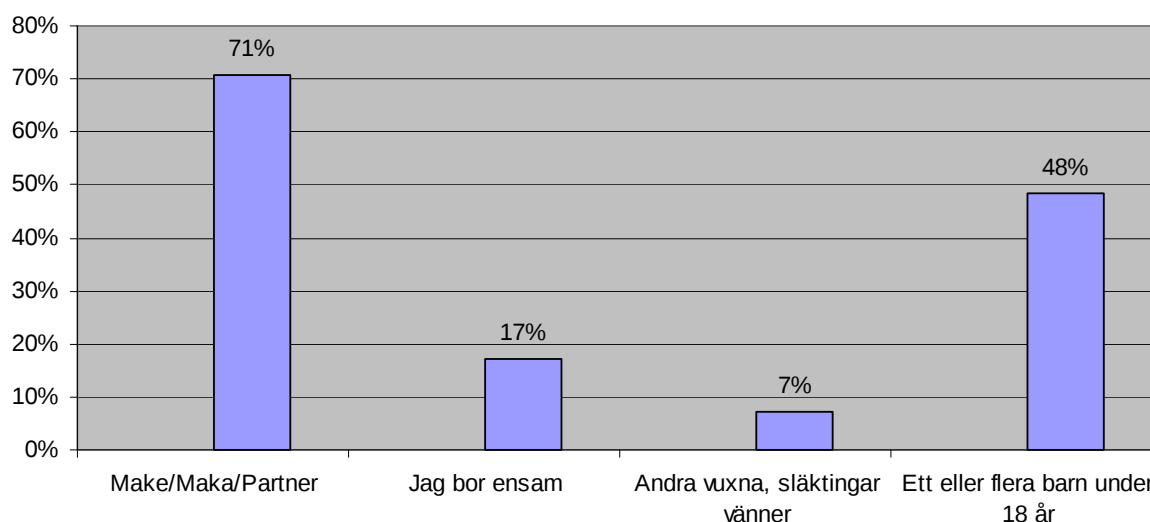
Det är en påfallande stor likhet mellan könen, där största skillnaden ligger i att 70 procent av männen uppger att de har arbetat mot 60 procent av kvinnorna. Skillnaderna blir något mer påtagliga utifrån invandrarnas hemland. Bara 53 procent av invandrare från Afrika arbetade, men däremot studerade hela 35 procent. Invandrare från Nordamerika hade störst andel med arbetsbakgrund med hela 77 procent i arbete och ytterligare 15 procent som uppger att de både arbetat och studerat.

6.2 Invandrarnas situation i Sverige

6.2.1 Familjesituation i Sverige

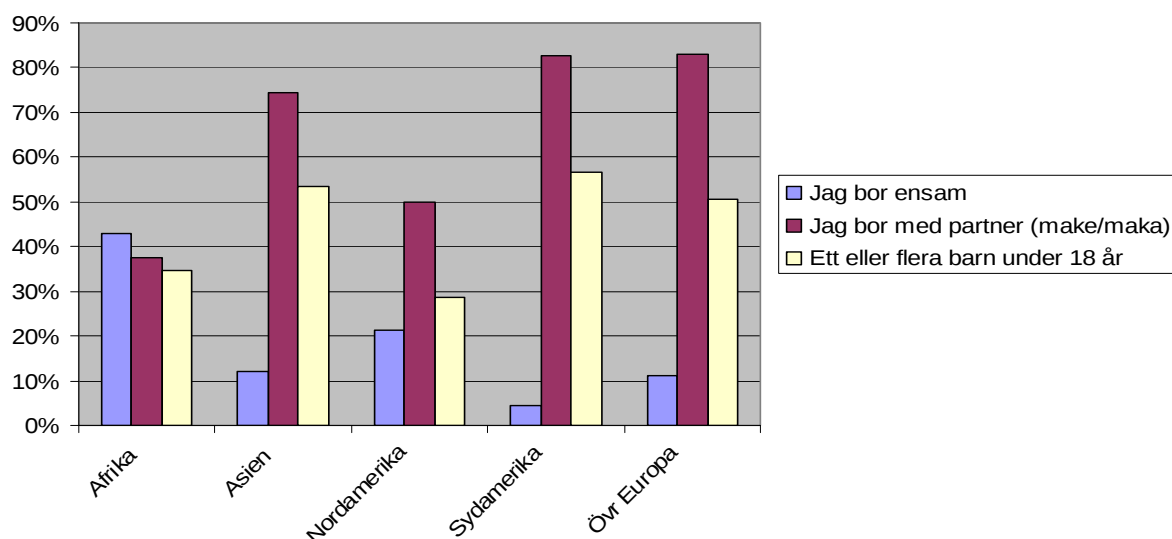
Drygt två tredjedelar av dem som besvarat enkäten lever i ett familjeförhållande ihop med sin partner och i vissa fall ihop med andra vuxna släktingar eller vänner. Hälften uppger att de har minst ett barn i sin familj. Endast 17 procent uppger att de lever ensamma och av dessa är 70 procent män.

Figur 13: Vilka personer ingår i ditt hushåll idag?

Familjeförhållandena skiljer sig rätt markant beroende på invandrarens ursprungsland. Över 40 procent av invandrarna från Afrika lever ensamma vilket är en större andel än de som lever i en familjerelation. Detta kan exempelvis jämföras med den stora gruppen invandrare från Asien där 75 procent lever i familjeförhållande och endast en av tio lever ensam.

Figur 14. Familjeförhållanden fördelat på landgrupp

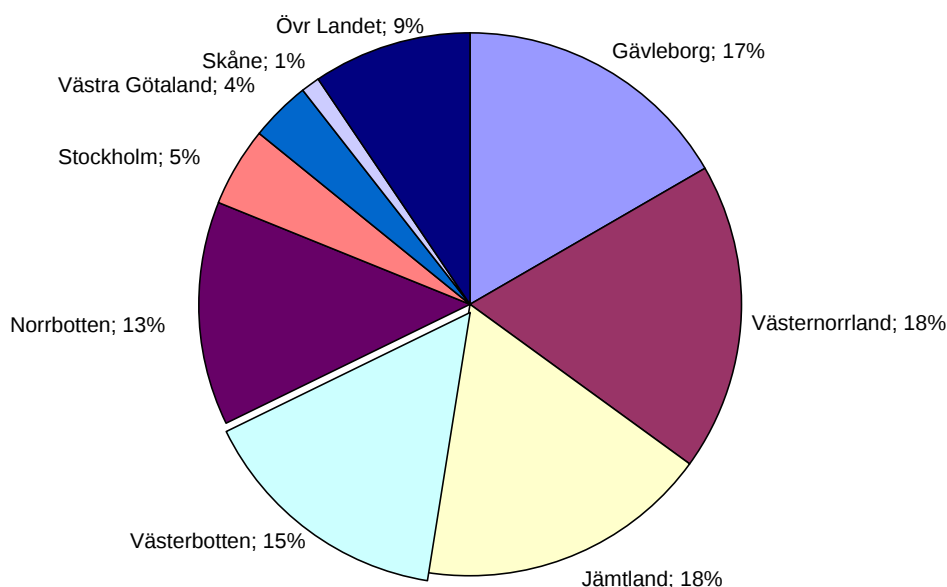

6.2.2 Boende och flyttningar under tiden i Sverige

Boendeort i Sverige

Även om utgångspunkten för undersökningen är att de svarande har bott i något av de fem Norrlandslänen har det givetvis skett vissa flyttningar både in och ut från regionen under åren. En fjärdedel av dem som besvarat enkäten kom till Sverige under år 2004. 90 procent bodde då i de fem Norrlandslänen, 7 procent i de tre storstadsregionerna och övriga i resten av landet. Under år 2005 kom ytterligare drygt 30 procent och under 2006 resterande cirka 45 procent. Fördelningen under dessa år liknade år 2004 i stora drag. Under 2007 har dock vissa av dessa 411 personer flyttat inom landet. 81 procent bor fortfarande kvar i norrlandslänen, medan 10 procent bor i någon av de tre storstadsregionerna och ungefär lika stor andel i övriga landet.

Figur 16: Invandrarnas boendeort år 2007 fördelat på län och övriga landet

Flyttningar under perioden i Sverige

För att ge en ytterligare bild av invandrarnas boendemönster har vi i följande tabeller visat hur de svarande i de fem Norrlandslänen har flyttat under åren. Sammantaget har 19 procent flyttat ut från något av Norrlandslänen till andra län. Viktigt att notera är att detta är individer som har flyttat, vilket innebär att det i praktiken rör sig om betydligt fler personer eftersom många lever i familjer. Av tabellen framgår att det är stor spridning i flyttmönster, men det man generellt kan se är att flyttningarna i huvudsak går söderut med en viss övervikt till storstadsregionerna och då främst till Stockholmsområdet. Inflyttade under respektive år innebär i huvudsak att individen också kommit till Sverige under året. Det förekommer dock givetvis också en viss inflyttning till Norrlandslänen från något annat Norrlandslän liksom från övriga landet, även om det inte varit så omfattande.

Tabell 6: Flyttningar till och från Norrlandslänen under åren 2004-2007

Inflyttade under år 2004 till län	Utflyttning tom 2007 (andel av inflyttade)	Utflyttning har skett till följande län
Gävleborg (21 personer)	5 procent	Uppsala
Västernorrland (22 personer)	23 procent	Uppsala, Gävleborg, Jämtland, Västerbotten, Västmanland
Jämtland (18 personer)	28 procent	Skåne, Stockholm, Västra Götaland, Blekinge, Örebro
Västerbotten (21 personer)	5 procent	Västernorrland
Norrbotten (19 personer)	26 procent	Stockholm, Jämtland, Örebro, Västra Götaland

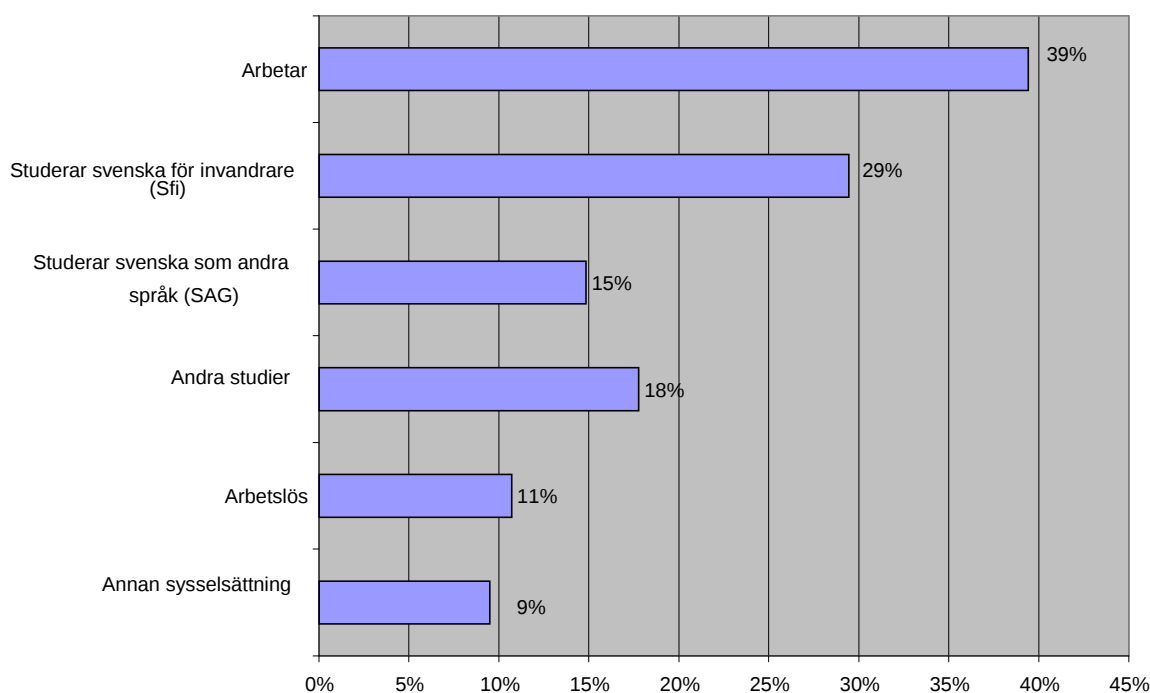
Inflyttade under år 2005 till län	Utflyttning tom 2007 (andel av inflyttade)	Utflyttning har skett till följande län
Gävleborg (23 personer)	18 procent	Dalarna, Västra Götaland och Stockholm
Västernorrland (31 personer)	10 procent	Stockholm, Jämtland
Jämtland (31 personer)	3 procent	Jönköping
Västerbotten (24 personer)	17 procent	Stockholm, Uppsala, Västmanland, Västernorrland
Norrbotten (17 personer)	26 procent	Stockholm, Skåne, Halland, Västra Götaland

Inflyttade under år 2006 till län	Utflyttning tom 2007 (andel av inflyttade)	Utflyttning har skett till följande län
Gävleborg (32 personer)	3 procent	Norrbotten
Västernorrland (32 personer)	12 procent	Stockholm, Västra Götaland
Jämtland (43 personer)	32 procent	Stockholm, Västra Götaland, Sörmland, Västernorrland, Norrbotten
Västerbotten (21 personer)	5 procent	Stockholm
Norrbotten (30 personer)	17 procent	Västra Götaland, Jönköping, Västmanland, Uppsala, Jämtland

6.2.3 Sysselsättning idag

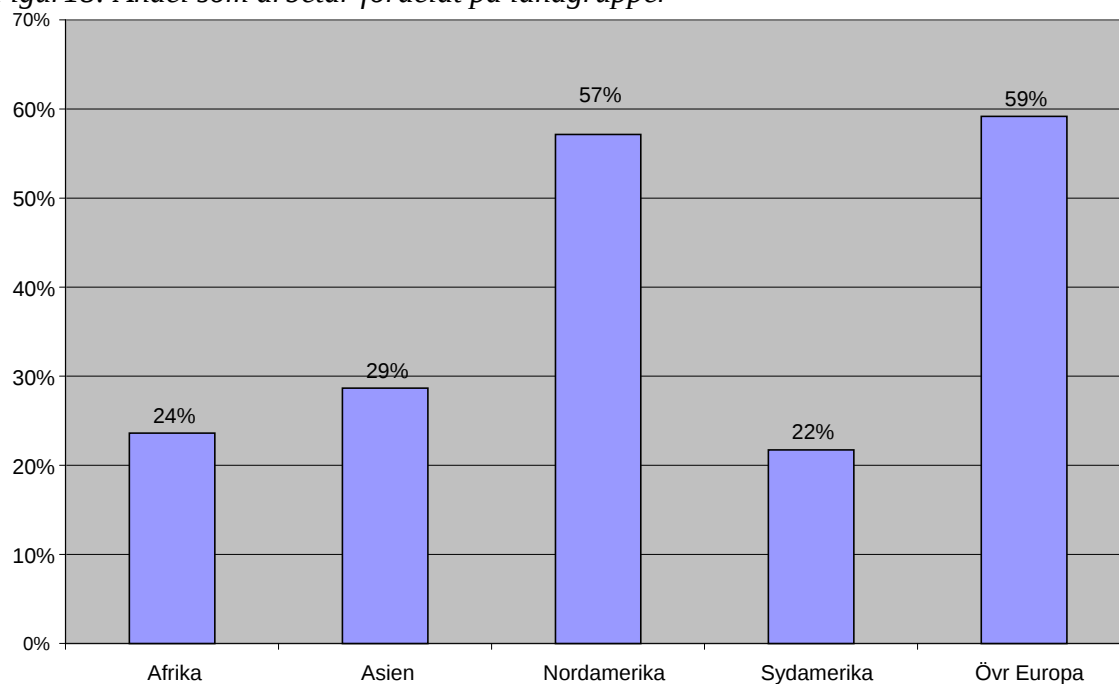
Knappt 40 procent uppger att de arbetar och de flesta gör det ihop med olika former av studier. Endast 11 procent uppger att de är arbetslösa och ungefär lika många anger att de har annan sysselsättning (se figur 17). Av dem som *arbetar* är de vanligaste yrkena vårdbiträde, personlig assistent, egenföretagare, montör, lokalvårdare, vikarie inom skola eller i affär. Det finns även personer som är verksamma som forskare, doktorander, läkare och tandläkare. De som fått jobb uppger att de fått kontakt med sin arbetsplats bland annat via släkt och vänner, praktik och arbetsförmedling, men också att man på eget initiativ tagit kontakt med arbetsgivare. Av dem som har *andra studier* än SFI och SAS är de vanligast förekommande Komvux, omvårdnadsprogram, samt yrkeskompletterande utbildningar. Det finns även de som läser olika typer av akademiska utbildningar som exempelvis civilingenjörsutbildningar, ekonomi och ekoteknologi. Av dem som uppger *annan sysselsättning* är det ett flertal som är föräldralediga och många har praktik. Ett par personer arbetar med att starta eget företag.

Figur 17: Vilken sysselsättning har du idag?

Av dem som arbetar är en knapp majoritet män. Det finns en tydlig koppling mellan arbete och utbildningsnivå. Nästan samtliga med forskarutbildning har arbete och hälften av dem med eftergymnasial utbildning, medan endast 35 procent av dem med förgymnasial utbildning och mindre än 20 procent av dem med okänd utbildningsbakgrund. Sambanden är också tydliga mellan arbete och varifrån invandrarna kommer vilket framgår av figur 18.

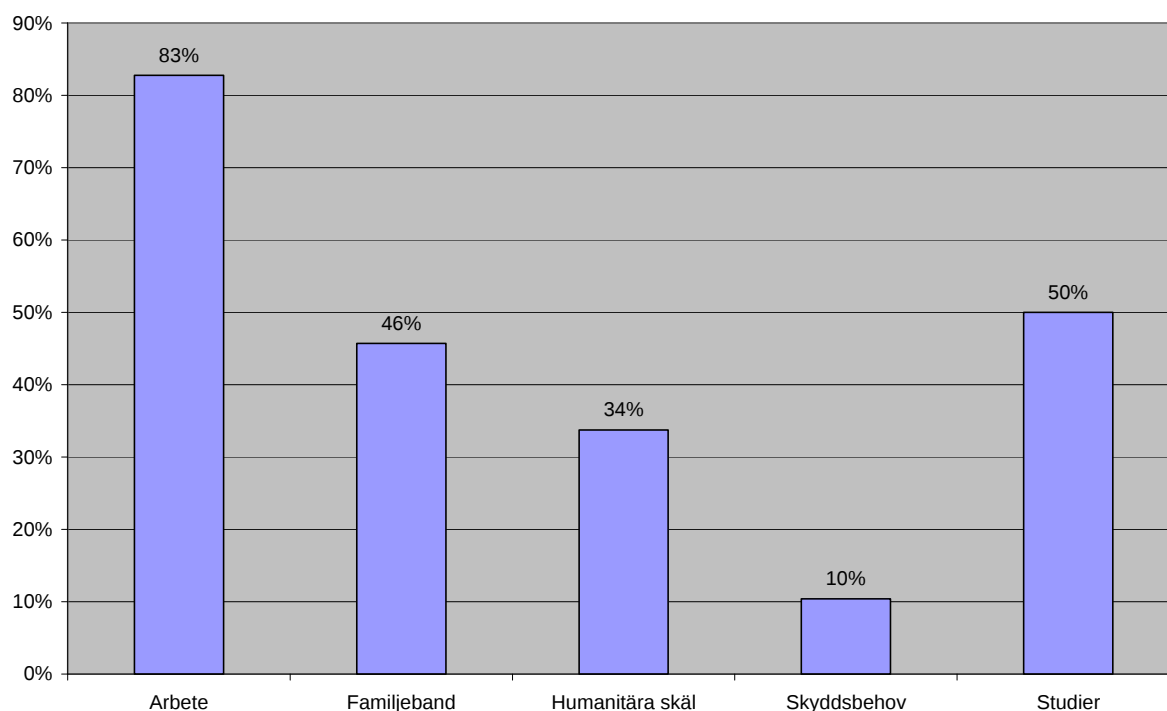
Figur18: Andel som arbetar fördelat på landgrupper

Närmare 60 procent av invandrare från Övriga Europa och Nordamerika uppger att de arbetar, mot endast en knapp fjärdedel av invandrare från Sydamerika och Afrika. Det är viktigt att notera att arbete i detta fall inte talar om vilken omfattning eller anställningsform arbetet har. (Ser man specifikt på de invandrare, drygt en fjärdedel, som uppgett att de bara arbetar som sysselsättning kan det noteras att ytterst få från Afrika finns med i den gruppen. Cirka 60 procent kommer från Övriga Europa, 28 procent från Asien medan bara 7 procent kommer från Afrika.)

Detta har också en tydlig direkt koppling till vilken grund för bosättning som finns bakom invandringen. De som kommit till Sverige som flyktingar med skyddsbehov eller av humanitära skäl har arbete i betydligt lägre grad än övriga invandrargrupper.

Figur19: Andel som arbetar fördelat på grund för bosättning

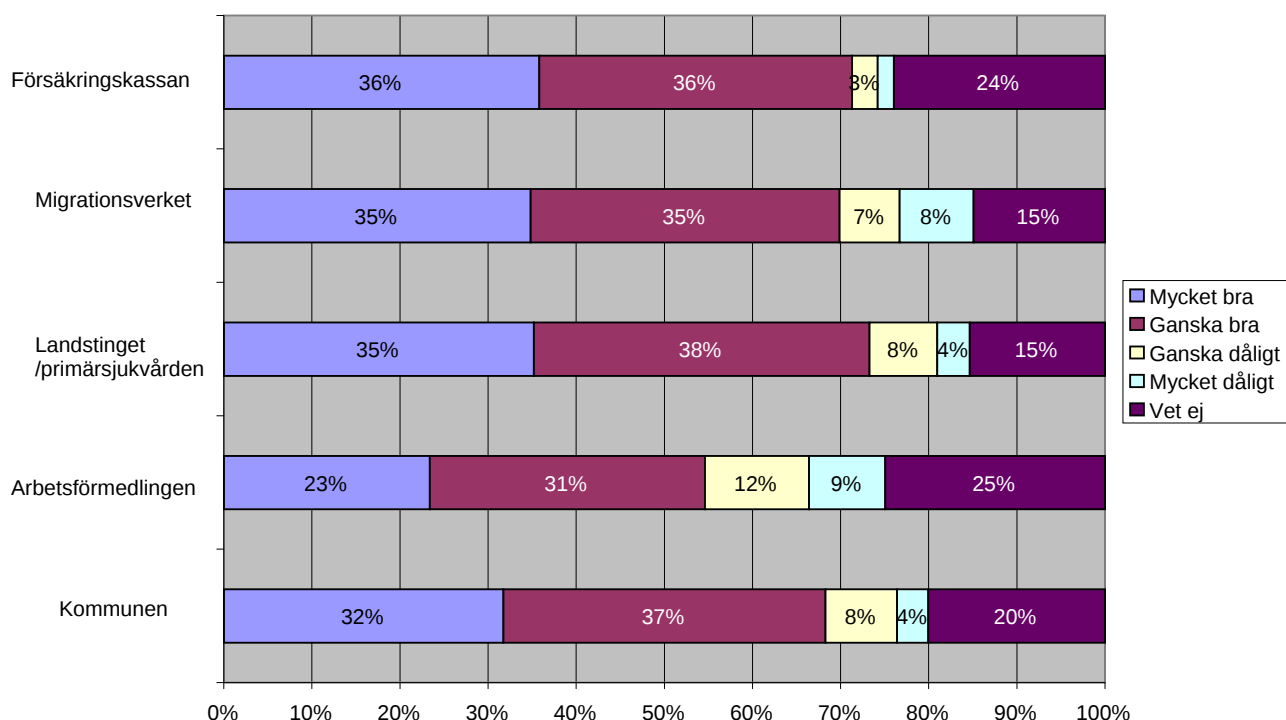

6.2.4 Kontakter med myndigheter

Invandrarnas upplevelser om hur de anser att de blivit bemötta från vanliga myndigheter i Sverige är sammantaget mycket positivt. Av figur 20 framgår att omkring 70 procent tycker att de fått ett mycket bra till ganska bra bemötande från myndigheter som Försäkringskassan, landstinget/sjukvården, Migrationsverket och kommunen. Det är bara Arbetsförmedlingen som får ett sämre omdöme, men även där är det mer än hälften som har ett positivt intryck.

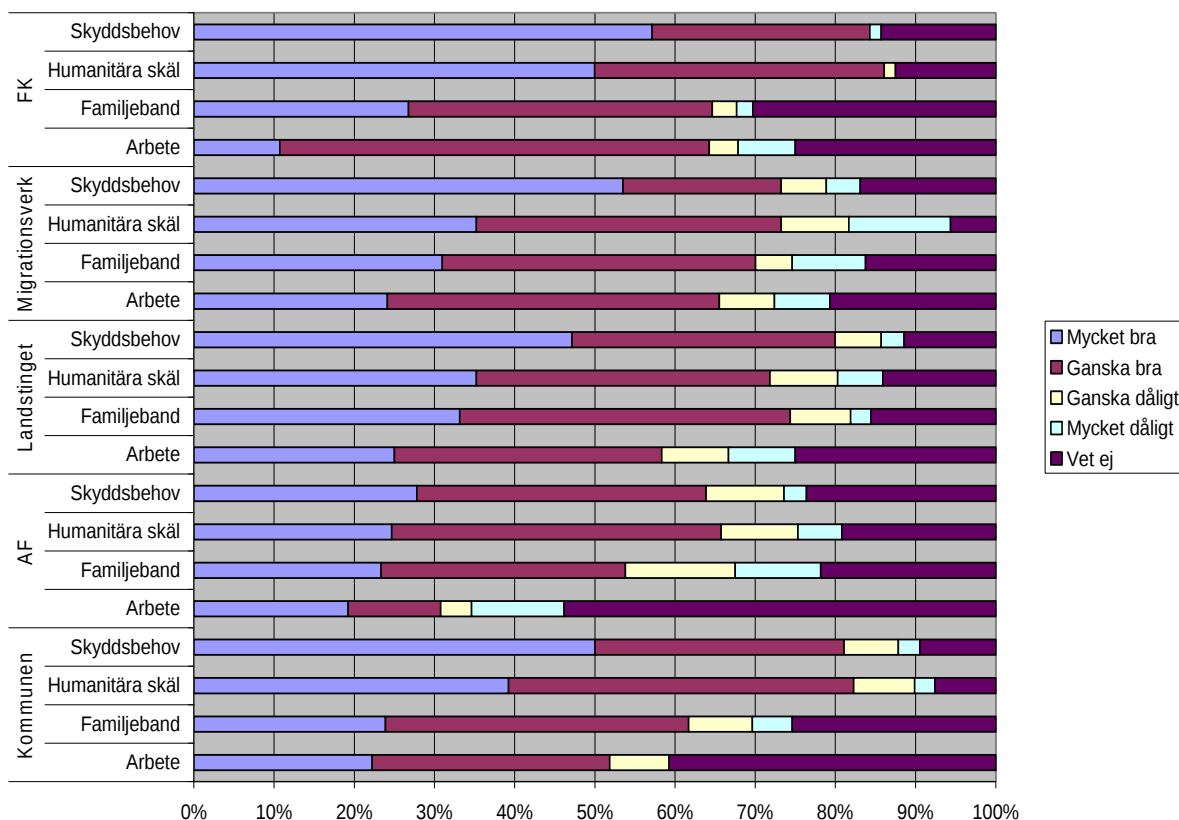
Det finns givetvis även individer som upplever att de fått ett sämre bemötande och dessa pendlar mellan 10-20 procent beroende på myndighet. Noterbart är att mellan 15 och 25 procent anser att de inte har nog erfarenheter att besvara frågan. Skulle man bara ta med dem som haft synpunkter skulle således svaren bli än mer positiva. Vi kan också konstatera att kvinnor och män generellt sett inte upplever någon större skillnad i hur de blir bemötta. Kvinnor upplever dock i något högre grad att de blivit sämre bemötta av Arbetsförmedlingen.

Figur 20: Hur har du blivit bemött i dina kontakter med följande myndigheter?

Däremot kan konstateras att såväl upplevelsen av bemötandet som behovet av olika myndigheter varierar rätt mycket beroende på typen av invandring (figur 21). Invandrare som kommit hit för skyddsbehov och av humanitära skäl har genomgående kommit mer i kontakt med olika myndigheter och har även en mer positiv syn. De som invandrat för arbete har exempelvis ofta haft relativt lite kontakt med såväl Arbetsförmedling som kommunen.

Figur 21: Upplevt bemötande fördelat på invandrarnas grund för bosättning

6.3 Introduktionen – Kartläggning och planering

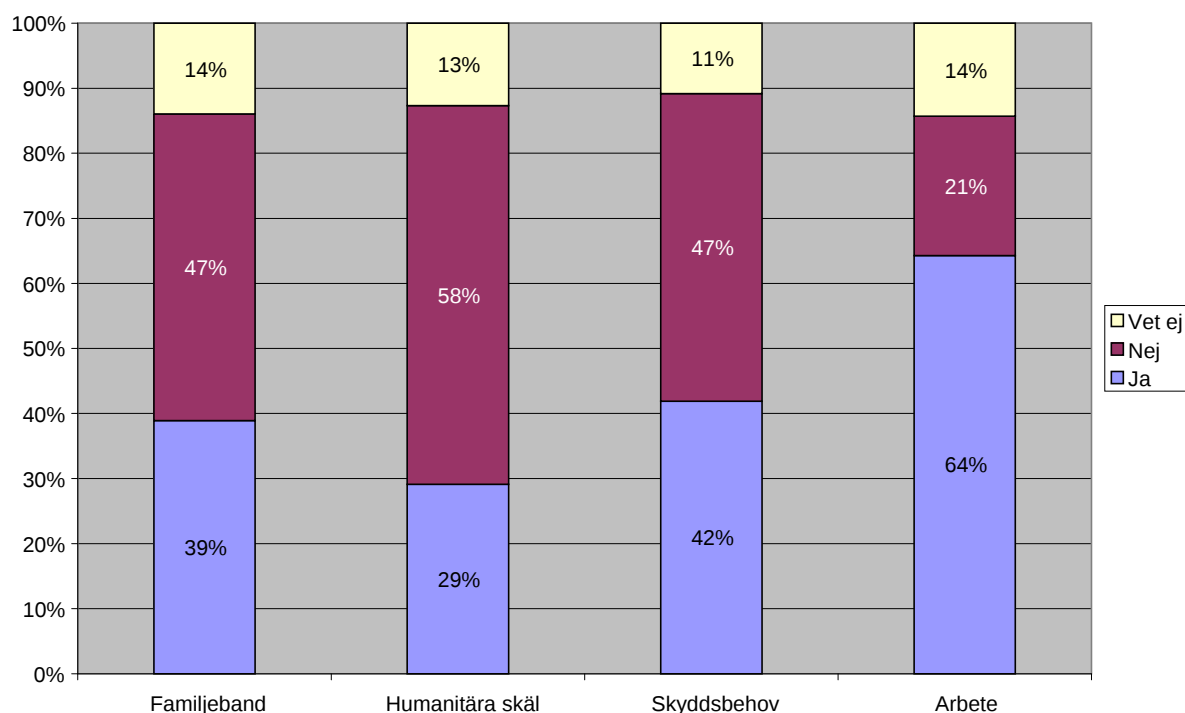
6.3.1 Validering av erfarenheter från hemlandet

Validering av erfarenheter handlar exempelvis om invandrare har fått betyg, informella kunskaper, yrkeserfarenheter och andra erfarenheter värderade i Sverige. 40 procent anser att de fått det, medan något fler 46 procent menar att de inte fått det och 13 procent vet inte. Det är ingen större skillnad beroende på kön, däremot kan man se att valideringen är något högre (46 procent) för invandrare som kom hit 2004 jämfört med 2005 och 2006 där 39 procent menar att de fått sina erfarenheter validerade.

Det finns även en viss skillnad mellan Norrlandslänen, där Västerbotten ligger betydligt högre i validering än Gävleborg och Västernorrland, 53 procent jämfört med 33 procent. Norrbotten och Jämtland ligger mittemellan.

Skillnaden beror också i hög utsträckning på invandrarnas bakgrund. Bland invandrare från Afrika anser exempelvis bara 20 procent att de fått sina erfarenheter validerade mot 40 procent från Asien och 57 procent från Övriga Europa. Som framgår av figur 22 är det också betydande skillnader beroende på orsaken till invandringen. De som kommit hit av humanitära skäl har minst validering och de som kommit hit för arbete har högst validering.

Figur 22: Validering av erfarenheter fördelat på grund för bosättning

6.3.2 Individuell handlingsplan

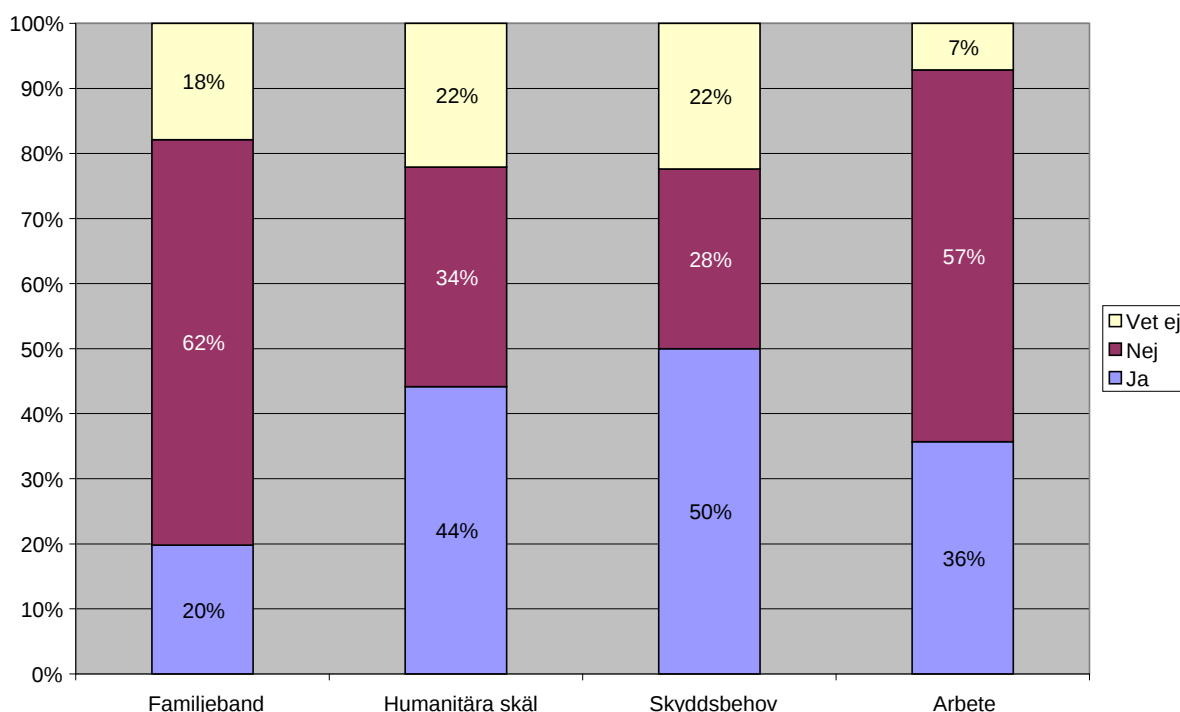
Bara 30 procent anser att de fått en individuell handlingsplan framtagen, 50 procent har inte det och 20 procent vet inte. Män anser i något högre grad att de fått en handlingsplan än kvinnor, 37 procent jämfört med 26 procent. Noterbart är att av dem som kommit hit under 2006

har betydligt fler fått en handlingsplan, 38 procent jämfört med 28 procent för de som kom 2004 och 2005.

Det finns även en viss skillnad mellan Norrlandslänen, där invandrare i Västerbotten och Gävleborg har färre som anser att de har en handlingsplan, cirka 25 procent jämfört med drygt 35 procent i Norrbotten och Västernorrland.

Skillnaden beror i viss grad på invandrarnas bakgrund, där bland annat invandrare från Afrika och Sydamerika i betydligt högre grad har fått en handlingsplan, jämfört med invandrare från exempelvis Övriga Europa. Vi kan därför också se att orsaken till invandringen har en stor betydelse då närmare hälften av invandrarna som kommit hit för skydd och humanitära skäl har fått en handlingsplan, jämfört med bara 20 procent av dem som kommit hit utifrån familjeband.

Figur 23 Individuell handlingsplan fördelat på grund för bosättning

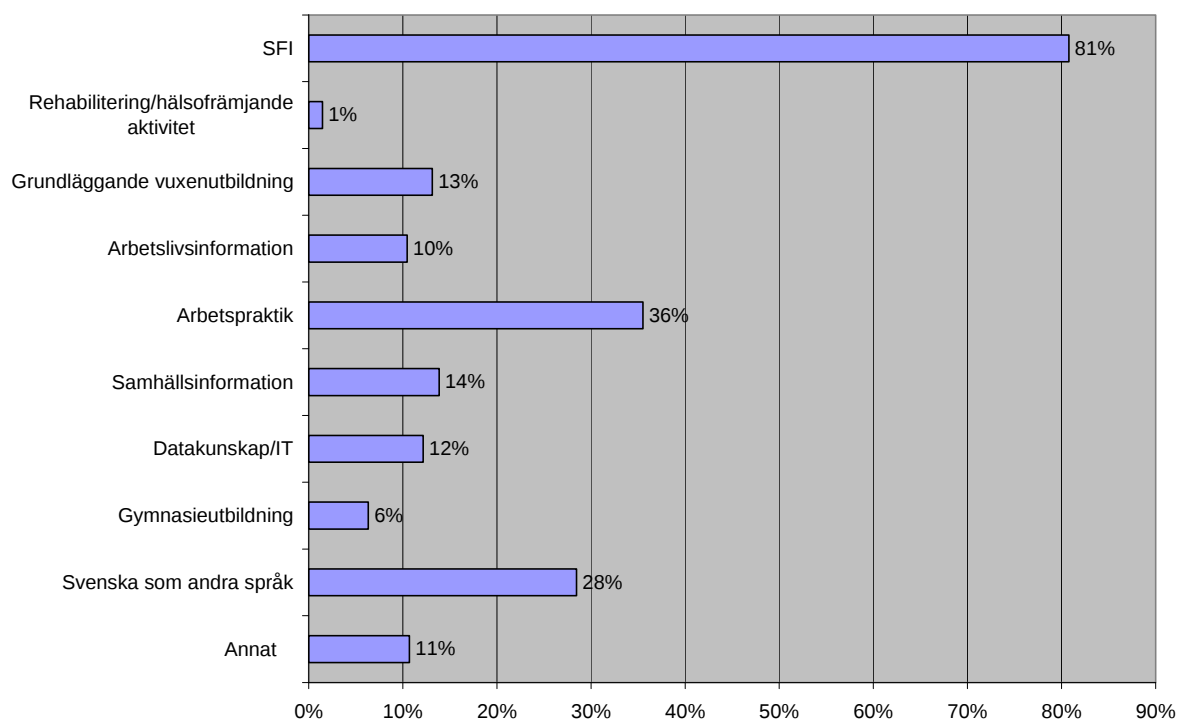
6.3.3 Deltagande i aktiviteter under introduktionsperioden

Nästan alla, 80 procent, har deltagit i SFI. De grupper som inte deltagit i SFI i någon större grad är de som invandrat för arbete eller studier där 70 respektive 90 procent inte har gått på SFI.

Arbetspraktik är den aktivitet som näst flest tagit del av. Här är det framförallt invandrare som kommit hit av skyddsskäl och humanitära skäl som använt den möjligheten. Närmare hälften av dessa grupper har haft arbetspraktik, jämfört med runt 30 procent för dem som kommit på grund av familjeband eller arbete. Noterbart är att invandrare från Afrika tillhör den grupp som använt arbetspraktik i allra högst grad, med närmare hälften av de svarande och dessutom kvinnor i något högre grad än männen. Vad gäller användandet av arbetspraktik kan även no-

teras en viss skillnad mellan norrlandslänen, där endast 26 procent haft arbetspraktik i Gävleborg mot 43 procent i Västernorrland.

Figur 24: Vilka aktiviteter har du deltagit i under din introduktionsperiod?

Av de drygt tio procent som uppgett annan aktivitet noterar vissa att de inte fått någon introduktion alls och några personer har svarat att man gått kurser i omvårdnad/omvårdnadsutbildning.

Möjligheten att påverka innehållet i introduktionen

63 procent av samtliga svarande anser att de helt eller till viss del har fått vara med och påverka vilka aktiviteter som introduktionen skulle innehålla. 37 procent anser således inte att de haft möjlighet att påverka valet av aktiviteter och här anser kvinnor i något högre grad än män att de inte haft den möjligheten. Invandrare som kommit hit på grund av skyddsbehov och humanitära skäl upplever generellt att de haft större möjlighet att påverka innehållet än övriga grupper.

Vi kan även här notera en viss skillnad mellan länen där Gävleborg har högst andel som inte anser att de kunnat påverka innehållet, 43 procent, jämfört med Västernorrland som har lägst andel på 30 procent.

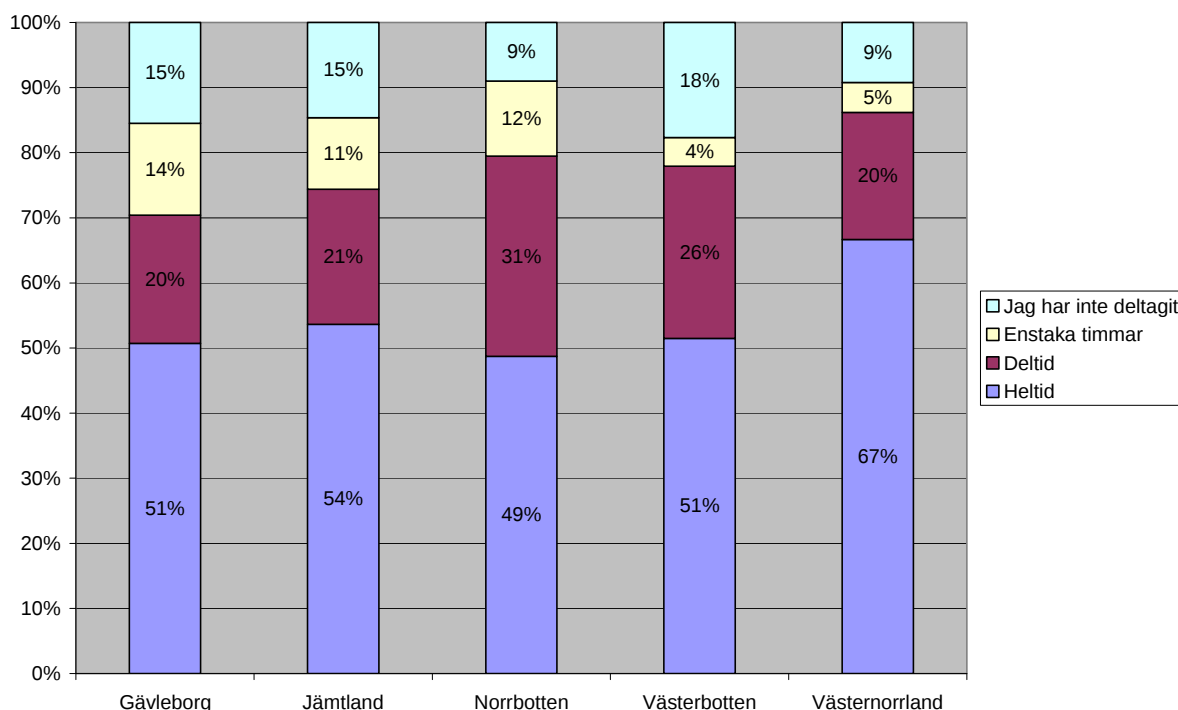
6.3.4 Tid som används för aktiviteter under introduktionen

Drygt hälften av invandrarna uppger att de deltagit på heltid under sin introduktion, medan 25 procent säger att introduktionen skett på deltid. Knappt tio procent har deltagit enstaka timmar och drygt tio procent anger att de inte alls har deltagit i någon introduktionsverksamhet.

Av invandrare som har kommit till Sverige för skydd eller humanitära skäl har 70 procent deltagit på heltid, jämfört med 50 procent som kommit genom familjeanknytning och bara 25 procent för dem som invandrat för arbete.

Det finns också vissa skillnader i hur invandrarna upplever denna fråga beroende på vilket Norrlandslän de bott i. Av figur 25 framgår att två tredjedelar av invandrarna i Västernorrland har deltagit på heltid, jämfört med runt hälften i övriga län.

Figur 25: Hur mycket har du deltagit i olika aktiviteter under din introduktion?

6.4 Genomförandet av Introduktionen

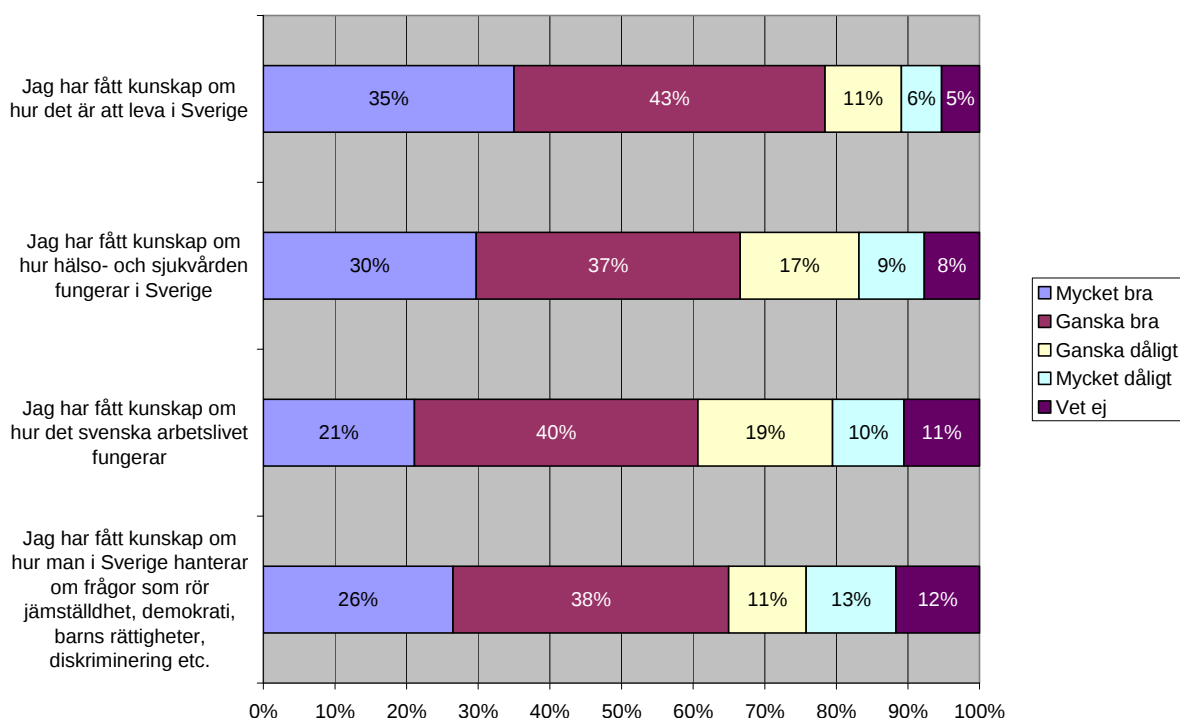
I detta avsnitt har invandrarna fått möjlighet att värdera hur de upplevt sin introduktion generellt samt med specifik inriktning mot svenskundervisning och praktik.

6.4.1 Kvalitet avseende undervisning om villkor och förhållanden i Sverige

De som medverkat i introduktionsverksamheten anser att de generellt sett har fått en god kunskap om olika villkor och förhållanden som gäller i Sverige. Runt två tredjedelar anser att de har mycket bra till ganska bra kunskap om sjukvård, arbetslivets villkor, samt frågor om jämställdhet och demokrati. Omkring åtta av tio anser sammantaget att de har fått en god kunskap om hur det är att leva i Sverige (figur 26).

Det är inga större skillnader mellan män och kvinnor även om vi kan se att kvinnor förefaller ha något bättre kunskap om sjukvården och män något bättre kunskap om arbetslivet.

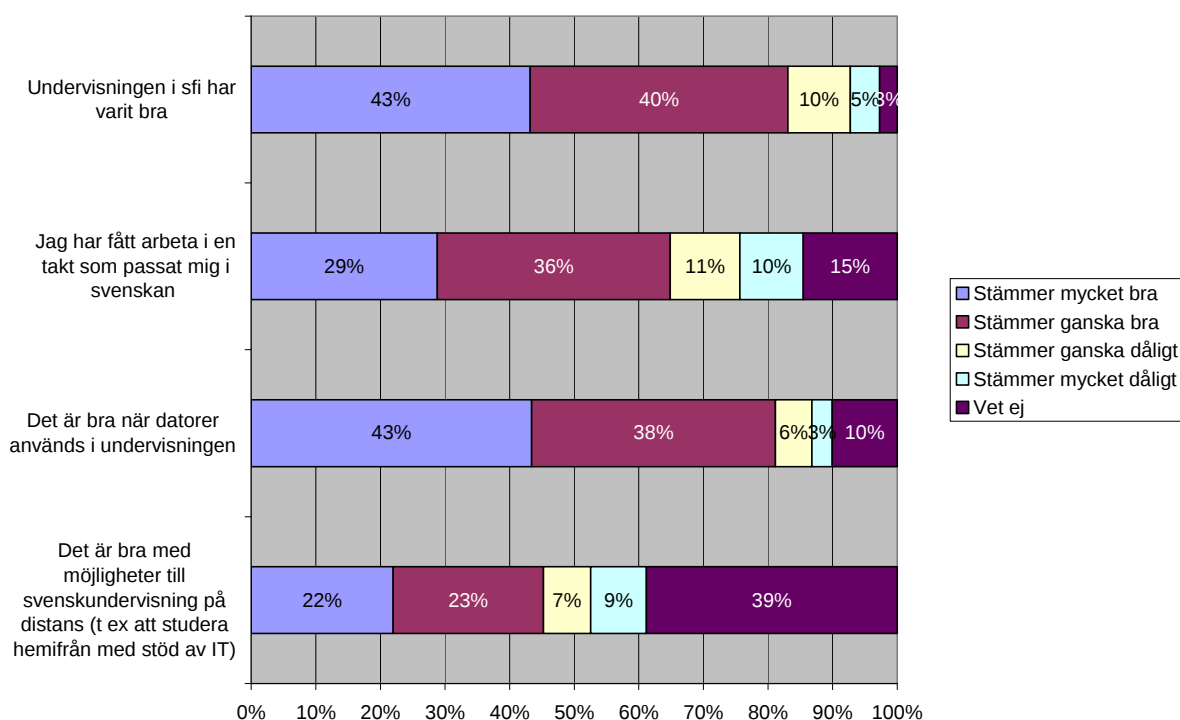
Figur 26: Hur väl stämmer följande påstående avseende din introduktion?

6.4.2 Kvalitet avseende svenskundervisning

Invandrarnas uppfattning om hur svenskundervisningen fungerat får också generellt sett goda omdömen. Över 80 procent har en positiv inställning till hur undervisningen i SFI har fungerat och två tredjedelar anser att de kunnat arbeta i en takt som passat dem.

Figur 27: Hur väl stämmer följande påstående avseende den svenskundervisning du fått?

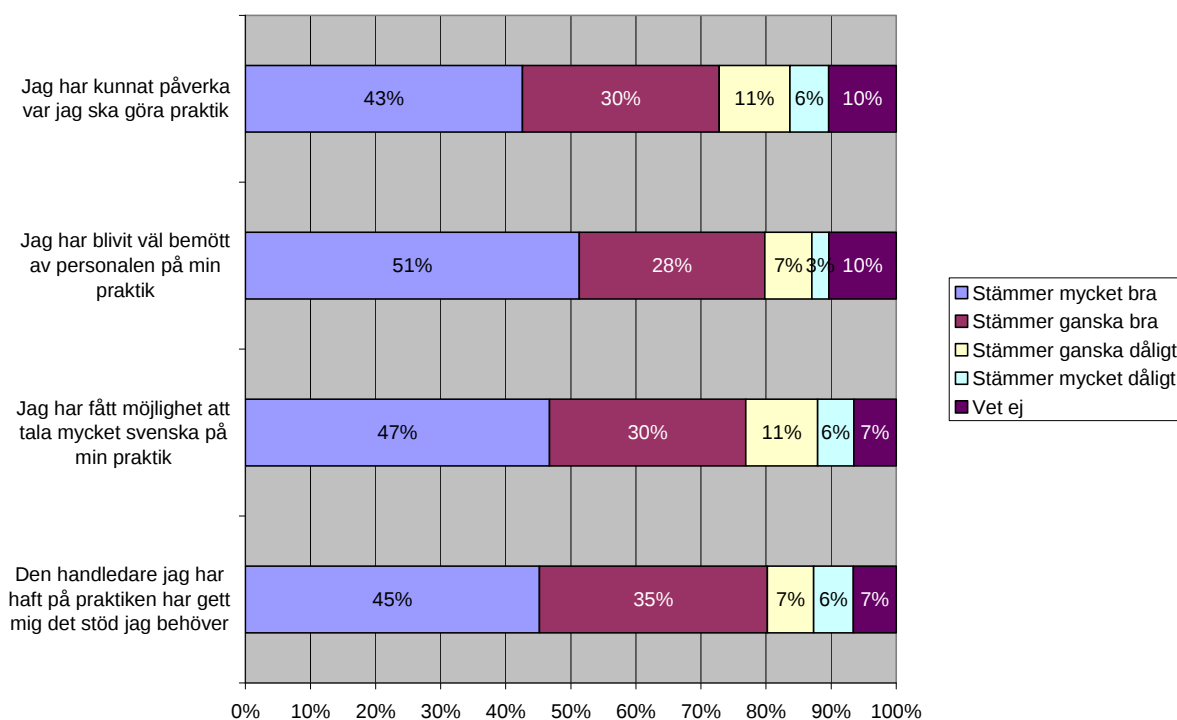
De som har en uppfattning i frågan om möjligheter till svenskundervisning på distans upplever också i hög grad att det är bra. Hela 40 procent uppger dock att de inte har någon vetskap i frågan.

Även om undervisningen i SFI generellt sett får goda omdömen och ungefär lika stora andelar i länen anser att SFI varit bra genom bedömningen ”stämmer mycket bra” till ”stämmer ganska bra” så finns ändå vissa skillnader mellan länen. I Västernorrland upplever exempelvis över hälften att påståendet stämmer ”mycket bra”, medan bara en dryg tredjedel upplever samma sak i Gävleborg.

6.4.3 Kvalitet avseende arbetspraktik

Av dem som haft introduktion har också två tredjedelar haft någon form av arbetspraktik. Som framgår av figuren får också arbetspraktiken genomgående goda omdömen av omkring 80 procent av invandrarna. Det är inga större skillnader mellan män och kvinnor även om det finns tendenser till att män genomgående är något mer positiva.

Figur 28: Hur väl stämmer följande påstående avseende din praktik?

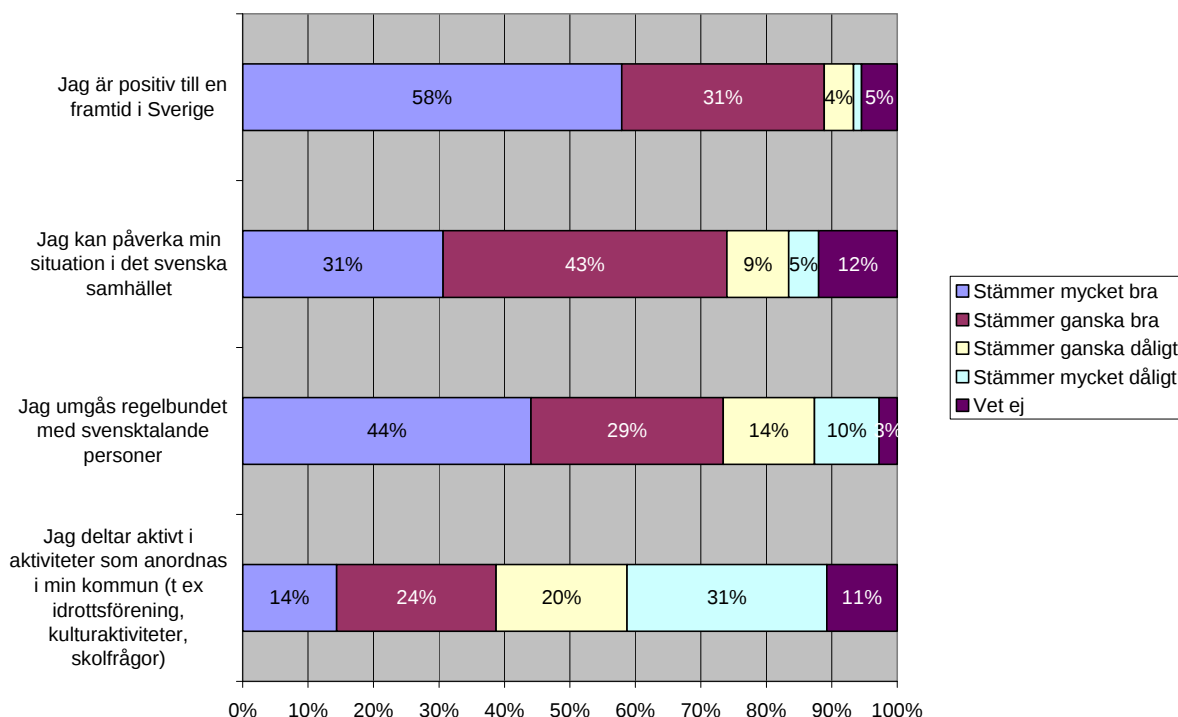
Även om det går att se vissa skillnader i hur olika invandrargrupper upplevt sin arbetspraktik baserat på ursprungsland och baserat på grund för invandring är det genomgående positiva omdömen. Avseende eventuella skillnader mellan norrlandslänen kan vi dock notera att invandrare i Västerbotten genomgående ger bättre omdömen om sin praktik än de övriga länen. Den generellt positiva bilden finns dock tydligt i samtliga län.

6.5 Livssituationen och framtiden

6.5.1 Omdömen om livssituationen och framtiden

Nio av tio invandrare som medverkat i undersökningen är positiva till en framtid i Sverige. Åtta av tio upplever att de kan påverka sin situation och över sju av tio umgås regelbundet med svensktalande personer. Däremot är det betydligt sämre ställt med invandrarnas deltagande i olika aktiviteter som anordnas i sin hemkommun. Över hälften uppger att det påståendet stämmer mycket dåligt eller ganska dåligt. Detta skulle kunna ses som ett tecken på att integreringen till det svenska samhället trots allt har en bra bit kvar.

Figur 29: Hur väl stämmer följande påståenden när det gäller din framtid och livssituation?

Det finns en viss skillnad mellan män och kvinnor. Männen har genomgående en något mer positiv inställning och de uppger i högre grad än kvinnorna att de deltar aktivt i samhällslivet. Det finns inga uppenbara skillnader i bedömningar beroende på ålder eller hur länge invandraren varit i landet (2004-2006).

Däremot kan man se en viss skillnad beroende på invandrarnas grund för bosättning, men det handlar mest om hur de värderar mellan påståendena "mycket bra" eller "ganska bra". De sammantagna positiva omdömena ligger generellt mycket nära varandra. Man kan dock exempelvis se att de som kommit hit för arbete umgås mer med svensktalande än de som kommit hit av humanitära skäl, och samma tendenser kan man se avseende i vilken mån man medverkar i olika aktiviteter.

Faktorer som är viktiga för att trivas och må bra med livet i Sverige

Alla som medverkat har fått möjlighet att beskriva några saker som de upplever är viktiga i deras liv för att trivas och må bra. Vanligt återkommande faktorer var:

- Familjen
- Arbete
- Bostad
- Hälsa
- Trygghet
- Vänner

Andra faktorer som berörs av flertalet personer handlar om acceptans – att bli sedd som människa istället för invandrare, och att det är viktigt att bli en del av det svenska samhället och lära känna svenskar. En grundläggande faktor som nämns av många är att lära sig svenska.

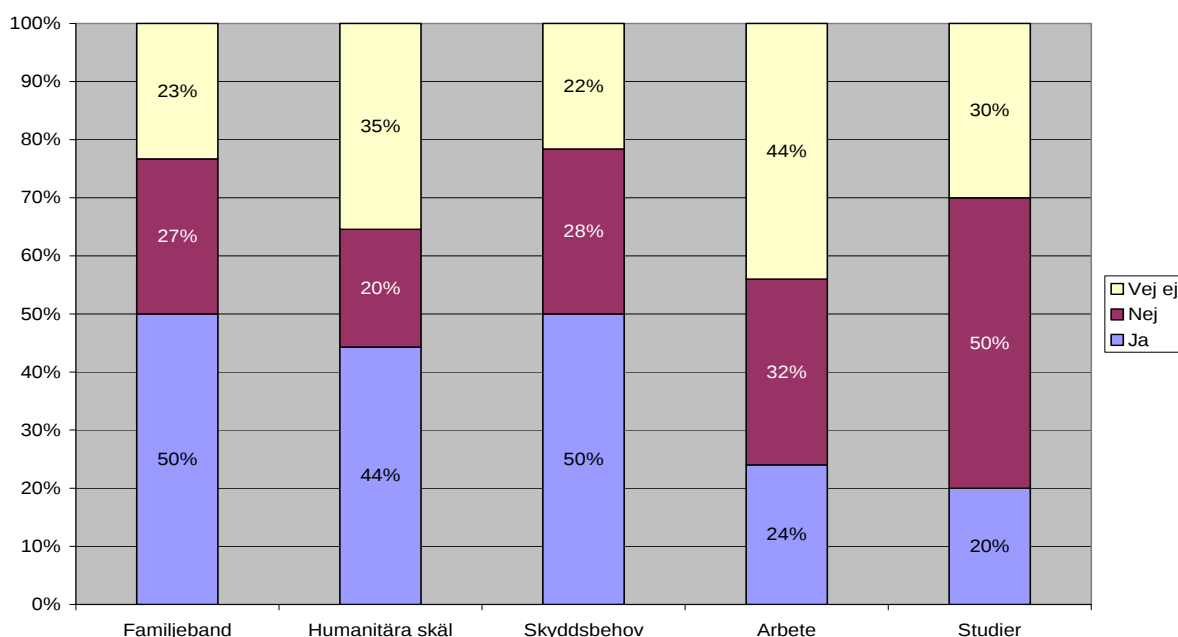
Önskemål om arbete i framtiden

Som noterats genom undersökningen har gruppen invandrare en mycket stor bredd både avseende utbildning och tidigare arbetslivserfarenheter från hemlandet. Deras önskemål om framtida arbete ser därför troligen ut ungefär som om frågan skulle ställas till infödda svenskar. De hundratalet kommentarer som lämnats pekar på allt från önskemål om att få arbeta med biokemisk forskning, som att arbeta som arkitekt, Sfi-lärare eller att få undervisa i filosofi etc. Det finns utbildade jurister, biotekniker, ingenjörer, läkare och lärare, mm. Sammantaget handlar det om kompetenser som skulle kunna tas till vara i det svenska samhället.

Intresse av att starta eget företag i framtiden

På frågan om det fanns ett intresse att starta företag svarade nästan hälften ja. En fjärdedel sa nej och en fjärdedel visste inte. Noterbart är att hela 43 procent av kvinnorna och 51 procent av männen uppgav sig ha intresse för ett eget företagande. Som kan noteras av figuren finns ett relativt jämnstort intresse hos dem som invandrat av familjeband, humanitära skäl och skyddsbehov medan intresset är påtagligt lägre hos dem som invandrat för arbete och studier.

Figur 29: Skulle du vara intresserad av att starta eget företag i Sverige?

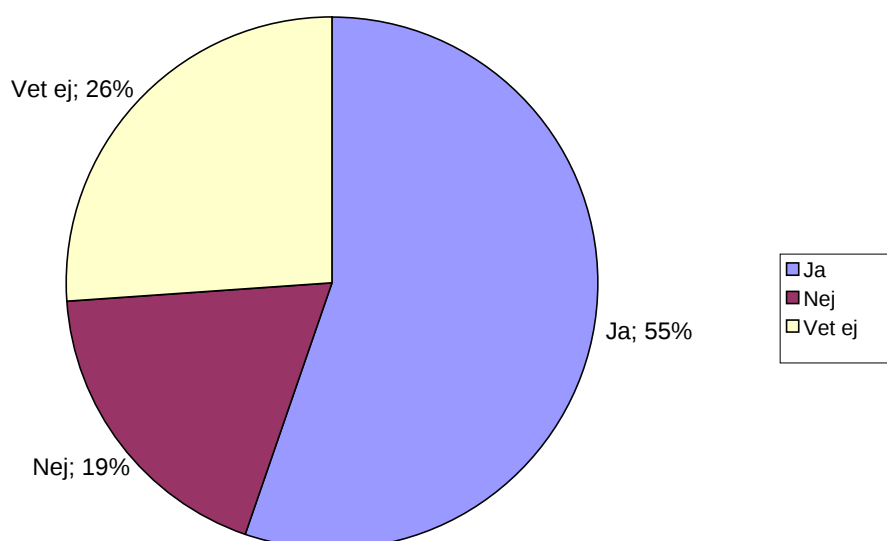
Av olika landgrupper är invandrare från Afrika och Sydamerika de som har störst intresse av eget företagande där 55 procent är positiva till detta.

Vanliga skäl för att starta företag liknar också de som vi är vana vid i Sverige dvs att det finns en önskan om att få styra över sin egen tillvaro och tid, samt att få utveckla egna idéer. Av dem som inte kan tänka sig att starta företag nämns som vanligt förekommande skäl att det är krångligt, höga skatter, samt att kunskap, pengar, drivkraft eller vilja saknas.

6.5.2 Önskemål om boende i framtiden

Drygt hälften av alla i undersökningen anser att de skulle vilja bo kvar i den kommun de bor i idag, medan omkring 20 procent uppger att de inte vill det och omkring en fjärdedel uppger att de inte vet.

Figur 30: Om du blir kvar i Sverige, vill du då bo kvar i den kommun där du bor idag?

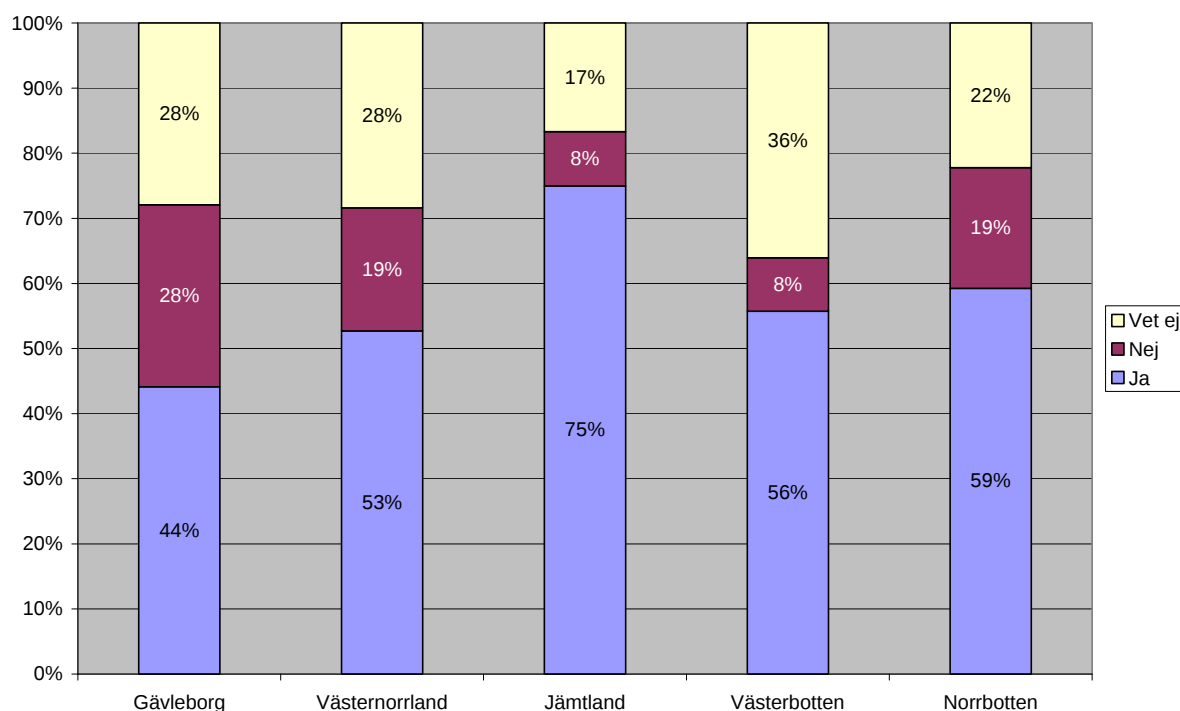

Det finns en ganska tydlig tendens i de svar som lämnats att önskan att stanna kvar där man är tycks öka med åldern. Hos invandrare i åldern 20-29 år vill knappt hälften stanna kvar, medan två tredjedelar i åldern över 50 år helst vill det. Det finns också en svag övervikt som visar att kvinnor i högre utsträckning än männen vill bo kvar i sin nuvarande kommun.

Önskemål om framtida boende för dem som idag bor i de fem Norrlandslänen

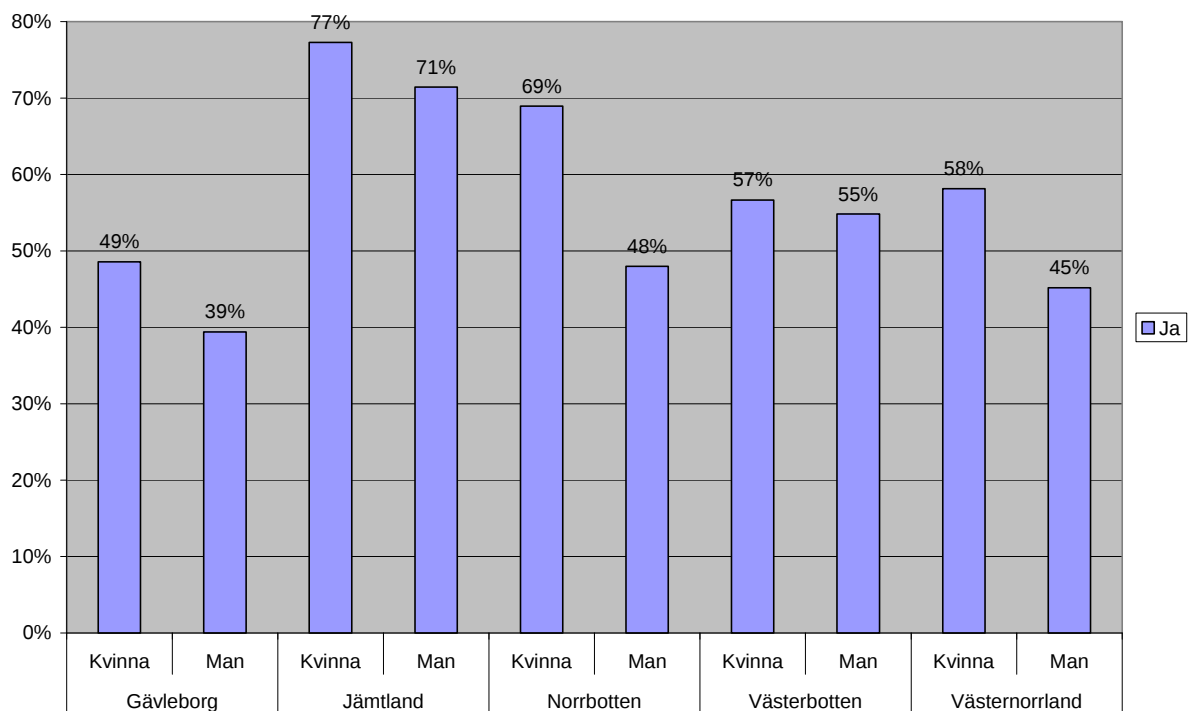
En viss andel av invandrarna har under tidsperioden flyttat ut från Norrlandslänen och bor således i andra delar av landet. I figur 31 har därför bara de som fortfarande bor kvar i de fem Norrlandslänen tagits med. Det framgår att det finns en viss skillnad mellan länen i synen på att bo kvar, där invandrare i Jämtland uppenbarligen trivs bäst med sitt nuvarande boende genom att så många som tre av fyra uppger att de vill bo kvar i sin nuvarande kommun även i framtiden. I Gävleborg är denna siffra 44 procent.

Figur 31: Andel som önskar bo kvar i sin hemkommun fördelat på länstillhörighet

Det kan noteras att kvinnor generellt sett i något högre grad än män vill bo kvar i sin nuvarande kommun. I figur 32 jämförs hur detta ser ut för dem som bor kvar i de fem norrlandslänen. Som framgår gäller detta förhållande om möjligt ännu starkare för invandrare boende i Norrlandslänen.

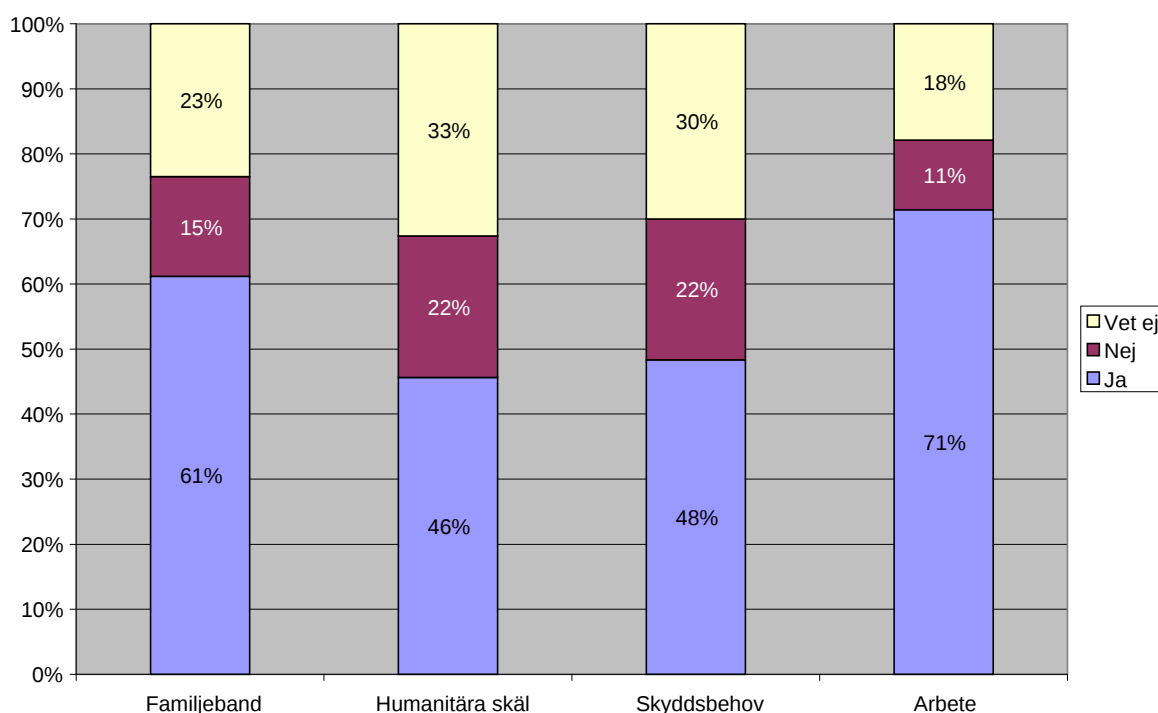
Figur 32. Andel som helst vill bo kvar i sin hemkommun fördelat på kön

Förhållanden jämfördes även med de invandrare som flyttat ut från Norrlandslänen och det kan noteras att hos dessa är intresset faktiskt det omvända. Män som flyttat ut från Norrlandslänen trivs bättre med sitt boende än kvinnor som flyttat ut. Nästan 60 procent av männen som flyttat vill helst stanna kvar i sin nuvarande kommun, jämfört med drygt 30 procent hos kvinnor. Hos dem som flyttat till Stockholm från Norrlandslänen anser nio av tio av männen att de vill bo kvar, mot bara knappt hälften av kvinnorna. Svarsunderlaget är för lågt för att dra för starka slutsatser av dessa nedbrytningar, men det ger ändå intressanta signaler som i denna studie pekar på att kvinnor skulle vara mer tillfreds med sitt boende i Norrland än männen.

I figur 33 visas hur de invandrare som bor i Norrlandslänen idag ser på det framtida boendet utifrån deras grund för bosättning. De som kommit hit för arbete eller genom familjeanknytning har tydligt större intresse av att stanna kvar än övriga kategorier. Vi kan också notera att skillnaderna i åsikter i denna fråga är större utifrån de skäl som gjort att man kommit till Sverige än mot bakgrund av vilken landsgrupp man tillhör.

Figur 33: Andel som helst vill bo kvar i sin hemkommun fördelat på grund för bosättning

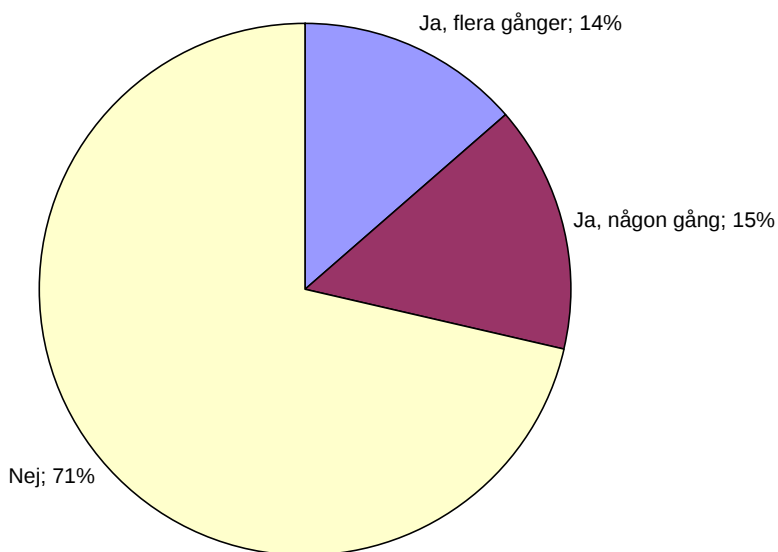
Av de många kommentarer som invandrarna gett i samband med frågan om framtida boende kan vi generellt se att av dem som vill bo kvar handlar det ofta om att man trivs i sin kommun, har vänner och en hygglig livssituation med möjligheter till arbete. Av dem som vill flytta handlar det nästan uteslutande om att möjligheterna till arbete eller vidare studier inte finns på den nuvarande bostadsorten, eller att de helt enkelt önskar flytta till en större stad eller längre söderut.

6.5.3 Upplevelser av diskriminering

Diskriminering i arbetslivet

Nästan en tredjedel av samtliga invandrare i undersökningen upplever att de känt sig diskriminerade i samband med deras kontakter med arbetslivet. 14 procent anser att det skett vid ett flertal tillfällen. I kommentarerna kan noteras att känslan bakom att vara diskriminerad ofta kopplas till bristande språkkunskaper men också i stor utsträckning till en känsla att inte vara välkommen och accepterad i samhället.

Figur 34: Har du i kontakter med arbetslivet känt dig diskriminerad för att du är invandrare?

Det är inga specifika skillnader i upplevelser beroende på kön eller ålder. Det är inte heller någon större skillnad beroende på grund för invandring, med undantaget att de som invandrat av arbetsskäl känt av diskriminering i mindre grad än övriga.

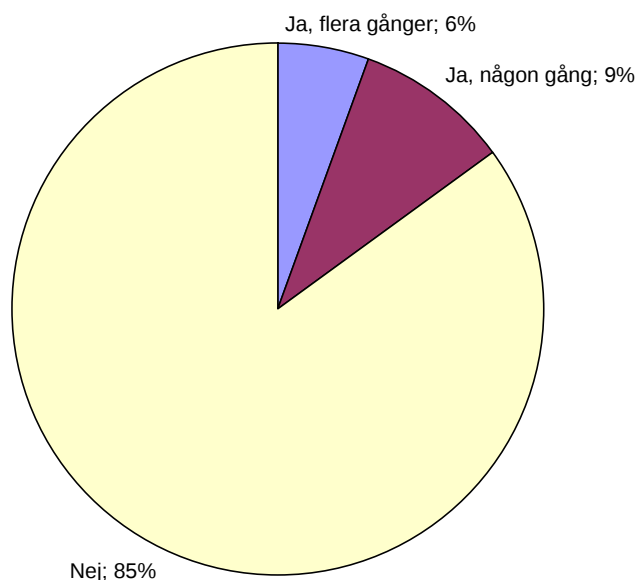
Däremot kan vissa tendenser till skillnader finnas beroende på vilket Norrlandslän invandrarna bor i idag eller bott i senast. För boende i Jämtland är det bara åtta procent som känt sig diskriminerade vid ett flertal tillfällen, jämfört med Gävleborg där 24 procent säger sig ha upplevt diskriminering vid ett flertal tillfällen. Övriga Norrlandskommuner ligger här mellan 10 och 14 procent.

Diskriminering vid sökande av bostad

15 procent uppger att de vid något eller flera tillfällen känt sig diskriminerade i samband med att de sökt bostad, medan den absoluta merparten, 85 procent inte upplever detta, vilket framgår av figur 35.

I de kommentarer som flera har givit i samband med frågan beskrivs ofta att det generellt är svårt att få lägenhet på grund av att de saknar jobb eller tillräcklig inkomst. Problemet när de får en lägenhet är att det ofta anses vara i mindre attraktiva områden och där det redan finns stora invandrargrupper koncentrerade.

Figur 35: Har du vid sökande av bostad känt dig diskriminerad för att du är invandrare?

Det är ingen större skillnad i uppfattning beroende på kön eller ålder. I viss utsträckning kan det noteras att invandrare som kommit hit av humanitära skäl, samt som kommit från Afrika eller Sydamerika i något högre grad än övriga grupper upplevt diskriminering i samband med bostadssökning.

Det finns återigen en viss skillnad mellan länen där invandrare i Gävleborg och Norrbotten i något högre grad upplevt sig diskriminerade i samband med bostadssökande; 20 procent jämfört med exempelvis bara sju procent i Västerbotten.

6.5.4 Omdömen om första åren i Sverige och möjligheterna till introduktion

Nästan samtliga som deltagit i undersökningen har tagit möjligheten att lyfta fram saker som de upplever har fungerat bra respektive dåligt under sin första tid i landet. Bredden i synpunkter är mycket stor där några huvudområden som ofta framkommit handlar om följande:

Saker som varit bra

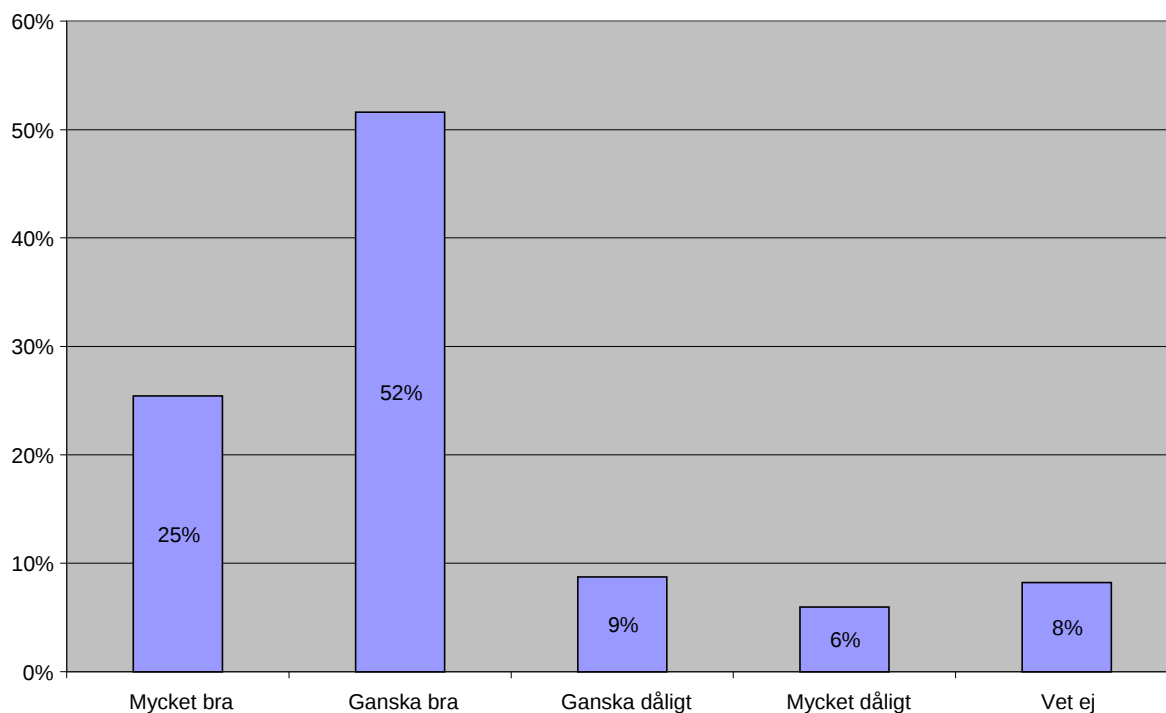
- Att få möjlighet att få lära sig språket
- Goda möjligheter till utbildning
- Fred och trygghet
 - ”Bra för att jag känner frihet utan rädsla och trygghet”
 - ”Tryggt land med lagar och regler som folk följer och respekterar”
- God behandling från myndigheter
- Bra sjukvård
- Bra natur och miljö

Saker som varit dåligt

- Svårt med språket
- Lång tid i väntan på att få uppehållstillstånd
 - "Katastrof att få vänta i sex år på uppehållstillstånd med två små barn"*
 - "Fick inte lära mig svenska tills jag fick uppehållstillstånd"*
 - "Jättedåligt liv och jättelånga år, innan jag fick uppehållstillstånd"*
- Dålig behandling och långa väntetider från myndigheter
- Svårt att få arbete
 - "Dåligt stöd att hitta arbete"*
 - "Diskriminering"*
- Klimatet
 - "Kallt och mörkt"*
- Utanförskap:
 - "Känner hela tiden, från början, att jag är utanför samhället för att jag är invandrare"*
 - "Känner mig ensam, svårt att få kontakt med svenskar"*
 - "Mycket fördomar från svenskar"*
 - "Ju längre man bor här ju mer känner man av diskriminering"*

Sammanfattningsvis anser dock hela 77 procent att deras första tid i Sverige och möjligheterna till introduktion varit positiv. Hälften anser att det varit ganska bra och en fjärdedel att det varit mycket bra. 15 procent är däremot missnöjda och anser att introduktionen varit ganska eller mycket dålig. Vi kan notera att den mindre gruppen på sex procent som varit mycket missnöjd finns utspridd hos alla kategorier av invandrare.

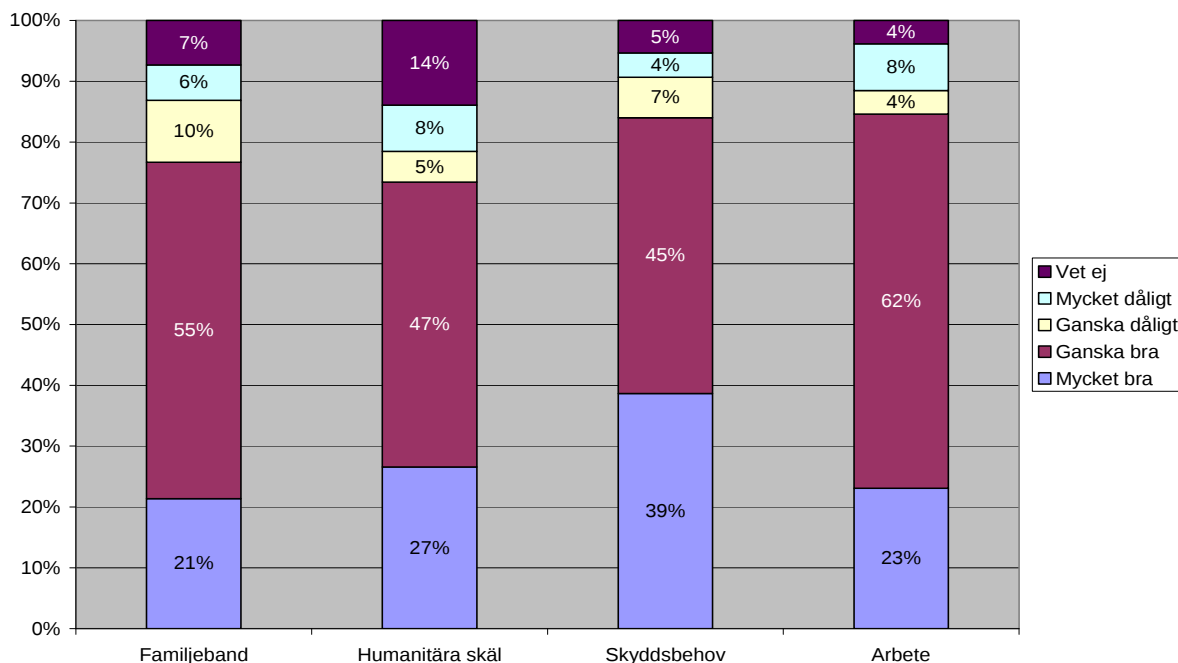
Figur 36: Hur sammanfattar du dina första år och möjligheter till introduktion i Sverige?

Kvinnor och män har ungefär samma andel positiva svar, men där männen i högre grad varit mycket positiva. Det finns inga större olikheter beroende på ålder eller invandringsår och uppfattningen är också relativt lika oberoende av vilken landsgrupp invandrarna kommer ifrån.

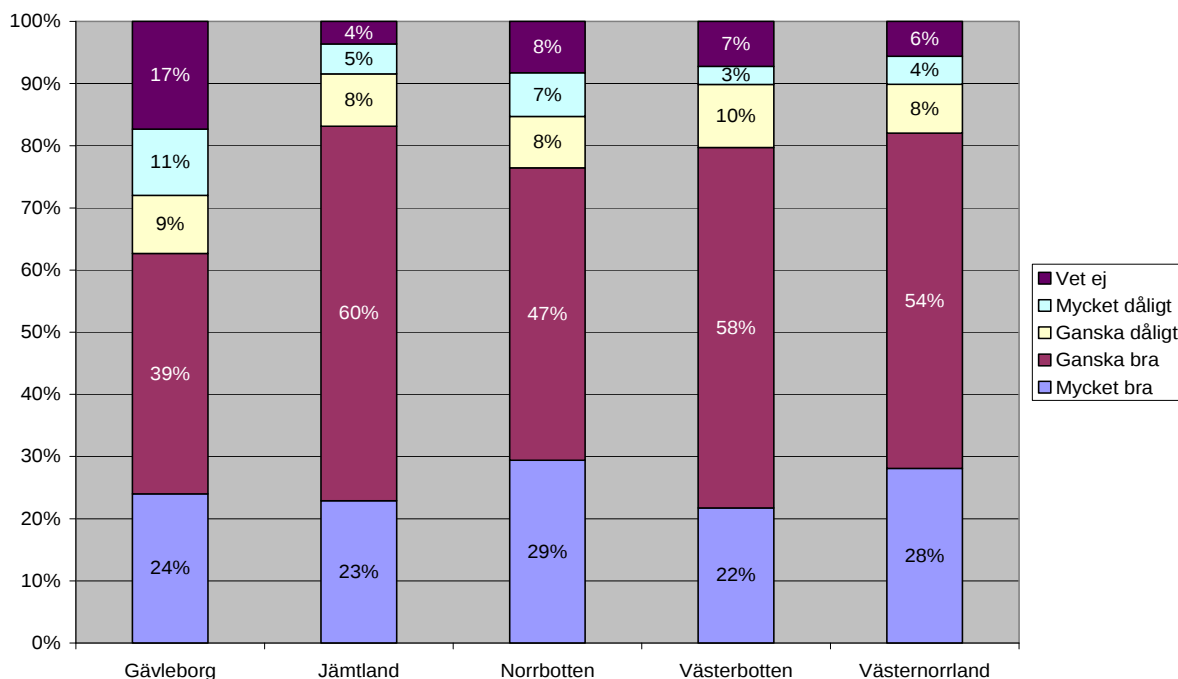
Däremot kan vi i figur 37 se vissa variationer beroende på invandrarnas grund för bosättning. Andelen som upplever att introduktionen varit positiv skiljer sig inte så mycket åt, men däremot kan noteras att invandrare som kommit för skyddsbehov i högre grad upplever att de första åren i Sverige och möjligheten till introduktion varit mycket bra.

Figur 37: *Upplevelse av första åren och möjlighet till introduktion i Sverige fördelat på grund för invandring.*

Det går också avslutningsvis att konstatera att dessa bilder i stort sett ser lika ut hos de fem norrlandslänen. Gävleborg har sammantaget något lägre andel positiva, men har också en betydligt högre grad som inte har någon uppfattning i frågan, jämfört med övriga län.

Figur 38: *Upplevelse av första åren och möjlighet till introduktion i Sverige fördelat på län*

6.6 Kommentarer från intervjuer med invandrare

Som ett komplement till enkätundersökningen har även ett tiotal intervjuer med invandrare genomförts för att mer kvalitativt belysa olika områden som rör deras första tid i Sverige. Den generella bilden är att flertalet varit mycket nöjda med den verksamhet de har erbjudits under introduktionsperioden. Däremot var tiden dessförinnan inte lika positiv. De tillfrågade har också lämnat synpunkter på hur de ser på sitt framtida liv, om hur de ser på möjligheter till arbete och ett eventuellt kvarboende i Norrland. Den bild som framträder är i flertalet fall positiv vilket framgår av de mycket förkortade beskrivningarna som anges nedan.

Man 22 år och har bott i Sverige i lite drygt tre år. Från Afghanistan, bor ensam i Östersund.

Han har dåliga erfarenheter av Arbetsförmedlingen eftersom hans arbetstillstånd har upphört vilket medfört att möjligheten att kunna arbeta efter skoltid inte längre är möjlig. Han är mycket positiv till framtiden i Sverige, bara han får chans att stanna och få ett jobb. Känslan av att själv få bestämma vad man vill och inte vill studera är helt underbar enligt honom, något som gör Sverige till ett land att trivas i. Han försöker i så stor mån som möjligt vara med i aktiviteter som erbjuds i kommunen. Han har sedan en längre tid tillbaka exempelvis ofta varit med och spelat fotboll. Skulle han själv få bestämma skulle han vilja jobba inom affärsbranschen, gärna få en anställning på en klädesaffär i Östersund. Han har inga som helst planer på att flytta eftersom han trivs enormt bra i Norrland.

Man, 26 år från Irak. Bor med sin fru och ett litet barn. Båda är akademiker och arbetade/forskade inom bioteknik med hög befattning innan de flydde till Sverige.

De sökte sig aktivt till Umeå eftersom de såg möjlighet att studera/forska jobba inom sitt tidigare område. De hade med sig betyg från Irak som de har fått hjälp av sin handläggare att skicka till Högskoleverket för bedömning. Samtidigt ser de att det är svårt att översätta betygen till svenska förhållanden och är därför beredd att studera även om de helst önskar få ett jobb.

Han tror att det kan vara enklare att få kontakt med svenskar i norra Sverige än i södra Sverige, genom att det både är färre invandrare och mindre stress här än i exempelvis Stockholm.

Familjen befinner sig i en mycket svår period i livet med en stor ovisshet om sitt liv i Sverige och vad som händer med deras familj i Irak. De tar en dag i taget men tror att om de blir kvar i Sverige är det i Umeå som de vill bo. Att få ett jobb eller utbildning skulle betyda allt.

Han tror att det är bra att få så mycket kunskap som möjligt om hur det svenska samhället fungerar och ser Sfi:n och arbetspraktik som viktiga delar i detta.

Kvinna, 37 år gammal och kommer från Azerbadjan. Hon bor tillsammans med sin man och sina tre söner på 17, 14 respektive 4 år i Luleå.

Då familjen först kom till Sverige bosatte de sig i Södertälje, några mil utanför Stockholm. Hon trivdes inte alls där, mycket på grund av hennes barn då skulle vara tvungna att växa upp i en otrygg miljö, något som lätt gick att undvika genom att flytta norrut.

Hon arbetade som frisör i hemlandet vilket hon tyckte var ett spännande och varierande jobb eftersom hon då hon fick lära känna mycket nya människor. Hon ansåg att hon hade haft tur då frisörskolan hade hjälpt henne att få praktik under två veckor i Luleå. Dessa veckor av praktik hade resulterat i att hon nu fått hyra en stol på salongen där hon praktiserat vilket hon var väldigt lycklig över. Hon hade därmed fått chansen att tjäna sina egna pengar och försörja sig själv samt hennes familj.

Hon anser att det fanns vissa saker som behöver infräas för att hon ska känna sig trygg i sin tillvaro och trivas med sitt liv. Dessa är att familjen mår bra och ha hälsan med sig, att hon får jobba och tjäna sina egna pengar, samt att barnen får en rättvis uppväxt och undgår krig, något som inget barn borde behöva uppleva.

Man, 28 år gammal, kom till Sverige hösten 2006 från Irak. För närvarande bor han tillsammans med sin fru och nio månader gamla dotter i en lägenhet i Söderhamn.

Han går på SFI fem dagar i veckan, på måndagar och fredagar slutar de tidigt på eftermiddagen, de övriga dagarna går de till 15.00 vilket han ansåg var väldigt bra. Han berättade om en tjejkompis som bodde i Hofors där undervisningen slutade redan klockan 12 på dagarna vilket var på tok för tidigt enligt honom om eleverna hade som mål att lära sig det svenska språket.

Kvinna 44 år, från Irak. Lever tillsammans med son 16 år. I Irak hade hon två akademiska examen och ett mycket bra jobb. Hon hade däremot inga betyg med sig till Sverige.

Hela första tiden visste hon aldrig vad som skulle hända och anser inte heller att hon fick någon särskild hjälp från någon. Det finns en stor frustration och oro över vad som ska hända i framtiden. Hon ser ingen möjlighet att få arbeta med liknande kvalificerade uppgifter som i Irak och hon har en ganska krass bild om förutsättningarna för henne på den svenska arbetsmarknaden. Att det finns diskriminering ser hon som en självklarhet och menar att svenskar naturligtvis helst anställer svenskar.

Man, 32 år, har bott i Sverige i snart 2 år och är bosatt i Östersund. Han kommer ursprungligen från Colombia. Han har fru och två döttrar i åldrarna 12 och 15 år som fortfarande bor i Colombia, hans högsta önskan är att de kommer till Sverige så att familjen kan återförenas.

Betygen som han fått i Colombia har hans fru sänt till honom och på så sätt har det varit lättare att visa upp att han har erfarenhet och kännedom av ämnen han tidigare studerat.

Han har än så länge trivts mycket bra i Sverige men han känner att han blivit bemött på ett ganska dåligt och nonchalant sätt av kommunen och Arbetsförmedlingen. Kommunen tyckte han inte hjälpte till så mycket och arbetsförmedlingen lade inte mycket tid att hjälpa till då han har bett om hjälp att komma ut i arbetslivet.

Saker som skulle få honom att trivas och må bra i livet är "att få studera och lära sig det svenska språket". Att kunna få jobba samt att ha en fritid som han kunde ägna åt precis vad han ville var även det något han fann väldigt avgörande för att må bra i livet. Jobba skulle vara drömmen, gärna med datorer och undervisning i spanska som han en gång varit sysselsatt med under tiden då han bodde i Colombia.

Man, kommer ursprungligen från Colombia där han bott större delen av sitt liv. Bor för närvarande med sin fru i Söderhamn tillsammans med deras två döttrar på 12 respektive 13 år samt deras son på 6 år.

Han har precis tagit svenskt körkort vilket han är lycklig över. Han kände att det var ett steg på väg att bli en del av det svenska samhället och för att passa in. Med körkortet öppnades dörrar för jobb på ett helt annat sätt än förut. Ett jobb som budbilschaufför eller taxichaufför skulle vara en bra början för att komma ut på arbetsmarknaden. Drömmen skulle vara att få jobba som sjukskötare på ett svenskt sjukhus, han hade på grund av sin relativt höga ålder gett upp drömmen på att bli läkare, men sjukskötare upplevde han som ett minst lika bra jobb.

Man, 32 år, kom till Sverige som flykting från Irak för 5 år sedan. Har bott i Sollefteå med sin familj i två år.

Han upplever att han överlag har fått ett bra mottagande i landet och Sollefteå men klagar över att han inte lärt sig språket så bra vilket upplevs som ett stort hinder.

Han går på SFI sedan 8 mån som han upplever är mycket bra, men har inte fått möjlighet till någon arbetspraktik. Han upplever det väldigt frustrerande att inte kunna göra rätt för sig och må dåligt av att ta emot bidrag. Han önskar inget annat än att få arbeta men menar att han haft kontakt med Arbetsförmedlingen många gånger men att det inte finns några jobb i Sollefteå. Det jobbigaste under sin tid i Sverige har varit att leva utan familjen och att leva i osäkerhet om vad som ska hända. Nu finns en framtidstro och han ser språket ser han som den enskilt viktigaste delen för invandrare för att öka deras möjligheter i Sverige och på arbetsmarknaden. Han stannar gärna i Norrland om det finns möjlighet till arbete.

Man, 33 år, kommer ursprungligen från Somalia. Kom till Sverige med sin fru och dotter hösten 2006. De tre bor tillsammans i Sollefteå.

Introduktionsperioden har under största del handlat om att lära sig det svenska språket eftersom det är en viktig byggsten för att vidare ta sig ut i arbetslivet och bli en del av det svenska samhället. Hans drömyrke är att bli bilmekaniker med hopp om att någon gång få starta en egen bilmekanikerfirma, gärna i Uppsala eftersom hans fru har många vänner och bekanta där.

Man 43 år, från Libanon men är bosatt i Sverige sedan några år tillbaka. Han bor i Sollefteå tillsammans med sin fru och två döttrar på 3 respektive 1,5 år.

Bemötandet av de svenska myndigheterna hade varit mycket bra och han hade ingenting att klaga på. De människor han hade mött och varit i kontakt med hade alla varit vänliga och känslan att de bara ville väl hade snabbt infunnit sig. Tyvärr har han inte fått sina betyg eller arbetslivserfarenheter validerade i Sverige sedan han kom från Libanon vilket han tyckte var synd med tanke på all den tid han lagt ner på jobb och studier i hemlandet. "På något sätt blir det som att börja om från början."

Skulle han själv få bestämma skulle han vilja jobba som snickare som han en gång gjort i Libanon, det skulle vara lite av en dröm som han valde att uttrycka det. För att bli lycklig och trivas i Sverige kände han att tre viktiga saker skulle behöva uppfyllas; dels att han lärde sig språket och kom i kontakt med många svenska människor, dels att han fick studera och skaffa sig en bra utbildning, samt att han så småningom skulle få ett

jobb som han trivdes med. Om det bara skulle finnas mer jobb i kommunen skulle han gärna bo kvar i Sollefteå.

7. Länsstyrelsens roll i integrationsarbetet

I detta kapitel redovisas uppgifter om hur de länsstyrelserepresentanter som ansvarar för frågor inom integrationsområdet ser på den nya roll som länsstyrelsen fått i och med nedläggningen av Integrationsverket. Dessutom redovisas uppgifter som framkommit med aktörer på kommunal nivå i de olika länen för att få deras uppfattning om vad man förväntar sig att länsstyrelsen kan bidra med som stöd för det lokala arbetet.

7.1 Länsstyrelsens representanter om det "nya" ansvaret

Länsstyrelsens representanter uppger sig ha olika erfarenheter när det gäller området integration och den introduktionsverksamhet som bedrivs i länen och deras olika kommuner. Några har arbetat inom verksamhetsområdet under lång tid och har väl etablerade kontakter och nätverk. Andra har inte på samma sätt haft dessa frågor i fokus och är mer eller mindre i en uppbyggnadsfas. Oavsett tidigare erfarenheter är samtliga länsrepresentanter som har intervjuats överens om att det är viktigt med ett samarbete över länsgränserna. De ser ett värde i att kunna utbyta erfarenheter som stöd för det egna arbetet och betonar vikten av att ha tillgång till nätverk där olika frågor kan diskuteras och där det går att komma överens om gemensamma lösningar. Ett exempel på ett sådant behov som ett par av de intervjuade lyfter fram handlar om system för uppföljning. Någon nämner det projekt som genomfördes under benämningen SUNE, inom Integrationsverkets ram. Kanske skulle detta eller liknande instrument för systematisk utvärdering och uppföljning kunna ha en viktig funktion i syfte att främja en hållbar utveckling när det gäller verksamhet som rör integration och introduktionsverksamhet.

I intervjuerna ställdes frågor om de regionala överenskommelser som upprättats för respektive län. Några av representanterna uppger att man sedan lång tid arbetat med att implementera arbetssätt som spänner mellan många olika aktörer. I andra fall har detta arbete inte prioriterats fullt ut, delvis beroende på att man inte haft så många flyktingar och invandrare bosatta inom det egna länet. Någon menar att "RÖK:en" eller motsvarande överenskommelse är viktig som handlingsplan när det gäller att göra "verkstad" av integrationsarbetet och utveckla introduktionsverksamheten inom det egna länet. Samtliga representanter som intervjuats på länsstyrelserna är eniga om att det är viktigt att höja kvaliteten i mottagandet och att sträva efter en gemensam mottagning mellan kommuner inom respektive län. Man ser även andra fördelar med mer samarbete mellan kommuner. Någon menar till exempel att detta skulle kunna leda till att större utbud av aktiviteter kan erbjudas vilket kan komma att öka flexibiliteten när det gäller olika insatser och aktiviteter under introduktionsperioden, framförallt i mindre kommuner.

I och med att länsstyrelsen helt nyligen tagit över delar av ansvaret från Integrationsverket är arbetet med att hitta sin egen roll prioriterat. En viktig fråga för länsstyrelserna är att utveckla möjligheter till att fler med invandrarbakgrund väljer att bosätta sig i Norrland. Många kommuner står inför avfolkning och i dessa fall ses invandring som en möjlig lösning för att bidra till regional tillväxt. Konkret uttrycks invandring som en möjlighet att få kompetent personal till olika arbetsplatser och att avfolkningskommuner får förutsättningar att "kunna upprätthålla service". Under hösten år 2007 har fokus i länsstyrelserepresentanternas arbete framförallt legat på att teckna avtal med kommunerna om mottagning av flyktingar.

7.2 Olika aktörer om länsstyrelsens roll som stöd för det egna arbetet

I intervjuer med olika aktörer i kommunerna ställdes en fråga om hur de uppfattar länsstyrelsens roll och vad de har för förväntningar på i länsstyrelsen i och med dess ”nya” ansvar. Det framkom olika synpunkter, förhoppningar och önskemål vilket kan vara ett stöd för länsstyrelsens arbete. Någon uttryckte att denne tidigare inte hade haft någon större nytta av Integrationsverket och menade att det därför knappast är troligt att läget kommer att försämrats mot tidigare, ”det leder nog bara till byråkrati och en massa papper”. Andra menade att länsstyrelsen kan bli en viktig länk dels när det gäller möjligheten att hitta enhetliga system för uppföljning, dels som stöd i samband med ansökningar om projektmedel. ”länsstyrelsen kan bidra med mer otraditionella medel för utveckling, vilket skulle ha en främjande inverkan.”

Många av de tillfrågade framhöll att länsstyrelsen kan vara en viktig aktör när det gäller att bidra till erfarenhetsutbyte och att visa på ”goda exempel” på verksamheter som fungerar väl. Det är också önskvärt att länsstyrelsen bjuder in till gemensamma temadagar. Att synliggöra resultat från olika projekt är ytterligare en uppgift som nämndes. Detta kommenterades bland annat med att det ofta är svårt att få tid att blicka utanför det egna arbetet. ”Det är lätt att bli hemmablind vilket försvårar arbetet med att utveckla verksamheten”. Konkreta redskap för arbetet var annat som efterfrågades. Önskemål framkom om att länsstyrelsen skulle kunna hjälpa till med att utveckla nätverk, såväl inom länen, mellan länen som på ett nationellt plan. Det betonades att det är viktigt att nätverk etableras med näringslivet och dess olika branscher för att underlätta möjligheter till praktikplatser. Kontakter med näringslivet kan också på sikt bidra till att utbildningsinsatser anpassas till branscher där arbetskraft efterfrågas. Någon uttryckte att en mer övergripande funktion för länsstyrelsen skulle kunna bidra till att länsstyrelsen medverkar till en hållbar regional utveckling.

Några av representanterna i de större kommunerna menade att det ibland varit problem att få legitimitet hos mindre kommuner inom det egna länet när det gäller att få till stånd samverkan i olika frågor och kring aktiviteter. Man menade att det ibland uppstår ett revirtänkande då mindre kommuner tycker att de stora försöker styra som blir kontraproduktivt. länsstyrelsen skulle som en neutral part kunna vara den som bjuder in till diskussioner även i dessa sammanhang. Någon nämner att en roll som ”länskoordinator” vore bra.

Flera av de personer som intervjuats och som representerar landstingets verksamheter uttryckte i intervjuer att länsstyrelsen skulle kunna ha en viktig roll som påtryckare för att få landstinget att prioritera och samverka kring målgruppen invandrare och flyktingar mer än vad som görs. Det gäller såväl primärvården som inom psykiatrin. I några fall nämns att det finns ett systematiskt arbete kring målgruppen inom landstinget, men detta är inte tillräckligt utbrett.

En funktion som nämndes som viktig att utveckla i länsstyrelsens uppdrag handlar om attityd-utveckling. Länsstyrelsen skulle kunna bidra till att utveckla en större förståelse kring vikten av en god integration, där invandrare ses som en viktig resurs. Flera av de intervjuade uppger att arbete och språkutbildning i svenska fokuseras i alltför hög grad under introduktionen. Andra områden påverkar också målgruppens livssituation i Sverige, till exempel kunskap om familjen och barnens framtid, samt att lyfta frågan om hedersrelaterat våld.

I en av intervjuerna nämns ett exempel om en kille på gymnasiet som fullständigt saknade studiemotivation. När läraren talade med killen om vikten av att fullfölja sin utbildning blev svaret: ”Varför då? I mitt hemland arbetade mamma som läkare och pappa arbetade med ekonomi. Här i Sverige är mamma arbetslös och pappa arbetar som städare.” Kontentan av exemplet är att vuxna invandrare måste ges möjlighet att vara förebilder för sina barn om arbetet med integration skall bli en reell möjlighet.

8. Analys och slutsatser

8.1 Invandrarna situation och önskemål

I analysen har det framkommit en i många fall positiv bild av invandrarnas upplevelse av den första tiden i Sverige, framförallt från dess att de fått ta del av introduktionsinsatser. Asyltiden däremot har fått betydligt mer negativa omdömen, inte minst i de intervjuer som gjorts med invandrarna. Många framhåller det demokratiska systemet de möter i Sverige som något de uppskattar och är imponerade av. Man tycker generellt att bemötandet från svenskar man mött är gott. Att det stora flertalet skulle önska att deras kontakter med svenskar blev mer omfattande är däremot ett område att fundera kring. Generellt sett visar resultaten att män uppfattar sin framtid och livssituation något mer positiv än kvinnorna. Vad detta resultat står för är svårt att bedöma utifrån de frågor som ställts, kanske hänger det samman med att män i högre grad än kvinnor ges möjlighet att komma ut i arbetslivet. Männen deltar också generellt sett i högre grad än kvinnor i till exempel idrottsaktiviteter, vilket är en möjlig arena för sociala kontakter. Områden som upplevs viktiga för att trivas och må bra med livet i Sverige är annars framförallt att familjen fungerar, att man har en bra bostad och att man har möjlighet att arbeta. I detta sammanhang anger många också att möjligheten att lära sig det svenska språket så snart som möjligt är av stor betydelse.

När det gäller uppfattningar som framförts om framtiden visar resultaten att många är positiva till en framtid i Sverige. Nio av tio uppger detta. Hälften bor gärna även kvar i den kommun där de nu är bosatta. På denna fråga har var fjärde svarat att de inte vet. Många anger att önskan om kvarboende ofta är avhängigt att man får ett arbete och att man ges en möjlighet att försörja sig själv och sin familj. Helst vill man kunna fortsätta arbeta inom en verksamhet man tidigare har erfarenhet från, men detta är för det stora flertalet inte alls avgörande. Bland personer som invandrat till Sverige som en följd av familjeband, skyddsbehov och humanitära skäl finns ett stort intresse av att starta eget, ungefär hälften av dessa grupper skulle vilja starta eget. Det kan eventuellt tolkas som att detta kan ge möjligheter till att få ett arbete över huvud taget eller en möjlighet att arbeta med något som engagerar mer än de arbetsuppgifter de skulle kunna erbjudas som anställd. Denna tolkning görs utifrån att andelen som vill starta eget av dem som kommit hit som arbetsinvandrare eller för studier är betydligt lägre.

8.2 Länens situation och arbete idag

Det framkommer i studien att stora förändringar ägt rum de senaste åren när det gäller antalet flyktingar generellt sett som tas emot i riket. Detta gäller också i hög grad Norrlandslänen. Samtidigt väntas en befolkningsminskning i många av Norrlandslänens mindre kommuner vilket utgör en riskfaktor för att kunna upprätthålla den servicenivå som är önskvärd för att bygden på sikt skall kunna överleva. Denna utveckling bidrar till att man från olika håll ser invandring som en tillgång för att motverka avfolkning och ge kommuner en möjlighet att på sikt överleva. I detta blir graden av integrering till det nya samhället avgörande. Av resultat som framkommit i denna analys kan konstateras att många av de boende i Norrlandskommunerna gärna kan tänka sig att bo kvar under en förutsättning – att de ges möjlighet till ett arbete som gör att den egna försörjningen säkerställs.

Många små kommuner har tidigare inte så stora erfarenheter av att ta emot flyktingar vilket innebär att en ny organisation är under uppbyggnad eller utökning för att klara de krav som ställs på flyktingmottagning. Utifrån riktlinjer som finns inom området är det viktigt att den första tiden i Sverige anpassas efter olika behov som finns. Många aktörer i de kommuner som tillfrågas menar att ”nya” former för erfarenhetsutbyte och framförallt samverkan mellan kommuner skulle kunna bidra till större möjligheter att svara upp mot detta krav och säkerställa att introduktionsperioden präglas av hög kvalitet. Det framkommer även uppgifter att det krävs stöd från olika håll för att få kunskap om hur man kan förhålla sig i dessa frågor. Att större fokus läggs på nätverkande och olika forum för dialog och erfarenhetsutbyte skulle kunna vara ett sätt att underlätta arbetet och samtidigt öka kunskapen kring målgruppens behov, vilket SWECO EUROFUTURES menar är i hög grad angeläget. Att den problematik som väntar i många kommuner där andelen i pensionsålder ökar samtidigt som andelen unga personer som flyttar ut från kommunerna ökar, är frågor som är viktiga att uppmärksamma medan tid är. Att hitta alternativ som uppfattas som attraktiva för enskilda personer och familjer för att de ska vilja flytta till mindre orter är en stor och viktig fråga för en del kommuners framtida överlevnad. I detta sammanhang blir det också viktigt att höja frågan om marknadsföring. Hur kan enskilda kommuner och kommuner gemensamt inom länen erbjuda ett boende och ett liv som kan passa för olika målgrupper? Kan kommunerna specialisera utbildningsinsatser som ligger i linje med det arbetsutbud som förväntas och kan man erbjuda ett socialt nätverk och fritidsaktiviteter som kan locka till kvarboende i ett längre perspektiv?

8.3 Måluppfyllelse – håller den programteoretiska modellen

De övergripande målen med analysen av invandrades erfarenheter av och önskemål om integration har varit att ta reda på om de insatser som görs under de första åren i Sverige faktiskt leder till arbete och en önskan om ett kvarboende i Norrland. För att se vilka insatser som invandrare och framförallt flyktingar får ta del av gjordes en modell, en programteori, över vilka insatser som görs för att uppnå dessa målsättningar.

I modellen framgår att det görs en hel del olika aktiviteter under introduktionsperioden i riktning mot målen. Resultat av intervjuer och enkäter visar dock att det framförallt är undervisningen i Sfi som alltså har en mycket central roll. Att språkets betydelse är av stor vikt är oomtvistligt. Samtidigt bekräftar såväl intervjuer med olika aktörer som enkätsvar och intervjuer med invandrare och flyktingar att behovet av en introduktion där inriktning på arbete får en mer framträdande roll förefaller vara nödvändigt för att integreringen och en önskan om kvarboende skall kunna åstadkommas. Möjligheten till arbete är ofta en avgörande faktor för var man vill bosätta sig oavsett förhållanden i övrigt. Många av de invandrade förefaller också sätta likhetstecken mellan arbete och livskvalitet.

I de intervjuer som genomförts med aktörer som arbetar med anknytning till introduktionen är enigheten stor om att kopplingen till arbetslivet är ett område som ur många olika perspektiv måste förbättras. En uppgift som förstärker denna bild är att var femte person som besvarat enkäten upplever kontakten och bemötandet från Arbetsförmedlingen negativt. Att utveckla ett närmare samarbete med näringslivet för att få tillgång till nätverk som underlättar anskaffandet av praktikplatser är ett annat förslag för att stärka kopplingen till arbetsmarknaden. Ytterligare ett utvecklingsområde handlar om att hitta möjligheter till samverkan mellan kommuner i syfte att samordna anordnandet av olika varianter av utbildning, till exempel yrkesinriktade utbildningar och olika typer av specialiseringar. Även den önskan som finns från

många håll om att erbjuda heldag för alla och att detta skall ske tidigt i introduktionen är alla entydiga förslag i riktningen - fokus på arbete.

På många sätt stämmer således den programteoretiska modellen. Insatser som görs ligger i linje med uppsatta mål. Det som dock behöver ses över handlar mer om i vilken omfattning som olika aktiviteter bör prioriteras och när i tid dessa lämpligen bör ske. I dessa frågeställningar återstår en hel del att utveckla. Slutsatsen är att det inte är möjligt att dra några generella slutsatser av huruvida de insatser som erbjudits under introduktionstiden är de mest optimala för måluppfyllelsen. Att bedöma det verkliga utfallet av andelen som efter introduktionen går vidare till ett arbete är inte möjligt att uttala sig om i och med att många av de tillfrågade fortfarande deltar i introduktionsverksamhet. Bland dem som uppgett att de arbetar är det många som gör detta i kombination med studier. Något som däremot kan konstateras är att en tydlig majoritet av de personer som har besvarat enkäten uppger att de är positiva till en framtid i Sverige. Drygt hälften uppger att om de är kvar i Sverige vill de gärna bo kvar i den kommun där de bor nu. Mest villiga att bo kvar är de personer som bor i Jämtlands län. Minst villiga är de som bor i Gävleborgs län. Vad denna skillnad står för är naturligtvis en intressant fråga att ha med sig i det fortsatta arbetet. För Gävleborgs del blir det också intressant att följa det projekt som påbörjats i länet - Integration Gävleborg. Detta projekt bygger såväl på att utveckla samverkan mellan kommuner som mellan olika aktörer, delar som båda framhålls som viktiga utvecklingsområden för att förbättra arbetet riktat till målgruppen flyktingar och invandrare.

8.4 Behov och prioriteringar för framtiden

Vikten av validering och kontakter med arbetslivet

Ett flertal av de studier som gjorts de senaste åren och som belyser den problematik som analysen fokuserar på bekräftar de resultat som framkommit i denna analys i Norrlandslänen. Att andelen personer som har arbetspraktik är låg med tanke på att många varit i Sverige under flera år ger en tydlig signal om att detta inte räcker till. Enligt enkätresultaten har endast var tredje person som besvarat enkäten haft arbetspraktik. En av tio uppger att de fått ta del av arbetslivsinformation. Ett annat bristområde i samma anda gäller validering av tidigare erfarenheter och yrkeskunskaper, framförallt bland personer som kommit till Sverige av humanitära skäl. Runt hälften av de tillfrågade har svarat att de inte fått sina kunskaper validerade och att ytterligare cirka 15 procent uppger att de inte vet om detta skett, ger en tydlig signal om att valideringen inte sker i dignitet med det behov som finns. Kommentarer av enkäter och de djupintervjuer som gjorts med invandrare ger en bild av att detta är något som många ser som ett hinder för möjligheten att komma ut på arbetsmarknaden. Bland intervjuade aktörer är bilden samstämmig. Validering är för många av de tillfrågade ett viktigt utvecklingsområde. Att det görs en viss kartläggning är dock många ense om, men denna är långt ifrån tillräcklig. Bedömningen är att om validering gjordes mer systematiskt skulle det vara möjligt att anpassa utbildningsinsatser till områden där de invandrade redan har viss kompetens. Genom sådan kunskap skulle det vara möjligt att planera för mer individuellt anpassade kompletteringar både i form av utbildning, som i yrkespraktik eller lärlingsverksamhet i högre grad än vad som görs. Detta skulle enligt den bedömning som SWECO EUROFUTURES gör kunna ge betydligt fler flyktingar och invandrare än idag en möjlighet att på sikt komma in på arbetsmarknaden inom ett yrke som åtminstone är i riktning med de tidigare erfarenheter som finns. En tydligare koppling till näringslivet på lokal nivå och inom regionerna är i detta sammanhang i hög grad önskvärt som ett led i att planera utbildningsinsatser i enlighet med de behov av arbetskraft som föreligger och som förväntas de närmaste åren.

Innehållet i introduktionen

Ett område som många påtalar vara ett hinder som försenar såväl introduktion som integration, är att det är relativt vanligt att introduktionen är alltför fokuserad enbart på Sfi och att undervisning sker på halvtid. Att tidigt vänja personer med att de får sin försörjning oavsett motprestation är ett hot mot en snabb integrering. Detta leder till passivisering menar vissa. I detta sammanhang aktualiseras frågan om ersättning. I en del kommuner får alla ta del av introduktion oavsett om de är berättigade till introduktionsersättning eller inte. I de fall alla får möjlighet att ta del av insatser är olika aktörer eniga om att detta är positivt i framförallt ett längre perspektiv. Samtidigt kan det naturligtvis vara svårt att erbjuda introduktion för alla i och med att det inte finns tillräckligt med resurser avsatta för detta. I detta ser SWECO EUROFUTURES ett dilemma. Som nyanländ till Sverige kan det för en del vara svårt att förstå skillnaden till att man behandlas olika i och med att behoven kan vara densamma när det gäller olika insatser t ex arbetsmarknadsinformation och samhällsinformation, samt inte minst möjligheten till praktik under den period man läser Sfi. Dilemmat ligger i att studier visar att det är viktigt att introduktionsverksamhet kommer igång snabbt, att man snabbt får kontakt med arbetsmarknaden och får kunskap om hur det är att leva i Sverige. Där detta inte är möjligt till exempel om man kommit till Sverige som en följd av "familjeanknytning" där en person enbart är berättigad att gå Sfi kan detta få försvårande konsekvenser för den enskilde. Alla resultat tyder på att ju längre tid som går, ju svårare blir det att komma ut i arbetslivet och få möjlighet till egen försörjning.

Samverkan med vård och omsorg

Ytterligare ett område där det finns ett potentiellt utvecklingsområde avseende introduktionsperioden handlar om vård- och omsorgens roll i detta arbete. Påtagligt många av de aktörer som intervjuats menar att detta är ett område där de ofta upplever ett behov av större samverkan. De flyktingar som kommit de senaste åren har ofta lämnat släktingar och vänner i sina hemländer. Vissa känner oro över sina släktingar vilket leder till koncentrationssvårigheter och allmän oro. Andra har mer påtagliga traumatiska symtom. Inom till exempel Sfi-utbildningen påtalar flera av de intervjuade att detta påverkar utbildningssituationen på ett negativt sätt. Vissa deltagare har hög frånvaro, ibland uppstår akuta situationer där det skulle behövas insatser från vårdkunnig personal. Vid frågor som ställts till personal inom landstinget påtalar alla att okunskapen om den problematik som flyktingar har när de kommer till Sverige ofta är okänd för den egna personalen. Där det finns tillgång till bra omvårdnad av dessa grupper bygger verksamheten ofta på enskilda personer som är mer eller mindre eldsjälar på området. Ett förslag som lämnas handlar om att länsstyrelsen skulle kunna vara stöd och drivare för en utveckling där landstinget involveras på ett mer strukturerat sätt. I ett av länen, Gävleborg, har ett projekt genomförts som ett led i den regionala överenskommelsen det senaste året med målsättningen att utveckla en mall för hälsosamtal. Modellen är tänkt att användas inom primärvården i hela länet. Att följa upp hur utfallet blir av detta projekt i ett senare skede och att på sikt hitta liknade mer generella lösningar även inom övriga län skulle enligt SWECO EUROFUTURES kunna vara ett viktigt steg i att få till stånd en större samverkan.

8.5 SWECO EUROFUTURES sammanfattande bedömning av möjliga utvecklingsområden

I analysen av invandrades erfarenheter av och önskemål om integration i Sverige har det framkommit ett antal områden som SWECO EUROFUTURES bedömer som angelägna att se över i det fortsatta utvecklingsarbetet i de fem Norrlandslänen.

Det framstår som tydligt att flertalet av de invandrare och flyktingar som tillfrågats har en positiv bild av sin första tid i Sverige efter att de avslutat tiden i asyl. Den bild som framträtt är att invandrare och flyktingar i allmänhet upplever att aktiviteter som erbjudits under introduktionen har varit viktiga och intressanta. De upplever sig ha blivit väl bemötta av svenskar. De trivs bra i sina hemkommuner och med sitt boende. Men det framträder också områden där det kan vara fruktbart att rikta utvecklingsinsatser.

- Att lära sig svenska – en grundförutsättning för ett bra liv i Sverige
- Många invandrare och flyktingar upplever att de har för lite kontakter med svenskar – viktigt för integrering
- Aktiviteter under introduktionen viktiga att anpassa efter villkor i arbetslivet – heldagsundervisning och mer löneliknande ersättningsformer att föredra
- Samhälls- och arbetslivsinformation, Sfi och praktik – ju tidigare ju bättre
- Systematisk validering – leder till ökade möjligheter att anpassa utbildningsinsatser och praktikplatser efter invandrare och flyktingars kompetens

Bland olika aktörer som i sin profession arbetar kring målgruppen invandrare och flyktingar framträder enligt den bedömning SWECO EUROFUTURES gör flera viktiga utvecklingsområden som kan komma att få stor betydelse i och med en ökad inflyttning av framförallt målgruppen flyktingar till Norrlandslänen. I flertalet fall rör det sig om utvecklad samverkan.

- Samverkan mellan kommuner - underlättar mottagandet och möjligheter till ett flexibelt utbud av introduktionsinsatser till exempel yrkesinriktad utbildning
- Samverkan mellan kommuner och landstinget – kortar sannolikt introduktionsperioden för människor med olika fysiska och psykiska svårigheter
- Samverkan med näringslivet - viktigt för anpassning av utbildningsinsatser efter näringslivets behov, men också för att få tillgång till praktikplatser
- Erfarenhetsutbyte genom nätverk – efterfrågan är stor då många kommuner håller på att utveckla verksamhet riktad till invandrare och flyktingar

Den samlade bilden som framträtt är att det på sikt kommer att saknas arbetskraft i Norrlandskommunerna precis som i övriga landet. Många Norrlandskommuner står också inför hotet om ökad avfolkning. I detta är invandrare och flyktingar viktiga målgrupper att värna om.

- Marknadsföring av boende, utbildning, arbete och sociala välfärdsfrågor kan ge effekter som lockar till sig nya kommunmedborgare - marknadsföring viktigt såväl för Norrland gemensamt, som för de olika länen och för enskilda kommuner

SWECO EUROFUTURES kan konstatera att oavsett att trivseln är hög och att många har en positiv bild av såväl boendet i Norrland som ett framtida liv i Sverige finns ett område som är avgörande för att denna bild skall bestå.

- Möjligheten till arbete och en egen försörjning går inte att bortse från - utan arbete ingen vilja till kvarboende

Referenser

Förordning om kursplan för svenskundervisning för invandrare gäller fr o m 1 januari 2007
Proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden - Från invandrapolitik till integrationspolitik

Integrationsverket. Ett förlorat år – En studie och analys av insatser och resultat under introduktionstidens första 12 månader. 2007

Skollagen 1985:1100 kap (Revidering Proposition 2005/06:148, Utbildningsutskottet: bet. 2005/06:UbU22, rskr. 2005/06:313)

Sveriges kommuner och landsting. Yrkesidentitet före etnicitet – Att synliggöra nyanländ kompetens. Slutrapport från Programberedningen för integration i arbetslivet. Stockholm, 2007.

Uppsala kommun, Utvärderingsenheten. Rapport 2005:1. Utvärdering av EU Växkraft Mål 3 projektet Integrerad svenska som andraspråk med samhälls- arbetslivs- och kulturorientering (ISAK)

Uppsala kommun, Utvärderingsenheten. Rapport 2005:19. Utvärdering av svenska för invandrare (sfi) sammanhållen introduktion (delrapport)

Uppsala kommun, Utvärderingsenheten. Rapport 2006:1. Utvärdering av svenska för invandrare (Sfi) sammanhållen introduktion (slutrapport)

Weiss Carol H. (1998) *Evaluation – Methods for studying programs and policies* (2d ed) Upper Saddle River, N.J., Prentice Hall

www.migrationsverket.se

Dessutom har skriftligt material som erhållits under genomförandet studerats t ex Regionala överenskommelser, projektbeskrivningar mm